
Vergaderjaar 2019–2020

---

35 470 X

**Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie
2019**

Nr. 1

JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN DEFENSIE (X)
Aangeboden 20 mei 2020

Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten verdeeld over de beleidsartikelen en de niet-beleidsartikelen

Gerealiseerde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x € 1 mln.). Totaal € 10.719.469

Gerealiseerde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x € 1 mln.). Totaal € 406.415

Inhoudsopgave

A. ALGEMEEN	4
1. Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	4
2. Leeswijzer	7
B. BELEIDSVERSLAG	10
3. Beleidsprioriteiten	12
4. Beleidsartikelen	28
4.1 <i>Beleidsartikel 1 Inzet</i>	28
4.2 <i>Beleidsartikel 2 Taakuitvoering zee strijdkrachten</i>	35
4.3 <i>Beleidsartikel 3 Taakuitvoering land strijdkrachten</i>	38
4.4 <i>Beleidsartikel 4 Taakuitvoering lucht strijdkrachten</i>	42
4.5 <i>Beleidsartikel 5 Taakuitvoering marechaussee</i>	45
4.6 <i>Beleidsartikel 6 Investerings krijgsmacht</i>	50
4.7 <i>Beleidsartikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie</i>	58
4.8 <i>Beleidsartikel 8 Defensie Ondersteuningscommando</i>	61
5. Niet-beleidsartikelen	64
5.1 <i>Niet-beleidsartikel 9 Algemeen</i>	64
5.2 <i>Niet-beleidsartikel 10 Apparaat kerndepartement</i>	65
5.3 <i>Niet-beleidsartikel 11 Geheim</i>	67
5.4 <i>Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld</i>	68
6. Bedrijfsvoeringsparagraaf	69
C. JAARREKENING	80
7. Departementale verantwoordingsstaat	80
8. Samenvattende verantwoordingsstaat agentschap	81
9. Jaarverantwoording agentschap per 31 december 2019	82
10. Saldibalans	89
11. WNT-verantwoording 2019 Ministerie van Defensie	99
D. BIJLAGEN	130
Bijlage 1: Toezichtrelaties rwt's en zbo's	130
Bijlage 2: Afgerond evaluatie en overig onderzoek	132
Bijlage 3: Inhuur Externen	137
Bijlage 4: Integriteitsmeldingen	138
Bijlage 5: Rapportage burgerbrieven	140
Bijlage 6: Overzicht meldingen bedrijfsveiligheid	142
Bijlage 7: Lijst met afkortingen	145

A. ALGEMEEN

1. AANBIEDING VAN HET JAARVERSLAG EN VERZOEK TOT DECHARGEVERLENING

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de Staatssecretaris van Defensie, het departementale jaarverslag van het Ministerie van Defensie (X) over het jaar 2019 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37 en 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Defensie decharge te verlenen over het in het jaar 2019 gevoerde financiële beheer.

Voor de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening stelt de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 7.14 van de Comptabiliteitswet 2016 een rapport op. Dit rapport wordt op grond van artikel 7.15 van de Comptabiliteitswet 2016 door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Algemene Rekenkamer over:

- het gevoerde begrotingsbeheer, financieel beheer, materiële bedrijfsvoering en de daartoe bijgehouden administraties van het Rijk;
- de centrale administratie van de schatkist van het Rijk van het Ministerie van Financiën;
- de financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
- de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
- de financiële verantwoordingsinformatie in het Financieel jaarverslag van het Rijk.

Bij het besluit tot dechargeverlening worden verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2019;
- b. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer over het onderzoek van de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
- d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer over de in het Financieel jaarverslag van het Rijk, over 2019 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten over 2019, alsmede over de saldbalans over 2019 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 7.14, tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2016).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Defensie,

A.Th.B. Bijleveld-Schouten

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 2.40, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

2. LEESWIJZER JAARVERSLAG

Opzet jaarverslag

In het jaarverslag 2019 wordt verantwoording afgelegd over de gerealiseerde uitgaven ten opzichte van de begroting 2019 (Kamerstuk 35 000 X). Het jaarverslag bestaat uit een deel algemeen (incl. de aanbieding en het verzoek tot dechargeverlening en de leeswijzer), het beleidsverslag (incl. de beleidsprioriteiten, de (niet-) beleidsartikelen, de bedrijfsvoeringsparagraaf), de jaarrekening (incl. departementale verantwoordingsstaat, samenvattende verantwoordingsstaat agentschap, jaarverantwoording agentschap per 31 december 2019, saldibalans en WNT-verantwoording 2019 Ministerie van Defensie) en een aantal bijlagen. Het focusonderwerp voor de verantwoording van het Rijk in het Financieel Jaarverslag Rijk over 2019 is hoe onderuitputting en plafondonderschrijdingen zich verhouden tot de ramings- en begrotingssystematiek. Daarbij zal ook aandacht zijn voor de grootste over- en onderschrijdingen in 2019 en eerdere jaren ([KST31865151](#)).

Grondslagen voor de vastlegging en de waardering

De verslaggevingsregels en waarderingsgrondslagen die van toepassing zijn op de in dit jaarverslag opgenomen financiële overzichten zijn ontleend aan de Comptabiliteitswet 2016 en de daaruit voortvloeiende regelgeving, waaronder de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2020 en de Regeling agentschappen. Voor de departementale begrotingsadministratie wordt het verplichtingen-kasstelsel toegepast en voor de baten-lasten agentschappen het baten-lastenstelsel.

Beleidsprioriteiten

De kern van het jaarverslag wordt gevormd door het beleidsverslag (deel B). In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Deze motie zorgt er voor dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen. In de beleidsprioriteiten wordt (waar van toepassing) teruggekomen op de landenspecifieke aanbevelingen zoals verwoord in de begroting.

Beleidsartikelen

Bij de beleidsartikelen zijn algemene doelstellingen geformuleerd en de financiële gevolgen van de beleidsmatige verschillen (grensbedrag van € 5 miljoen voor artikel 1, 2, 4, 5, 7 en € 10 miljoen voor de artikelen 3, 6, 8) worden per defensieonderdeel toegelicht bij de tabellen «Budgettaire gevolgen van beleid». Voor technische mutaties worden de grensbedragen verdubbeld. Daarnaast kunnen waar nodig (los van de grensbedragen) opmerkelijke verschillen nader zijn toegelicht.

Informatie over de inzetbaarheid en gereedheid van een krijgsmacht is operationeel gevoelig. Potentiële tegenstanders zijn actief op zoek naar dergelijke informatie en kunnen er misbruik van maken. Enige terughoudendheid is dus geboden. Dit mag echter geen belemmering vormen voor de informatiepositie van de Eerste en Tweede Kamer. Om die reden is de gevoelige informatie over inzetbaarheid en gereedheid gebundeld in een vertrouwelijke rapportage die tegelijkertijd met het jaarverslag aan de Kamer zal worden aangeboden. De in de inzetbaarheidsrapportages opgenomen niet-financiële informatie maakt onverminderd deel uit van het verantwoordingsproces conform de Comptabiliteitswet.

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet voor de krijgsmacht verantwoord. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor

nationale en Koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht van de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is verantwoord, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie en de Kustwachten.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering verantwoord voor Zeestrijdkrachten, Landstrijdkrachten, Luchstrijdkrachten, Marechaussee en de inzet waartoe zij gemandateerd zijn, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

In beleidsartikel 6 zijn de investeringen verantwoord voor de krijgsmacht, te weten investeringen in materieel, infrastructuur en IT. Daarnaast zijn de verkoopopbrengsten van afstoting van materieel en infrastructuur bij dit beleidsartikel verantwoord.

In de beleidsartikelen 7 Ondersteuning door Defensie Materieel Organisatie en 8 Defensie Ondersteuningscommando zijn de uitgaven en verplichtingen verantwoord voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieorganisaties.

Niet-beleidsartikelen

In de niet-beleidsartikelen worden de financiële gevolgen van de opmerkelijke verschillen (grensbedrag van € 2 miljoen voor artikel 9, van € 10 miljoen voor artikel 10) per niet-beleidsartikel toegelicht. Daarnaast kunnen waar nodig (los van de grensbedragen) opmerkelijke verschillen nader zijn toegelicht. Verschillen in niet-beleidsartikel 11 Geheim worden aan de president van de Algemene Rekenkamer toegelicht.

Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld wordt altijd toegelicht.

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie verantwoord. Hieronder vallen de uitgaven voor de Bestuursstaf, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en pensioenen en uitkeringen, wachtgelden, inactiviteitswedden en Sociaal Beleidskader (SBK)-uitkeringen. Ten slotte worden in het niet-beleidsartikel 11 Geheim de geheime uitgaven en in het niet-beleidsartikel 12 de verantwoording voor Nog onverdeeld opgenomen.

Bedrijfsvoeringsparagraaf

De bedrijfsvoeringsparagraaf bestaat uit drie paragrafen, een uitzonderingsrapportage, rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen en belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering.

Jaarrekening

In dit hoofdstuk zijn opgenomen de verantwoordingsstaat en de saldi-balans van het Ministerie van Defensie. Ook is de verantwoording van het agentschap opgenomen. Tenslotte is de rapportage over de Wet Normering Topinkomens opgenomen als onderdeel van de Jaarrekening.

Bijlagen

Als bijlagen zijn opgenomen een overzicht met toezichtrelaties en zbo's en rwt's (bijlage 1), een overzicht met afgerond evaluatie- en overig onderzoek (bijlage 2), een overzicht van inhuur externen (bijlage 3), een overzicht van integriteitsmeldingen (bijlage 4), een rapportage burgerbrieven (bijlage 5), een overzicht meldingen bedrijfsveiligheid 2019 (bijlage 6) en een lijst met afkortingen (bijlage 7).

Groei paragraaf

Voor het opstellen van het departementaal jaarverslag gelden de Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) van de Minister van Financiën. Als gevolg van wijzigingen in deze voorschriften en door ontwikkelingen bij Defensie zijn de volgende veranderingen doorgevoerd ten opzichte van het jaarverslag 2018:

- In het beleidsverslag zijn de volgende veranderingen opgenomen:
  - Een KPI-tabel wordt ingevoegd naar aanleiding van [Kamerstuk 35 000-X-136](#);
  - Een energierapportage is toegevoegd naar aanleiding van de Reactie op initiatiefnota van het lid Belhaj (D66) «Defensie Energiestrategie: beleid en bijdrage aan de energietransitie» (Kamerbrief 05-04-2018);
- De zogenaamde opdrachtenmatrix (voorheen doelstellingenmatrix) wordt niet meer bij de artikelen weergegeven. De opdrachtenmatrix staat namelijk ook in de begroting en de realisatie wordt weergegeven in de vertrouwelijke inzetbaarheidsrapportage;
- Niet beleidsartikel Centraal apparaat is veranderd in Apparaat Kerndepartement;
- Niet beleidsartikel Geheime uitgaven is veranderd in Geheim;
- Niet beleidsartikel Nominaal en onvoorzien is veranderd in Nog onverdeeld;
- De bijlage Overzicht Budget Internationale Veiligheid (BIV) is komen te vervallen. Met de eerste suppletoire begroting van 2018 zijn de BIV-budgetten van het Ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS; € 30 miljoen), Buitenlandse Zaken (BZ; € 30 miljoen) en Defensie (€ 59,5 miljoen) structureel ontvlochten en overgeheveld naar de desbetreffende begrotingen en begrotingsonderdelen. Deze uitgaven van BHOS, BZ en Defensie zijn daarmee in de verantwoordingscyclus als zodanig verantwoord;
- In de RBV2020 zijn een aantal wijzigingen doorgevoerd die doorwerken in het jaarverslag op het gebied van:
  - de Bedrijfsvoeringsparagraaf;
  - de Saldibalans;
  - de Jaarverantwoording van het baten- en lastenagentschap;
  - de bijlage zbo's rwt's;
  - de bijlage externe inhuur.

Details zijn terug te vinden onder [wijzigingen RBV 2020](#).

B. BELEIDSVERSLAG

Inleiding

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Dat is onze missie. Onze mensen worden daarom dag en nacht getraind en ingezet om ons veilig te houden, over onze vrijheid te waken en onze belangen te beschermen.

2019 en 2020 staan in het teken van 75 jaar vrijheid. Sinds de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog is onze vrijheid steeds vanzelfsprekender geworden. Het is daarom van belang om verhalen van eerdere generaties tot ons te nemen en ons te blijven beseffen hoe waardevol en dierbaar die vrijheid is: dat het niet vanzelfsprekend is. Zo is Defensie in 2019 opnieuw vaak ingezet: ver weg in het Caribisch deel van ons Koninkrijk om de zee veilig te houden, op missie in onder andere Irak en Mali, maar ook dicht bij huis om de drukke vliegvelden, havens, ons luchtruim en andere vitale infrastructuur te beschermen en mogelijke explosieven onschadelijk te maken. En uiteraard staat Defensie op ieder mogelijk moment van de dag klaar om razendsnel in te grijpen bij terreurdreigingen of aanslagen, bij kapingen en andere levensbedreigende situaties. Bovendien staan diverse eenheden het hele jaar door klaar als er onverwachts om onze hulp in binnen- of buitenland wordt gevraagd.

Niet alleen vond in 2019 de aftrap plaats van de viering van 75 jaar vrijheid. We vierden ook dat er 75 jaar vrouwen bij Defensie werken. Met de oprichting van het Vrouwenkorps Koninklijke Nederlands-Indisch Leger, het Vrouwen Hulpkorps van de Koninklijke Landmacht en de Marine Vrouwenafdeling in 1944 gingen de eerste vrouwen aan de slag bij de krijgsmacht. Sinds de jaren 90 komen vrouwen in aanmerking voor bijna alle functies binnen de krijgsmacht. Ze worden bataljonscommandant, commandant op een schip of vlieger. Ook treden ze toe tot de infanterie. Vanaf het voorjaar van 2019 versterken vrouwen – middels een pilot – de onderzeedienst, de enige eenheid waar nog alleen mannen dienden. Inmiddels is de succesvolle pilot omgezet in beleid en staan alle functies bij Defensie open voor vrouwen.

Er was nog meer te vieren in 2019: de NAVO bestaat 70 jaar. We werken met veel partners samen in de bescherming van onze veiligheid, vrijheid en belangen. Om die reden zijn we in 1949 lid van de NAVO geworden. Al 70 jaar kiezen de bondgenoten van de NAVO ervoor om de samen voor veiligheid te zorgen. Die veiligheidsparaplu – van voornamelijk de VS – heeft Europa in staat gesteld om onze welvaart en manier van leven op te bouwen. Want nog altijd is de kans op succesvolle politieke en economische diplomatie groter als je ook een stok achter de deur hebt.

Samen met onze bondgenoten staan we sterker om onze belangen te verdedigen in de verslechterde veiligheidssituatie. Voor onze veiligheid, zeker ook in de toekomst, zijn een geloofwaardig NAVO-bondgenootschap en een solide EU essentieel. Dat betekent dat we elkaars belangen beschermen: wat voor Nederland belangrijk is, is ook voor bijvoorbeeld Noorwegen of Spanje belangrijk én andersom. Onze veiligheid is dan ook niet gegarandeerd als we niet zelf een betrouwbare en geloofwaardige partner en bondgenoot kunnen zijn. De ruggengraat daarvoor is het naleven van de afspraken die gezamenlijk zijn gemaakt. Net als bij alle andere clubs verwachten leden commitment van elkaar en een bijdrage aan de algehele organisatie. Momenteel komt Nederland de gemaakte afspraken binnen de NAVO en de EU niet volledig na als het gaat om onze bijdrage en de benodigde capaciteiten. De uitgaven aan Defensie als

percentage van het bbp is zelfs onder het Europees gemiddelde. Ook op het gebied van inzet en gereedheid wordt meer van Nederland verwacht.

Dit werd tijdens de Leaders meeting in december jl. nog eens benadrukt: alle landen moeten hun *fair share* leveren – dat is waar het bondgenootschap op rust. Zolang er landen zijn, zoals Nederland, die dit niet doen, moeten andere landen een onevenredige bijdrage op zich nemen, zoals de VS. Onze bondgenoten besteedden hier ook aandacht aan tijdens de afname van ons NAVO-examen afgelopen januari. Nederland werd aangesproken op de NAVO-targets die we wel hebben geaccepteerd, maar niet waarmaken.

3. BELEIDSPRIORITEITEN

In een wereld die constant in beweging is en waarin dreigingen toenemen, complexer én diverser worden, moet Defensie betekenisvol blijven optreden, samen met haar partners. De NAVO vindt dit terecht belangrijk en Nederland ook. Daarom heeft het kabinet, bovenop de intensivering uit het regeerakkoord, met de voorjaarsnota in mei 2019 extra geld uitgetrokken om een start te maken met de uitvoering van de prioriteiten uit het nationaal plan voor de NAVO (Kamerstuk [28 676 nr. 308](#)). Dit resulteerde in:

- De aanschaf van 9 extra F-35's;
- Investerings in de ondersteuning en inzetbaarheid van onze *special forces*;
- Investerings in het cyber- en informatiedomein door het versterken van onze IT-infrastructuur;
- Investerings in ons personeel en de arbeidsvoorwaarden.

We zijn er dan nog niet. Maar we zetten stappen vooruit, zoals we ook in 2019 opnieuw hebben gedaan. Zo is er sinds de Defensienota bijvoorbeeld het volgende bereikt:

- We hebben dagelijks zo'n 10.000 militairen ingezet of *stand-by* staan voor inzet;
- Er is inmiddels bijna overal draadloos internet, en alle medewerkers krijgen een mobiel device ter beschikking;
- Militairen krijgen nieuwe uitrusting; er wordt gewerkt aan een keuzeconcept voor gevechtslaarzen;
- Nieuw materieel stroomt in, waaronder transportvoertuigen en de eerste F-35 jachtvliegtuigen. De MALE UAV is aangeschaft, de Apache helikopters worden gemoderniseerd, de fregatten, onderzeeboten en mijnenjagers worden vervangen. De investeringsquote is opnieuw gestegen;
- Aangaande vastgoed is het F-35 kantoor- en lesgebouw op vliegbasis Leeuwarden opgeleverd, is de *NATO Communication and Information Agency* nieuwbouw opgeleverd en is het Gezondheidscentrum in Stroe vernieuwd;
- Het wetsvoorstel voor het materieelbegrotingsfonds is naar de Kamer gestuurd en moet leiden tot betere schokbestendigheid en flexibiliteit voor de lange termijn, waardoor de focus komt te liggen op doelen en effecten;
- Er zijn in het kader van de adaptieve krijgsmacht nieuwe samenwerkingsvormen met verschillende partners aangegaan;
- De start van de zogeheten «proeftuinen» voor een nieuw personeelsmodel;
- De uitvoering van het plan van aanpak «Een veilige Defensie organisatie» ter verbetering van de sociale en fysieke veiligheid binnen Defensie.

Ondertussen zijn we in 2019 ook begonnen met de voorbereidingen voor de Defensievisie. In de Defensienota 2018 werd deze herijking, die verder vooruit kijkt dan de Defensienota, al aangekondigd. Bij het aantreden van dit kabinet stond ons werk bijna volledig in het teken van het herstel van de organisatie; maatregelen moesten in gang worden gezet om de organisatie weer op de rit te krijgen. Dat gaat nog steeds door, en zal de komende jaren ook nog essentieel zijn. We moeten herstellen, moderniseren en groeien. Steeds moeten we een balans daar in vinden. In de Defensievisie kijken we 15 jaar vooruit om daar een realistisch tijdspad voor te creëren en om richting te geven aan de organisatie – een richting

die langer meegaat dan één kabinetsperiode. Dat is belangrijk omdat de dreigingen zich snel ontwikkelen en de wereld onvoorspelbaarder wordt.

1. Verbeteren operationele gereedheid

Met de investeringen moderniseert de krijgsmacht en krijgt personeel de beschikking over nieuw materieel. Tegelijkertijd hebben zich in 2019 binnen de essentiële randvoorwaarden (personeel, reservedelen, voorraden) problemen voor gedaan. Defensie heeft steeds keuzes moeten maken bij de besteding van het budget, waardoor het niet alle probleemgebieden voor herstel heeft kunnen adresseren. Het vraagt bovendien tijd voordat de effecten van de genomen maatregelen zichtbaar worden. In het afgelopen jaar bleef er spanning bestaan op de inzetbaarheidsdoelen. Defensie moet eerlijke en realistische grenzen blijven aangeven en keuzes maken, ook in internationaal verband, zodat Defensie waar kan maken wat wordt toegezegd. Dit is van belang voor het vertrouwen, zowel binnen als buiten onze organisatie. We moeten nu te veel voorbehouden maken bij onze internationale verplichtingen. De internationale verplichtingen blijven hoog, ondanks dat het aantal militairen dat is ingezet in het buitenland relatief laag was.

Defensie gaat door met het programma adaptieve krijgsmacht en onderzoekt hoe dit concept kan bijdragen aan een verder herstel en aan de noodzakelijke vernieuwing van de krijgsmacht. Om de robuustheid en wendbaarheid van Defensie te vergroten zijn het afgelopen jaar diverse partnerschappen aangegaan met het bedrijfsleven. Zo is het *Maritime Capacity Initiative* gestart, een samenwerkingsverband tussen Defensie en industrie om te komen tot adaptieve oplossingen voor onder meer strategisch transport en beschikbaar en opgeleid personeel. Ook de groei van het reservistenbestand in 2019 van 5.466 tot 6.060 reservisten en hiermee de groei van een half miljoen besteedde werkuren tot in totaal 2,5 miljoen werkuren (+28%) geeft nader invulling aan de flexibele schil van de krijgsmacht. De reservistenuitgaven zijn gegroeid van € 43,8 miljoen in 2018 naar € 64,2 miljoen (+47%) in 2019, wat de sterk groeiende behoefte aan reservisteninzet markeert. In de P-rapportage wordt uitgebreider ingegaan op de stand van zaken van de Adaptieve Krijgsmacht.

Personeel

Op personeelsgebied was het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord een belangrijke stap. Ook zijn verschillende projecten in het kader van het plan van aanpak «Behoud en Werving» opgestart en is geïnvesteerd in een veilige werkomgeving. Deze maatregelen leveren al enkele resultaten op. Zo boekt Defensie ondanks een krappe arbeidsmarkt steeds betere instroomresultaten. Daardoor is sprake van een kwantitatieve groei van het personeelsbestand in 2019 1.106 burgers en 328 militairen. Vanwege de formatiegroei en de hoge uitstroom is de vullingsgraad bij militair personeel echter gedaald. Dit laat zich voelen in een toename van het aantal vacante functies bij de manschappen en onderbouw (onder)officieren functies. Ook is duidelijk dat de werving op schaarse categorieën (o.a. IT, medisch en technisch personeel) nog achterblijft. Het tekort aan personeel in de materieel logistieke keten (verwerfers en onderhoudspersoneel) heeft effect op de materiële gereedheid.

Ook de kwalitatieve vulling vormt een knelpunt. Het aantal opgeleide en ervaren militairen dat de organisatie verlaat blijft hoog. Gevolg hiervan is dat het zittend personeel veel tijd kwijt is aan het begeleiden en inwerken van nieuw personeel. Daarnaast staat door een tekort aan gekwalificeerd personeel de geoefendheid en daarmee de operationele gereedheid bij eenheden onder druk.

Materieel

De investeringsquote is flink toegenomen en komt in 2019 uit op 23,9%. Nieuw en gemoderniseerd materieel is ingestroomd met als voorbeelden 8 F-35's, het levensduur verlengend onderhoud aan de Patriot-systemen, de ingebruikname van de NH-90 Full Mission Flight Trainer, nieuwe brug-leggende Leopard tanks en nieuw materieel voor de eenheden in het Caribisch gebied zoals de nieuwe Anaconda terreinwagens.

In 2019 is verder gewerkt aan de uitvoering van het plan van aanpak «Verbeteren Materiële Gereedheid». Het plan is doorontwikkeld met de focus op het doorlichten van (bestaande) contracten voor repareerbare reserveonderdelen van reeds in gebruik zijnde wapensystemen. Waar nodig worden deze herzien, of alsnog afgesloten, om de levertijden van repareerbare reserveonderdelen te verkorten en daarmee de materiële gereedheid te verbeteren.

De beschikbaarheid van reservedelen is verbeterd en begint op de werkvloer merkbaar te worden. Daarnaast zijn meer instandhoudingsanalyses afgerond wat leidt tot een verbeterd inzicht in knelpunten. Ondanks deze inspanningen is de materiële gereedheid eind 2019 licht gedaald. Het tekort aan (kwantitatief en gekwalificeerd) personeel is hiervoor één van de belangrijkste redenen. Maar ook is de benodigde infrastructuur en de kwaliteit van de data in SAP nog niet volledig op orde.

Defensie werkt aan het weer op niveau brengen van de voorraden voor de tweede hoofdtaak. Terwijl diverse grote projecten voor bijvoorbeeld munitie en kleding en persoonlijke uitrusting (KPU) op stoom komen, zijn gelijktijdig de in het verleden opgelopen achterstanden in diverse assortimenten nog niet opgelost. Door tegenvallende kosten (o.a. duurder geworden infrastructuur en prijsstijgingen) en oplopende behoeftes aan KPU (meer reservisten, hogere kwaliteitseisen) waren ook hier keuzes binnen het budget noodzakelijk. Om de grootste problemen in KPU en munitie aan te pakken heeft in 2019 een incidentele suppletie van budgetten plaatsgevonden en is dat ook voorzien voor 2020 en 2021.

Geoefendheid

In 2019 is door deelname aan verschillende oefeningen door CZSK, CLAS, CLSK en de KMar verder gewerkt aan het herstel van de geoefendheid. In de eerste helft van 2019 is in het kader van de *enhanced NATO Response Force* deelgenomen aan de alarmerings- en ontplooiingsoefening *Noble Jump*. De oefening *Joint Project Optic Windmill* is door de krijgsmacht georganiseerd en betrof de grootste Europese *Joint Air & Missile Defence* oefening voor zowel het tactische als het operationele niveau. Daarnaast is deelgenomen aan *Joint Warrior*, onder andere om de amfibische geoefendheid te verbeteren. Met de deelname aan deze en andere grote internationale oefeningen heeft Defensie gewerkt aan het verder verbeteren van de operationele gereedheid voor de eerste hoofdtaak en heeft de krijgsmacht zich voorbereid op mogelijke inzetten van Snel Inzetbare Capaciteiten (SIC), de *enhanced NATO Response Force* en de *Amphibious Task Group 2020*.

Tijdens oefeningen als *Port Defender* in Rotterdam heeft Defensie, samen met civiele hulpdiensten en andere overheidsorganisaties, het beveiligen van de vitale nationale maritieme infrastructuur beoefend en de nationale samenwerking verbeterd.

2. Inzet in 2019

Eerste hoofdtaak, beschermen van het eigen grondgebied en dat van bondgenoten:

- Permanente bijdragen in NAVO-verband waaronder de bijdrage aan de *Enhanced Forward Presence* van de NAVO in Litouwen en bijdragen op zee (de *standing NATO Maritime Groups*).
- Voor de bescherming van het Koninkrijk was Defensie permanent met militaire middelen aanwezig in het Caribisch gebied.

Tweede hoofdtaak, bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit:

- Defensie leverde in 2019 een bijdrage aan de VN-missie MINUSMA in Mali en continueerde de bijdragen aan de NAVO-Resolute Support missie in Afghanistan en aan de anti-ISIS coalitie en bredere veiligheidsinzet Irak.
- Daarnaast continueerde Defensie de bijdragen aan verschillende missies in het Midden-Oosten zoals UNTSO en UNIFIL.

Derde hoofdtaak, leveren van bijstand bij rampen en crises:

- Evenals voorgaande jaren waren in 2019 militairen dagelijks actief voor de derde hoofdtaak. Voorbeelden van deze inzet zijn verleende militaire bijstand (MB) voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid, wachtversterking Brunssum, zoek- en observatieteams, inzet van blushelikopters en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie.
- Daarnaast leverde Defensie noodhulp aan de Bahama's na het passeren van orkaan Dorian.

3. Mensen

Met de publicatie van de Defensienota in 2018 zijn vier meerjarige programma's gestart om Defensie als een aantrekkelijke en betrouwbare werkgever te positioneren. In 2019 zijn de volgende resultaten geboekt.

Programma arbeidsvoorwaarden

In de zomer van 2019 zijn Defensie en de bonden een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord met een looptijd tot eind 2020 overeengekomen met als belangrijkste resultaten:

- Een loonstijging van 6,3% en een verhoging van de eindejaarsuitkering naar van 6,4% naar 8,33%; Twee eenmalige uitkeringen van € 300;
- Een nieuwe evenwichtige pensioenregeling voor militairen; Afspraken over de aanpassing van het loongebouw voor militairen;
- Eerder zekerheid voor onderofficieren en officieren in FPS2 over een vaste aanstelling;
- Ondersteuning voor soldaten en korporaals om zich te kwalificeren voor onderofficiers- en officiersopleidingen;
- Mobiliteitsbevorderende maatregelen voor burgerpersoneel:
  - Loopbaanbudget van € 4.000
  - Loopbaanbegeleiding
  - Welkom terug-regeling
  - Instroompool zonder arbeidsplaatsnummer
  - Pilot huisvesting;
- Verbetering van buitenlandvoorzieningen;
- Tijdelijke toelage loontabel voor de rangen luitenant en lager;
- Toelage onregelmatige dienst (TOD) militairen stijgt met 100%;
- Verhoging toelage werken ZZF, 8 uur bruto uurloon of 8 uur vrije tijd per etmaal;

- Vaartoelage gaat eerst omhoog naar niveau oefentoeelage en beide stijgen met 20%;
- Verschuivingstoelage verhoogd van € 27,35 naar € 50 per verschoven dienst;
- Levensfasebewust personeelsbeleid:
  - Verruiming tegemoetkoming in de extra kosten voor zorgtaken thuis tijdens uitzending en inzet vanaf 7 dagen
  - Verruiming nieuwe regeling geboorteverlof, vijf weken voor 75% doorbetaald.

Defensie heeft in 2019 de in 2014 bij alle militairen ingehouden VUT-equivalente premie terugbetaald. Door het beëindigen van de inhouding VUT-equivalente premie bij militairen viel ook een deel van de WUL-compensatie weg. Defensie heeft dit met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 hersteld.

Programma personeelsmodel

In 2019 is gestart met zogeheten «proeftuinen» voor een nieuw personeelsmodel op vliegbasis Volkel (eenheid 640 squadron), legerplaats Oirschot (eenheid 414 CBRN Compagnie), legerplaats Vredepeel DGLC (domein luchtverdediging) en binnen de militaire gezondheidszorg (MGZ). De doelstelling van het nieuwe personeelsmodel is Defensie te kunnen laten beschikken over de juiste medewerkers in de juiste aantallen en gereed voor inzet. Het creëert ook de opvolger van het huidige Flexibel Personeelssysteem (FPS) met de bijbehorende nieuwe regelgeving. Het nieuwe personeelsmodel wordt momenteel in de praktijk getest. De proeftuinen dragen bij aan de beleidsvorming over een nieuw personeelsmodel dat beter aansluit op de wensen van ons personeel en op demografische ontwikkelingen. In 2019 zijn met de proeftuinen de volgende resultaten bereikt:

- Meer personele bevoegdheden zijn belegd bij lagere lijncommandanten. Zij hebben deze bevoegdheden gebruikt om maatwerk te verlenen bij decentraal/regionaal werven, selecteren, keuren en aanstellen van personeel; versnelling en innovatie van de inname van personeel; talent- en loopbaanontwikkeling. Dit is mogelijk gemaakt dankzij een verbetering van hun informatiepositie op personeelsgebied (HR-analytics);
- De initiële opleiding van militairen (AMO) wordt ook regionaal en in eigen beheer verzorgd en sluit direct aan op het traject van werven tot aanstellen;
- Samenwerking met Regionale Opleidingscentra met als doel het verkorten van civiele MBO-2/3 opleidingen, onder meer door vrijstellingen, om nieuwe medewerkers sneller aan de slag te krijgen bij hun eenheid;
- Nieuwe aanstellingsvormen voor nieuw en zittend personeel zijn beproefd, bijvoorbeeld een aanstelling als deeltijd militair en tijdelijke aanstellingen met een werkgarantie binnen of buiten Defensie na afloop van de afgesproken contractduur. Met werkgevers in de regio zijn afspraken gemaakt over het in de toekomst overnemen van militairen met een tijdelijke aanstelling.

Na de evaluatie van de proeftuinen volgt een besluit over de Defensiebrede invoering van een nieuw personeelsmodel.

Programma Behoud en Werving

Met dit programma nemen we maatregelen die een bijdrage leveren aan behoud en werving van personeel. Het werven en behouden van personeel bij Defensie is een continu proces. Met de Defensienota van 2018 zijn ongeveer 3.000 nieuwe functies gecreëerd. Hierdoor kan Defensie als organisatie groeien. Om deze groei mogelijk te maken hebben we ons in 2019 onder meer gericht op:

- *Het verder differentiëren van het keurings- en wervingstraject en de aanname- en vooropleidingseisen*
Zo heeft de marine een taskforce Technische Dienst en Mariniers opgericht die ondersteunt bij de werving van deze twee lastig te werven personeelscategorieën. Ook hebben we afgelopen jaar goede resultaten geboekt met de instroom van herintreders; zo zijn er ruim 350 herintreders aangesteld. Verder loopt er een pilot waarbij cyberreservisten niet hoeven te voldoen aan alle basis militaire eisen maar wel als militair kunnen worden ingezet, zonder te worden uitgezonden. Daarnaast is met de centrales voor overheidspersoneel overeenstemming bereikt over het verhogen van de maximumleeftijd bij aanstelling in een fase-1-contract, met uitzondering van de categorieën soldaat, marechaussee en korporaal.
- *Meer regionale werving en loopbaanontwikkeling*
De landmacht heeft afgelopen jaar het regionale wervingsproject *Bison recruit* in Havelte gehad. De luchtmacht heeft verschillende regionale wervingsactiviteiten uitgevoerd, zoals In-House dagen, *NK-skills heroes* en contacten met Regionale Opleidingscentra. De nadruk bij deze regionale wervingsactiviteiten ligt op het zoeken van kandidaten in knelpuntcategorieën.
- *Afspraken met andere overheidsorganisaties en het bedrijfsleven om samen garant te staan voor de opleiding en loopbaan van (potentiële) medewerkers en daarmee meer werkzekerheid te bieden*
In de publieke sector heeft Defensie met name de samenwerking opgezocht met diverse partijen uit de veiligheidssector zoals de Politie, de Douane en de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). In de private sector is de door Defensie geïnitieerde Human Resource (HR)-community inmiddels uitgegroeid tot zo'n 50 aangesloten organisaties. Met zeven van deze organisaties heeft Defensie een samenwerkingsovereenkomst getekend om te gaan experimenteren met het uitwisselen van personeel.
- *Het verder aanpassen en vereenvoudigen van regelgeving op personeelsgebied*
In een pilot bij het Defensie Ondersteunings Commando (DOSCO) hebben we kritisch gekeken naar de regeling die ziet op het slechts kunnen aanstellen van militairen op een militaire functie. We blijven kritisch kijken naar de inhoud van de functies in plaats van alleen het type functionaris. Daar waar mogelijk plaatsen we burgermedewerkers op functies waar voorheen alleen militairen voor in aanmerking kwamen. In 2019 waren gemiddeld circa 150 burgermedewerkers op militaire functies werkzaam.

Programma personeelszorg

In 2019 is wederom hard gewerkt om de zorg voor het personeel te verbeteren. Uit diverse rapporten, onder andere de jaarverslagen van de Inspecteur Militaire Gezondheidszorg, blijkt dat er tekortkomingen zijn in de wijze waarop Defensie gezondheidszorg verleent. Verschillende projecten zijn in 2019 gestart om deze tekortkomingen aan te pakken:

- Het programma *Smart Band Aid* heeft als doel een goed functionerende, betrouwbare en duurzame informatievoorziening voor de militaire gezondheidszorg te realiseren;
- Het programma MGZ 2020 heeft als doel de randvoorwaarden te scheppen om de kwaliteit van militaire geneeskundige zorg en dienstverlening te bewaken en beheersen (Kamerstuk [35 300-X-14](#)). Binnen dit programma zijn acht projecten gestart. Er zijn eerste resultaten geboekt in de toerusting van een kwaliteitsmanagementsysteem voor de militaire gezondheidszorg. Ook zijn stappen gezet om de feitelijke geneeskundige inzet te normeren. Het gaat dan om het vaststellen van wat de militair-operationele zorgtaken kwalitatief behelzen en om het uitwerken van daartoe benodigde kwaliteit bij zorgpersoneel en middelen. Zeven van de acht projecten verlopen volgens planning. Alleen het project Opleiden, Trainen en Certificeren heeft vertraging opgelopen vanwege de complexiteit van de *governance* binnen de MGZ en de omvang van het project. Het initiële plan van aanpak wordt herzien. Naar verwachting kan het project binnen de looptijd van het programma MGZ 2020 worden afgerond.

Er is een start gemaakt met de uitvoering van de laatste twee hoofdaanbevelingen uit de beleidsevaluatie Veteranenbeleid 2011–2016, te weten:

- het project *Governance* waarbij de uitvoering en financiering van het veteranenbeleid eenvoudiger en slagvaardiger worden georganiseerd;
- de ontwikkeling en vormgeving van een modern stelsel van uitkeringen en voorzieningen voor de gewonde veteraan, gericht op re-integratie en maatschappelijke participatie.

Verder is het onafhankelijk onderzoek naar de behoefte van Dutchbat-III veteranen van start gegaan. Dit onderzoek zal tot medio 2020 duren.

Om de duurzame gezondheid en inzetbaarheid (DGI) van Defensiepersoneel te bevorderen hebben 426 defensiemedewerkers in 2019 een coaching-traject door een *lifestylecoach* gevolgd. De coaching richt zich op gedragsverandering. Daarnaast wordt meer aandacht gegeven aan duurzame gezondheid en inzetbaarheid in diverse opleidingen.

Een veilige werkomgeving

De beschikbaarheid van juiste persoonlijke uitrusting en materieel, volledig uitgeruste werkplaatsen, vastgoed dat aan de veiligheidseisen voldoet en voldoende opleidingscapaciteit zijn voorwaardelijk voor een veilige werk- en leefomgeving. De huidige status van het vastgoed en de tekorten in materieel en personeel staan op gespannen voet met deze randvoorwaarden. Naast deze randvoorwaarden zijn gedrag en veiligheidsbewustzijn essentieel voor een professionele taakuitvoering. Veiligheid is in 2019 nadrukkelijker op de agenda gekomen. Hierdoor wordt beoogd gedrag en houding positief te beïnvloeden als onderdeel van een langduriger cultuurtraject.

Tezamen met de defensieonderdelen zijn in 2019 vijf thema's benoemd waar we ons de komende jaren op concentreren. We noemen dit de Agenda voor Veiligheid. Deze agenda wordt in 2020 door ieder defensieonderdeel vertaald in een eigen plan van aanpak waarin de volgende thema's centraal staan:

1. Het realiseren van een veiligheidsmanagementsysteem;
2. Deskundigheid op de werkplek;
3. Zelfbeschikkingsmacht commandanten;
4. Balans tussen gevechtskracht en ondersteuning;
5. Werk- en leefomgeving op norm.

Daarnaast is in 2019 verder gewerkt aan het realiseren van de maatregelen uit het plan van aanpak «Een veilige defensieorganisatie». Voor het treffen van maatregelen moest ruimte gezocht worden binnen de bestaande middelen. Er is geïnvesteerd in het op sterkte brengen van de veiligheidsorganisatie. Nog niet bij alle defensieonderdelen is deze gewenste versterking gereed vanwege het te doorlopen reorganisatietraject. Verder worden er bij diverse Defensieonderdelen periodieke veiligheidsrondes gemaakt door commandanten, met als doel het luisteren naar medewerkers en het bespreken van (sociale) veiligheid. In opleidingen wordt meer aandacht besteed aan risicomanagement en sociale en fysieke veiligheid. Ook zijn in 2019 veiligheidsfunctionarissen opgenomen bij de grotere missies in Irak en Afghanistan.

Integraal Risicomanagement – te beginnen bij veiligheid – is binnen Defensie als besturingsprincipe omarmd. In 2019 is de borging hiervan in de bedrijfsvoering gestart. Hierbij zijn kleine ontwikkelstappen gestimuleerd om te leren van de praktijk en *best practices* te evalueren met inachtneming van het eigene van de defensieonderdelen. De implementatie van bijbehorende defensiebrede IT-ondersteuning (onder andere verbetering van het huidige meldingssysteem) heeft meer tijd nodig dan gepland om met meer precisie de functionele behoeftes te kunnen vaststellen. Diverse technieken van risicomanagement waaronder risico inventarisaties en evaluaties (RI&E's) en vormen van operationeel risk management worden inmiddels toegepast, verbeterd, beoefend en ontwikkeld in alle situaties waarin Defensie actief is: vorming en opleiding, niet operationele werkzaamheden, training en operationele inzet. De verwerking in opleidingen van noodzakelijke kennis en de vertaling hiervan naar de praktijk van de defensieonderdelen is in 2019 gestart.

Sociale Veiligheid

Naar aanleiding van de uitkomst van de commissie Sociaal Veilige Werkomgeving Defensie (commissie-Giebels) is het plan van aanpak versterking sociale veiligheid in samenspraak met de defensieonderdelen in 2019 opgesteld en vastgesteld. De verbetering van de sociale veiligheid sluit als deelplan aan op het plan «Een veilige defensieorganisatie». Daarnaast is defensiebreed de gedragscode ingevoerd en is een *toolbox* samengesteld om deze gedragscode bespreekbaar te maken binnen de eenheden.

Bij de defensieonderdelen zijn ook eigen plannen en projecten opgezet zoals bijvoorbeeld de theatervoorstelling «Vuurdoop» van het Commando Landstrijdkrachten (CLAS). Om de noodzakelijke cultuurverandering te bewerkstelligen heeft het CLAS dit toneelstuk aan alle medewerkers laten zien en heeft nagesprekken gehouden. Een ander voorbeeld is de uitvoering van het actieplan sociale veiligheid bij de Defensie Materieel Organisatie (DMO) in combinatie met het cultuurprogramma NEN Veiligheidsladder. Tijdens *roadshows* kijken medewerkers samen met acteurs actief naar de huidige veiligheidssituatie op de werkplek en maken deelnemers gedragsafspraken.

Er is in de bijlagen een overzicht opgenomen van de aantallen en typen integriteitsmeldingen.

Hoewel er in de organisatie breed aandacht is voor sociale veiligheid, is het duurzaam inbedden hiervan een proces dat tijd kost en stapsgewijs verloopt. Er zijn nog diverse stappen te zetten; een aantal activiteiten

hebben vertraging opgelopen, zoals het verwerken van het onderwerp veiligheid in de opleidingen, het opzetten van de soft-skills training voor leidinggevend en het verbeteren van het selectieprotocol. De brede rapportage over de werknemerstevredenheid wordt later uitgebracht (in 2020), om genoeg data te kunnen meenemen. Tevens moet worden gezorgd voor middelen voor het voortzetten van cultuurtrajecten en communicatie over zaken die vernieuwd of aangepast zijn. De aanpassing van het meld-en registratiesysteem is ten opzichte van de planning (oktober 2019 gereed) sterk vertraagd. De interim oplossing voldeed niet aan de gestelde eisen. De realisatie van de structurele oplossing, een nieuw systeem dat geïntegreerd is met het risicomanagementsysteem, zal mogelijk een tijdpad van meerdere jaren beslaan.

Leren van voorvallen: fysieke Veiligheid

De Inspectie Veiligheid Defensie heeft in 2019 haar eerste rapport uitgebracht: Schietterrein Het Markiezaat. Uit het rapport bleek dat de beschikbare informatie over Klein Kaliber Wapen schietinrichtingen niet op een plek beschikbaar was voor de gebruikers. Eind 2019 is deze informatie centraal beschikbaar gesteld en vinden alle medewerkers hier de actuele stand van zaken. Verder is er in 2019 voor het eerst een gezamenlijk schietbeleid tot stand gekomen, waaraan alle defensieonderdelen hebben bijgedragen. Dit zal de beheersing van schietveiligheid bij Defensie ten goede komen. Daarnaast is voor de missie in Litouwen gebruik gemaakt van beschermingsmiddelen bij het ontladen van voertuigen vanaf een schip naar aanleiding van een melding voorval. Ook heeft de luchtmacht een *e-learning* chroom-6 ontwikkeld en ingevoerd, die inmiddels defensiebreed wordt gebruikt.

Er is in de bijlagen, conform toezegging aan de Tweede Kamer, een overzicht opgenomen van het aantal en het type meldingen van voorvallen op het gebied van bedrijfsveiligheid. In 2019 zijn in totaal 4.765 bedrijfsveiligheidsmeldingen¹ gedaan. Deze meldingen volgen de meerjarige trend van een toenemend aantal meldingen. In samenhang bezien met de aantallen meldingen van de (zwaardere) voorvalcategorieën 3 (gelijkblijvende trend) en 4 (licht dalende trend)² lijken de cijfers te duiden op een stijging van de meldingsbereidheid. Het verhogen van de meldingsbereidheid en de kwaliteit van de meldingen maken onderdeel uit van het plan van aanpak «Een veilige defensieorganisatie».

Gezondheidsmonitoring

Gezondheidsmonitoring kan helpen om verbanden tussen werkomstandigheden en gezondheidsaandoeningen vast te stellen en om te kunnen handelen als daar noodzaak toe is. De invoering zal meerdere jaren beslaan en is over 3 fasen verdeeld. De verschillende fasen zien op het inregelen (ontsluiten medische en plaatsingsgegevens), historisch onderzoek en uiteindelijk het structureel monitoren (en analyseren) van de gezondheid en veiligheid van het defensiepersoneel. In 2019 is de eerste stap gezet, om gezondheidsmonitoring mogelijk te maken. De komende jaren zal worden bezien in welk tempo gezondheidsmonitoring kan worden ingevoerd.

¹ Meldingen die in 2019 zijn gedaan, kunnen voorvallen betreffen uit eerdere jaren.

² Defensie kent drie soorten meldingen voor fysieke veiligheid: onveilige situaties, incidenten en ongevallen. De ernstcategorie is afhankelijk van het persoonlijk letsel of schade aan materieel of milieu. Hierbij zijn de categorie indelingen: categorie 1 licht letsel (geen ziekteverzuim) of schade (tot 50.000 euro) en dit loopt op tot categorie 4 zwaar letsel (ziekenhuisopname langer dan 24 uur en/of blijvend letsel) of schade (meer dan 250.000 euro).

Chroom-6 en gevaarlijke stoffen

Veel van de 2019 geplande maatregelen uit het defensiebrede plan van aanpak «Beheersing chroom-6» zijn volgens schema uitgevoerd, dan wel in uitvoering. Thans geldt dat voor drie maatregelen de opgave groter is dan bij het opstellen van het plan van aanpak was voorzien. Het blijkt een enorme inspanning te onderzoeken welk materieel in de Defensieorganisatie chroom-6 bevat, waardoor drie maanden vertraging is opgetreden. Ten tweede bleek bij de aanbesteding van de nieuwe spuitcabines dat nauwelijks leveranciers wilden inschrijven en dat nadere uitwerking van de eisen nodig was. Dit leidt tot een latere realisatie van de spuitcabines dan voorzien. Tenslotte is het uitvoeren van de nadere inventarisatie van de zogenoemde carcinogene, mutagene en reproductietoxische (CMR)-stoffen, gezien het grote aantal stoffen en bewerkingen, een enorme opgave. Dit ondanks dat extra menskracht hiervoor is toebedeeld. De Inspectie SZW handhaaft op deze inventarisatie. Dit laat onverlet dat Defensie zich inspant om de gestelde deadlines van het plan van aanpak te halen. De overige maatregelen liggen op schema. De voortgangsrapportage wordt twee keer per jaar geactualiseerd en gepubliceerd op de website www.defensie.nl, waar ook de chroom-6 gerelateerde meldingen worden gepubliceerd. Defensie onderzoekt welke chroom-6-houdende stoffen en materialen kunnen worden vervangen door minder schadelijke alternatieven en bij de aanschaf van nieuwe middelen wordt – binnen de wettelijke kaders – geëist dat deze geen chroom-6 bevatten. De maatregelen voor chroom-6 worden inmiddels zo veel als mogelijk verbreed naar de overige gevaarlijke stoffen.

4. Middelen

Investeren in nieuw materieel en vastgoed

Het verschijnen van de Defensienota 2018 vormde het startsein voor een omvangrijk investeringsprogramma. Een groot deel daarvan is inmiddels in gang gezet, dit blijkt uit de investeringsquote van 23,9% in 2019. Dit investeringsprogramma is tevens duidelijk zichtbaar in de aanzienlijke stijging van de aangegane verplichtingen bij de investeringen, namelijk ruim € 459 miljoen meer dan in 2018.

Omdat verplichtingen niet direct tot uitgaven leiden, is € 300 miljoen met een kasschuif doorgeschoven naar 2022. Deze middelen blijven nodig voor de vervanging en vernieuwing van ons materieel, met deze kasschuif sluit het kasbudget beter aan bij de investeringsplanning.

In 2019 is het Materieel Projecten Overzicht omgevormd tot een Defensie Projecten Overzicht dat jaarlijks in september verschijnt en informatie geeft over investeringsprojecten in materieel, vastgoed en IT. In mei 2019 verscheen voor het eerst de bijbehorende afwijklingsrapportage waarin afwijkingen ten opzichte van de het voorgaande Defensie Projecten Overzicht worden weergegeven. Defensie heeft in 2019 onder andere de volgende resultaten bereikt:

Verwerving

- contract voor levering van Multi Missie Radar (MMR) systemen;
- contract voor levering van containerhefmiddelen;
- raamcontract voor levering van klein kaliber wapens, reservedelen en gereedschappen;
- bestelling brandstofcontainers;
- bestelling van 9 extra F-35 jachtvliegtuigen;
- bestelling modernisering 11 Apache helikopters;
- raamcontract en bestelling metaaldetectoren;
- bestelling en aanschaf onderhoud van 12kN-voertuigen;

- bestelling modernisering Leopard 2-Bergingstanks Buffel;
- bestelling aanvullende levering Load Carriage & Protection (LCP) systemen;

Ontvangen materieel

- Metal Shark Interceptor patrouilleboten in het Caribisch gebied;
- Anaconda terreinwagens;
- gemoderniseerde PC-7 lesvliegtuigen;
- nieuwe SMART-L aan Zr.Ms. De Zeven Provinciën;
- volledig geautomatiseerd bandencontrolesysteem;
- Rigid Hull Inflatable Boats (RHIB's);
- de eerste van een serie zware transportvoertuigen;
- de eerste twee F-35 jachtvliegtuigen in Nederland in opmaat naar de transitie van F-16- naar de F-35-vloot per 2024;
- SIRT training pistolen;
- Scania-lesvoertuigen;

Verstuurde kamerbrieven

- vervanging Gulfstream IV (A-brief);
- vervanging brandweervoertuigen (A-brief);
- modernisering van Cougar helikopters (A-brief);
- vervanging van de drijvende brugslagcapaciteit (A-brief);
- vervanging van de zwaarste typen vrachtauto's (A-brief);
- vervanging van de Walrusklasse onderzeeboten door bemande onderzeeboten (B-brief);
- verwerving van de mijnenbestrijdingscapaciteit samen met België (D-brief);
- verwerving van een nieuw bevoorradingschip (*Combat Support Ship*) (D-brief).

Cyber, IT en informatiegestuurd optreden

De Defensie Cyber Strategie is in 2019 verder uitgevoerd. De implementatie van de uit de Defensie Cyber Strategie voortvloeiende actielijnen is gestart. In personele en in materiële zin groeide Defensie om een grotere rol te kunnen vervullen bij de digitale bescherming van het Koninkrijk en het bondgenootschap. Ook de investeringen in offensieve cybercapaciteiten en inlichtingen zijn verder uitgevoerd. De cyberinvesteringen zijn als pilot opgenomen in de Operatie Inzicht in Kwaliteit van het Ministerie van Financiën.

Bij de Koninklijke Marechaussee is de *Passenger Information Unit* sinds medio 2019 operationeel. Door het beter gebruiken van beschikbare informatie kan terrorisme en ernstige criminaliteit worden voorkomen. Hiermee voldoet Nederland aan de EU-richtlijnen.

In 2019 is een derde BIT-toets uitgevoerd op de aanbesteding voor het project Grensverleggende IT (GrIT). De resultaten hiervan hebben in 2019 geleid tot een heroverweging GrIT en het uitwerken van een tweetal scenario's. Van de scenario's gaat er één uit van het accommoderen van de aanbevelingen van het BIT binnen de huidige aanpak van de aanbesteding. In het tweede scenario wordt gekozen voor een geheel andere aanpak van het programma en meerdere nieuwe aanbestedingen, waarbij Defensie samen met meerdere marktpartijen langs de lijnen van lifecycle-management en meer geleidelijk de nieuwe IT-infrastructuur realiseert.

Vastgoed

Op 4 juli 2019 is het Strategisch Vastgoedplan (SVP) aan de Kamer aangeboden (Kamerstuk 33 763, nr. 151). Als uitwerking van het SVP is in 2019 gestart met het opstellen van revitaliseringsplannen voor alle strategische objecten. Om die strategische objecten op het juiste onderhoudsniveau te brengen is een enorme structurele inhaalslag vereist. Op basis van de (financiële) mogelijkheden wordt bezien hoe de vastgoedproblematiek wordt aangepakt. Hierbij staan centraal de kernbegrippen: toekomstvast, duurzaam, *compliant* en structureel betaalbaar.

Daarnaast worden kleinere objecten aangepakt, onder meer in de lopende projecten Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid en Aanpassing vastgoed Defensie. In 2019 is goede voortgang gemaakt met de aanpak van de brandveiligheid van legeringsgebouwen en de aanpak van keukens, met name met het oog op hygiëne en voedselveiligheid.

Defensie realiseert jaarlijks honderden grote en kleinere bouwactiviteiten, dit zijn activiteiten die nodig zijn voor de operationele bedrijfsvoering van Defensie, die cruciaal zijn om de invoer van nieuw vervangend materieel mogelijk te maken, die van belang zijn voor personele/sociale veiligheid, of voor de beveiliging van Defensielocaties.

Defensielocaties zijn in het algemeen in of direct naast de stikstofgevoelige natuurgebieden gelegen, waardoor met bouwactiviteiten al snel tegen de stikstofproblematiek wordt aangelopen. In het programma aanpak stikstof waren activiteiten van Defensie opgenomen als prioritair, wat inhield dat voor deze activiteiten stikstofruimte was gereserveerd, waardoor op voorhand zekerheid bestond over het kunnen verkrijgen van een vergunning voor de stikstofdepositie die hiermee gepaard gaat. Deze reservering en zekerheid is weggevallen door de uitspraak van de Raad van State op 29 mei 2019 over het programma aanpak stikstof. Hoewel het kabinet landelijk stikstofmaatregelen neemt voor activiteiten van maatschappelijk belang en is aangekondigd dat Defensieprojecten hierbij met prioriteit worden opgepakt, zullen deze maatregelen niet voldoende, niet tijdig of niet op alle locaties oplossingen genereren voor knelpunten die Defensie de komende tijd moet oplossen. Voor bouwactiviteiten zal Defensie dus ook zelf oplossingen moeten genereren, wat leidt tot mogelijke vertraging in de planning en/of stijgende kosten voor die activiteiten.

5. Manieren

Samenwerken

In 2019 is de samenwerking met strategische partners en binnen internationale organisaties verder toegenomen. Enkele voorbeelden hiervan:

- Ondertekening van *Declaration of Intent* met Duitsland om de nauwe Defensiesamenwerking te verdiepen en verbreden;
- Met het *MoU Tactical Edge Networking* maken we met Duitsland een begin met vergaande digitale integratie van onze eenheden;
- Goede operationele samenwerking met Frankrijk en Duitsland bij het verlenen van militaire noodhulp aan de Bahama's;
- Verkenning van nauwere samenwerking met Frankrijk in het maritieme en landdomein;
- Nederlandse, Duitse en Noorse eenheden stonden gezamenlijk stand-by voor de *NATO Very high readiness Joint Task Force* (VJTF);
- Samenwerking met het Verenigd Koninkrijk voor de amfibische taakgroep van de *NATO Response Force*;

- Intensievere samenwerking met de Verenigde Staten met betrekking tot het ruimtedomein, waaronder het delen van informatie uit de ruimte;
- In 2019 hebben de NAVO-bondgenoten, zoals afgesproken tijdens de Top in Brussel in 2018, eenheden aangewezen voor *NATO Readiness Initiative* (NRI). Dit houdt in dat de NAVO-landen vanaf 2020 gezamenlijk binnen dertig dagen, dertig gemechaniseerde bataljons, dertig squadrons gevechtsvliegtuigen en dertig oorlogsschepen naar een artikel 5-situatie of een crisis moeten kunnen sturen;
- In het *Composite Special Operations Component Command* (CSOCC) is in 2019 intensief samengewerkt door NLD *Special Operations Command* (SOCOM) met de internationale partners DNK en BEL om zich voor te bereiden op de certificering van het CSOCC in 2020 voor de NRF21 taak;
- Binnen de Europese Unie heeft Nederland zich in 2019 ingespannen voor goede samenwerking met derde landen in het kader van de Permanent gestructureerde samenwerking (PESCO);
- Ook heeft Nederland als *lead nation* voor het PESCO-project Militaire Mobiliteit het goede voorbeeld gegeven door voor het eind van 2019 afgesproken resultaten te behalen.

Kennis en innovatie

Defensie innoveert om nieuwe dreigingen het hoofd te bieden en om de krijgsmacht en de Defensieorganisatie van de juiste middelen en ondersteuning te kunnen blijven voorzien. In dat kader en in het kader van de Defensie Cyber Strategie zijn in 2019 extra investeringen gedaan in onderzoek op het terrein van cyber, informatiegestuurd optreden, slagkracht in het land, lucht- en zeedomein en nieuwe technologieën, zoals kunstmatige intelligentie, robotica, 3-D printing en bio- en nanotechnologie. Ook zijn de experimenten met onbemande systemen voortgezet en uitgebreid.

In 2019 is begonnen met de implementatie van de Defensie Innovatiestrategie (Kamerstuk [34 919, nr 28](#)). De innovatiecentra van defensie hebben hierbij het voortouw. Zij hebben vele initiatieven ondernomen, onder meer op het terrein van nieuwe toepassingen voor opleiding & training, *human performance*, *extended reality*, duurzaamheid, materialen, sensoren, mobiliteit, *space*, *drones*, *cyber* en sociale innovatie. De Minister van Defensie heeft in het kader van het missie gedreven topsectoren en innovatiebeleid van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat het Kennis en Innovatie Convenant (KIC) getekend. Inzet van dit beleid is de intensivering van publiek-private samenwerking, gericht op het verzilveren van economische kansen van maatschappelijke uitdagingen. In het geval van Defensie en Ministerie van Justitie en Veiligheid gaat het om de implementatie van de Kennis- en Innovatie Agenda Veiligheid, met gezamenlijke innovatieve projecten als beoogde uitkomst. Dat gebeurt in nauwe samenwerking met bedrijven, kennisinstellingen en topsectoren.

In 2019 heeft Defensie zich gecommitteerd aan twee belangrijke initiatieven die zijn gericht op nieuwe en disruptieve technologieën. Nationaal gaat het om het Strategisch Actieplan voor *Artificial Intelligence* (AI). In NAVO-verband is tijdens de *Leadership Meeting* in Londen een *Roadmap* voor *Emerging & Disruptive Technologies* overeengekomen. Op 1 oktober 2019 is het *Special Operations Warfare Centre* (SOWC) opgericht. Namens Commandant NLD SOCOM is SOWC de centrale kennisautoriteit en het innovatiecentrum op het gebied van *Special Operations Forces* voor Commandant der Strijdkrachten.

Ondanks deze inspanningen voldoet Defensie nog niet aan de EDA-norm die stelt dat een toekomstvastе defensieorganisatie 2% van de begroting aan kennis en innovatie moet uitgeven.

Duurzaamheid en Energietransitie

Als onderdeel van de Nederlandse samenleving is Defensie zich bewust van de impact van haar activiteiten op de leefomgeving. Duurzaamheid is daarom een aspect waarmee we in toenemende mate rekening houden. Anderzijds is Defensie afhankelijk van energie zoals fossiele brandstof voor haar inzet, gereedstelling en de ondersteunende activiteiten. Over het brandstofverbruik wordt in de bedrijfsvoeringsparagraaf gerapporteerd. De activiteiten van Defensie gaan onvermijdelijk gepaard met een zekere mate van hinder voor de omgeving bijvoorbeeld door het geluid van schietactiviteiten en vliegen. Defensie neemt waar mogelijk maatregelen om overlast tot een minimum te beperken.

Met de Defensie Energie en Omgeving Strategie 2019–2022 (Kamerstuk [33 763 nr. 152](#)) heeft Defensie in 2019 een aanzet gegeven voor een duurzame en omgevingsbewuste krijgsmacht.

Voor de energiedoelstelling is in 2019 het programma Energietransitie gestart. Dit programma heeft afgelopen jaar interdepartementale samenwerking opgezet op energie en duurzaamheidsvlak en er wordt aansluiting gezocht bij de rijksbreed beschikbaar gestelde middelen voor het realiseren van klimaatdoelen.

KPI

KPI	Score 2019	Score t.o.v. 2018	Norm
Inzetbaarheid			
1	Gerealiseerde inzetbaarheidsdoelen 67% ¹	 	Realisatie Defensie inzetbaarheidsdoelen
Financiën			
2	Uitgaven aan Defensie als percentage bbp 1,3%	 	2% bbp (NAVO-norm)
3	Uitgaven aan Kennis en Innovatie 1,2%	 *	2% van de Defensiebegroting (EDA-norm)
Veiligheid			
4	Meldingen van incidenten Aantal gemelde ernstige incidenten is gestegen met 17%	 	Aantal gemelde incidenten in categorie 3 is gestegen en in categorie 4 is gedaald ten opzichte van 2018
Personeel			
5	Vulling Militair: 78,7% ² Burger: 104,3% ³	 	Militair: 90% Burger: 100%
Voorzien-in materieel			
6	Investeringsquote als indicator voor de instroom van (nieuw) materieel 18,2% over 2015 t/m 2019	 	Minimaal 20% van de Defensiebegroting

- Positieve trend
- Negatieve trend
- Gelijke trend

* Niet opgenomen in KPI tabel over 2018

¹ Eind 2019 voldeed ongeveer 67% van de capaciteiten aan de norm, kan volgens planning aan de gereedheidsnorm voldoen of is ingezet. In de inzetbaarheidsrapportage over 2018 was dit percentage nog 85%. De daling laat zien dat, onder andere door het personeelsgebrek, de capaciteiten langzamer herstellen dan gepland. Hierdoor is het hersteltraject van een aantal capaciteiten, die in 2019 op norm behoorden te komen, niet gehaald. Doordat nog niet aan te geven is wanneer de personele vulling verbetert, is een nieuw tijdsplan van herstel niet te geven. Deze capaciteiten worden daarom nu als niet op norm geduid, wat leidt tot het grote verschil met het percentage over 2018. Dit grote verschil impliceert daarmee niet een grote terugval in gereedheid.

² Dalende trend veroorzaakt door groei van de formatie, de absolute instroom vs. uitstroom is voor het eerst sinds 2006 positief

³ Stijgende trend is deels veroorzaakt door de plaatsing van burgers op militaire functies

Realisatie beleidsdoorlichtingen									
Artikel	Naam artikel	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Geheel artikel?
1	Inzet		x						nee
1	Inzet					x			nee
2	Taakuitvoering zeestrijdkrachten				x				nee
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten					x			nee
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten							x	nee
4	Taakuitvoering luchtmacht	x							nee
4	Taakuitvoering luchtmacht							x	nee
5	Taakuitvoering marechaussee	x							nee
6	Investerings krijgsmacht								
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie								
8	Defensie Ondersteuningscommando	x							nee
8	Defensie Ondersteuningscommando			x					nee
9	Algemeen								
10	Apparaat Kerndepartement								
11	Geheim								
12	Nog onverdeeld								

De beleidsdoorlichtingen betreffen elke keer maar een onderdeel van het artikel. Voor het meest recente overzicht van de programmering van beleidsdoorlichtingen, [klik op deze link](#).

Voor de realisatie van andere onderzoeken, zie de bijlage 2 «evaluatie en overig onderzoek».

Overzicht van risicoregelingen

Per 31 december 2019 zijn er twee openstaande garanties.

De eerste betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraars over de verzekeraars van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging met als doel de belemmingen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen. In 2019 zijn er geen aanspraken geweest.

De tweede betreft de stichting *Power Of Freedom* organiseert de *Invictus Games 2020*. Met de garantstelling aan de Stichting *Power of Freedom* ondersteunt Defensie de Stichting financieel met een bijdrage van maximaal € 4 miljoen, waar de stichting in de jaren 2019 en 2020 een beroep op kan doen in geval van een dreigend cashflow probleem doordat betaling van de door de Stichting aangegane verplichtingen ten behoeve van de organisatie niet synchroon loopt met de via sponsoring verkregen of te verkrijgen middelen. In 2019 heeft geen uitkering plaatsgevonden.

4. BELEIDSARTIKELEN

4.1 Beleidsartikel 1 Inzet

Algemene doelstelling

De krijgsmacht is er voor de verdediging en bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede voor de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde. Tevens ondersteunt de krijgsmacht civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet ten behoeve van nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

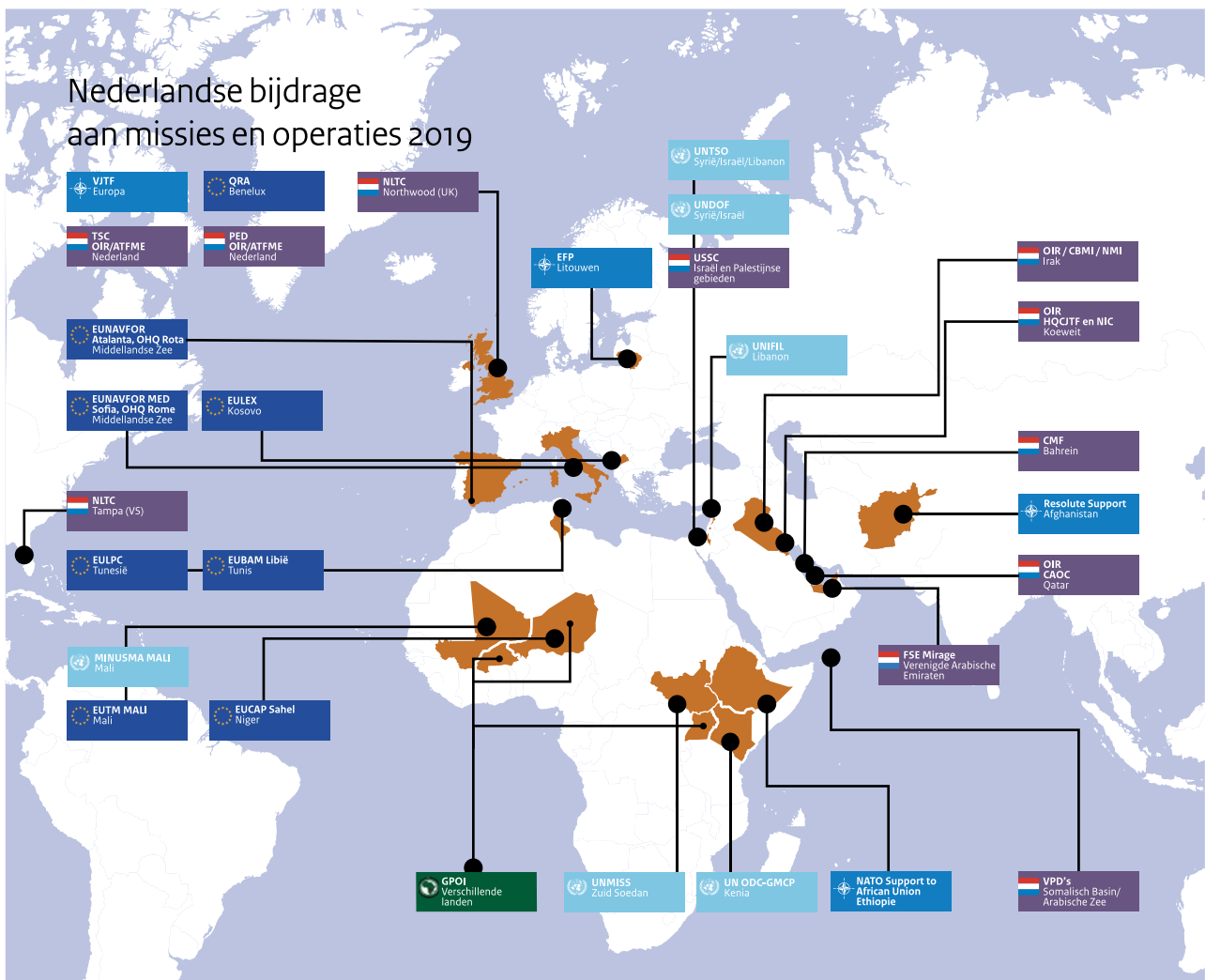
Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de gehele inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan o.a. crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is in de alinea *Toelichting op Nationale inzet* daartoe uitgebreid met één niet-financieel overzicht *Daadwerkelijke inzet 2019 in aantallen* voor de structurele inzet voor nationale- en koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar, de Explosieven OpruimingsDienst Defensie (EODD) en de Kustwachten. In Beleidsartikel 1 is de verantwoording opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering verantwoord van de Zee strijdkrachten, Landstrijdkrachten, Luchtstrijdkrachten, de Marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

Beleidsconclusies

Nederlandse militairen zijn in 2019 wederom breed ingezet voor vrede en veiligheid. Gedurende het jaar waren gemiddeld 780 militairen op uitzending. In 2019 zijn 2.135 militairen uitgezonden geweest. Nederland heeft voor de vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid ongeveer 675 militairen geleverd aan de multinationale *battlegroup* onder leiding van Duitsland in Litouwen. In de strijd tegen ISIS stelde Nederland in 2019 ongeveer 475 militairen beschikbaar, zowel voor de training als *Advise & Assist* van Iraakse strijdkrachten inclusief de Koerdische Peshmerga. Ook was er sinds januari 2018 een Nederlands chirurgisch team ontplooid in een ziekenhuis geleid door de Verenigde Staten in West-Irak. Deze bijdrage is medio januari 2019 beëindigd. Daarnaast voorzag Nederland met een *Target Support Cell* (TSC) en een *Processing Exploitation and Dissemination* (PED) capaciteit in een behoefte binnen het doelontwikkelingsproces dat vooraf gaat aan luchtaanvallen van de Anti-ISIS coalitie. In de *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali* (MINUSMA) heeft Nederland een bijdrage geleverd met ongeveer 250 militairen. Deze bijdrage is per 1 mei 2019 beëindigd. Nederland is

met twee tot drie stafofficieren in de missie actief gebleven. Daarnaast heeft Nederland met twee militairen een Duitse eenheid in Mali ondersteund. In 2019 heeft Nederland met 480 militairen een bijdrage geleverd aan *Resolute Support*, de NAVO-missie in Afghanistan. Dit betreft een met Duitsland samenwerkend team van SOF-adviseurs en ondersteunende troepen ten behoeve van de training, advisering en begeleiding van *Afghan Special Security Forces* (ASSF). Voorts leverde Nederland in 2019 een aantal kleine bijdragen aan missies in Afrika en het Midden-Oosten, waaronder *UN Disengagement Observer Force* (UNDOF), *European Union Training Mission* (EUTM) Mali, *United Nations Interim Force in Lebanon* (UNIFIL), *United States Security Coordinator* (USSC), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) en *Combined Maritime Force* (CMF) Bahrein.

Overzicht missies

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019		
Verplichtingen	268.240	739.915	136.386	220.811	149.074	171.739	- 22.665
Uitgaven	272.617	277.213	198.791	232.001	167.502	199.488	- 31.986
Waarvan juridisch verplicht					89%	13%	
Programma uitgaven	272.617	277.213	198.791	232.001	167.502	199.488	- 31.986
Opdracht Inzet	272.617	277.213	198.791	232.001	167.502	199.488	- 31.986
- Crisisbeheersingsoperaties / Verdeelartikel BIV (HGIS)	267.491	275.226	197.553	226.651	163.128	188.482	- 25.354
- Financiering nationale inzet krijgsmacht	2.109	1.787	1.238	1.669	1.415	3.206	- 1.791
- Overige inzet	3.017	200		3.681	2.959	7.800	- 4.841
Programma-ontvangsten	35.300	55.395	20.569	36.119	11.140	6.707	4.433
- Crisisbeheersingsoperaties (HGIS)	35.212	55.346	20.569	34.614	10.371	1.407	8.964
- Overige inzet	88	49	0	1.505	769	5.300	- 4.531

Toelichting algemeen

In artikel 1 worden alleen uitgaven voor inzet begroot en verantwoord:

- (1) Voor zover deze uitgaven additioneel zijn. Dit betekent dat vormen van inzet budgettair niet zichtbaar zijn in dit artikel indien geen sprake is van aanvullende uitgaven ten opzichte van de uitgaven voor gereedstelling en instandhouding binnen de artikelen van de operationele commando's (bijvoorbeeld de inzet van helikopters voor *Search and Rescue*) of indien deze worden verrekend met tweeden of derden (bijvoorbeeld noodhulp die wordt verrekend met het Ministerie van Buitenlandse Zaken).
- (2) Voor zover deze inzet onder directe verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten wordt uitgevoerd. Verschillende vormen van inzet zijn gemandateerd aan de operationele commando's, zoals de inzet voor de Kustwacht, en worden daarom bij die artikelen begroot en verantwoord.
- (3) Om het geïntegreerde karakter te borgen wordt besluitvorming over het Budget Internationale Veiligheid (BIV) interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd.

Toelichting op de financiële instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De realisatie van de verplichtingen zijn € 22,7 miljoen lager ten opzichte van de vastgestelde begroting. Dit komt met name doordat de vrije ruimte/voorziening BIV/HGIS niet volledig is aangewend voor het aangaan van de nieuwe missies of verlenging van bestaande missies.

Uitgaven

Toelichting crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)

Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS) Bedragen x € 1.000							
	Realisatie					Begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	
Uitgaven missies							
AFGHANISTAN	21.347	18.271	14.636	17.968	39.498	29.000	10.498
STRIJD TEGEN ISIS (ATF ME & CBMI)	103.931	110.152	39.077	86.935	6.474	10.120	- 3.646
Inzet IRAK					11.827	14.510	- 2.683
NMI					268		268
MINUSMA	78.943	80.174	66.388	47.804	27.340	48.000	- 20.660
eFP			20.329	24.991	37.212	22.000	15.212
MISSIES ALGEMEEN	5.309	8.618	11.110	10.550	3.314	9.000	- 5.686
Uitgaven contributies	31.372	26.254	27.979	28.391	23.601	33.000	- 9.399
EUCAP SAHEL NIGER					161	1.200	- 1.039
EULEX	289	320	82	36	4	350	- 346
EU ATALANTA	12.557	9.403	4.901	2.798	186		186
EUTM SOMALIE	686	837	634	383	5		5
EUTM MALI	73	81	72	20	173		173
EU NAVFOR MED	36	1.943	860	280	185		185
EUCAP SAHEL MALI	6	17	0		2		2
UNTSO	591	633	877	963	838	600	238
UNMISS	1.820	1.029	453	581	362	200	162
UNDOF	120	203	159	160	183		183
UNIFIL			55	199	147		147
UNODC			14	144	16		16
NS2AU	74	70	82	63	108		108
OP SEA GUARDIAN				1.683	304		304
CMF	352	241	260	277	244	250	- 6
NLTC	54	226	73	67	64	250	- 186
FSE MIRAGE		856	1.076	1.495	2.429		2.429
Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC)				849	7.727		7.727
USSC					459		459
EUBAM LIBIË			50	13			
Beëindigde missies	9.929	15.898	8.386				
Totale uitgaven aan missies	267.491	275.226	197.553	226.651	163.128	168.480	- 5.352
Gereserveerde bijdrages							
Voorzienig Rapid Response Pool tbv FRONTEX						1.800	
Voorziening HGIS						18.202	
Totale budget CBO/BIV						188.482	

In bovenstaande tabel wordt bij de stand begroting 2019 weergegeven hoeveel budget begroot was per missie. Hieronder worden de verschillen groter dan € 5 miljoen per missie toegelicht.

Resolute Support (Afghanistan)

Door de intensivering van de samenwerking van het *Special Operations Advisory Team* (SOAT) met het Duitse SOAT is gestart met de bouw van een nieuw kamp voor het SOAT. Daarnaast zijn zes gepantserde voertuigen aangeschaft die benodigd zijn voor het optreden van het SOAT bij de begeleiding van de Afghaanse 888-eenheid. Beide uitgaven waren niet begroot.

MINUSMA (Mali)

De *redeployment* van een deel van het materieel via Dakar (Senegal) naar Nederland is afgerond. De rest van het materieel staat gereed voor verplaatsing. In verband met de aanslag op een konvooi met Nederlands materieel eind augustus 2019 en de algemene veiligheidssituatie liggen verplaatsingen naar Dakar stil. De hiervoor in 2019 geraamde transport- en herstelkosten zijn derhalve niet gerealiseerd.

Enhanced Forward Presence (eFP, Litouwen)

Doordat de infrastructuur van de munitieopslag niet aan de eisen voldeed (te hoge luchtvochtigheid) is een hoeveelheid munitie niet meer bruikbaar (totaal ongeveer € 25 miljoen) en moet deze worden vernietigd. De verrekening hiervan vindt plaats gedurende de ksjaren 2019 – 2021, waarvan het aandeel 2019 is gerealiseerd. Daarnaast zijn de kosten voor *eWelfare* hoger dan vooraf werd ingeschat en is extra kleding ingekocht (winterpakketten en multicam).

Missies algemeen

Voor geheime uitgaven van de MIVD in relatie tot missies is in 2019 € 7,9 miljoen naar Artikel 11 Geheim overgeheveld. Realisatie heeft derhalve niet op Artikel 1 plaatsgevonden.

Contributies

De bijdrage die door het SAC C-17 programma is afgeroepen, is zo'n € 11 miljoen lager dan in de MOU-afspraken is vastgelegd, voornamelijk als gevolg van gewijzigde betalingsafspraken. De contributie aan de NAVO was zo'n € 1 miljoen lager dan initieel geraamd. De aan de EU bij te dragen contributie is met € 2 miljoen verhoogd.

Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC)

De uitgaven voor de inhuur van gegarandeerde transportcapaciteit³ voor de VJTF waren initieel niet specifiek toegelicht in de begroting.

Toelichting op ontvangsten

In 2019 is voor HGIS € 10,4 miljoen ontvangen. Dit is € 9 miljoen meer dan initieel geraamd. Met name de ontvangsten van de Verenigde Naties (VN) voor de missie MINUSMA kennen een grillig betalingspatroon. In 2019 is een bedrag van € 7,2 miljoen van de VN ontvangen.

³ Bij civiele transportbedrijven is een garantie voor beschikbaarheid van transportcapaciteit (weg- en zeevervoer) ingekocht.

Toelichting op Nationale inzet

Tabel Daadwerkelijke inzet 2019 in aantallen

Daadwerkelijke inzet 2019 in aantallen	Betreft	Prognose	Realisatie
Explosieven opruiming	aantal inzetten	1.960	1.882
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	aantal aanvragen	55	83
Handhaving openbare orde en veiligheid	aantal aanvragen	21	34
Wet Veiligheidsregio	aantal aanvragen	50	22
Militaire Steunverlening in het openbaar belang	aantal aanvragen	15	18
Bijstand Caribisch Gebied	aantal aanvragen	43	19
Host Nation Support	Aantal inzetten	–	5

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, convenanten of arrangementen. Onder deze taken vallen de taken van de KMar, de Kustwacht in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de EODD.

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht, FNIK)

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze bijstand wordt zowel door de KMar geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis, of de vrees voor het ontstaan daarvan (Wet Veiligheidsregio). Verder kan een civiele autoriteit/Minister een beroep doen op militaire steunverlening in het openbaar belang (MSOB). In 2019 is het aantal Host Nation Support aanvragen met 3 toegenomen ten opzichte van 2018.

Voorbeelden van nationale taken die Defensie in 2019 gedurende het hele jaar heeft uitgevoerd zijn:

- De *notice to move* (NTM) van batch 1 (200 man) en één compagnie van het Bataljon Bewaken – Beveiligen is op verzoek van de Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (NCTV) respectievelijk van 8 en 48 uur verkort naar 6 uur NTM. In 2019 is verder invulling gegeven aan de gezamenlijke operationele voorbereidingen (KMar-Defensie en Nationale Politie).
- De Krijgsmacht heeft gedurende 2019 doorlopend wachtversterking geleverd in Brunssum. Deze inzet zal nog tot medio 2020 doorlopen.
- Zoek- en observatieteams van Defensie hebben regelmatig het civiele gezag ondersteund.
- Gedurende de droogteperiode (maart-september) heeft Defensie op verzoek (met enige frequentie) een blushelikopter stand-by gesteld. Deze is 10 maal ingezet.

- Andere opvallende inzetten betroffen de verkeersveiligheid tijdens de boerenprotesten in Den Haag, noodhulpverlening op de Bahama's en het ingrijpen bij het (per ongeluk) geactiveerde kapingsalarm op Schiphol.

Host Nation Support

Host Nation Support (HNS) is de militaire ondersteuning die door Nederland wordt geleverd aan bondgenootschappelijke eenheden en NAVO-organisaties die verblijven op of zich verplaatsen over Nederlands grondgebied. Dit is een nationale verplichting die ten grondslag ligt aan de NAVO en in verschillende MOU's is vastgelegd.

Van eind januari tot begin maart 2019 heeft Defensie bijgedragen aan de *redeployment* van een Amerikaanse eenheid van brigadegrootte vanuit Duitsland via de haven van Rotterdam en vanuit Vliegbasis Eindhoven terug naar de thuisbasis in de Verenigde Staten. Hierbij zijn zo'n 46 helikopters en honderden voertuigen en containers door de lucht en over de weg verplaatst. Tussen eind september en begin november 2019 zijn nog eens twee eenheden van brigadegrootte over Nederlands grondgebied en door het Nederlands luchtruim verplaatst. De eenheden zijn via de haven van Rotterdam en Vliegbasis Eindhoven terug naar de thuisbasis in de Verenigde Staten gegaan. Op het zelfde moment vond er een *deployment* plaats via de haven van Vlissingen. De verplaatsingen zijn door de lucht, over de weg, via het spoor en voor de eerste maal ook met binnenvaartschepen uitgevoerd. Hierbij zijn zo'n 5.000 militairen, 138 helikopters, 85 tanks en honderden andere voertuigen en uitrustingsstukken doorgevoerd. Met behulp van de NCTV zijn gezamenlijk coördinerende vergaderingen belegd en is de afstemming en informatievoorziening naar de relevante instanties (interdepartementaal) opgestart. Tevens is gebruik gemaakt van het netwerk van de betrokken veiligheidsregio's. Het totaal aantal mensdagen in 2019 t.b.v. de Nationale Inzet bedroeg 13.238 mensdagen, waarvan 5.318 mensdagen t.b.v. de *Host Nation Support* operaties.

4.2 Beleidsartikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten

Algemene doelstelling

De zeestrijdkrachten leveren operationeel gereede maritieme expeditiecapaciteit, zowel vloot als mariniers, voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de zeestrijdkrachten alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. Het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De zeestrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

Beleidsconclusies

In 2019 heeft het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) deelgenomen aan verschillende grote en kleine operaties, waarmee een bijdrage is geleverd aan alle hoofdtaken van Defensie. Zo is met een *Multi Purpose*-fregat en een Luchtverdedigings- en Commandofregat een bijdrage geleverd aan de *Standing NATO Maritime Group 1*, waarover een Nederlandse staf het commando heeft gevoerd in de eerste helft van het jaar. Twee mijnenbestrijdingsvaartuigen hebben deelgenomen aan de *Standing NATO Mine Counter Measures Group 1*, waarbij tientallen explosieven zijn geruimd in zowel de Noord- als de Oostzee. Structurele deelname van Nederlandse eenheden aan deze NAVO-verbanden onderstrepen de internationale solidariteit en bevorderen en bestendigen de interoperabiliteit. In het Caribisch Gebied is de inzet van een wisselbemanning voor het patrouilleschip van start gegaan. De successen die geboekt zijn bij de bestrijding van drugstransporten tonen het belang aan van een doorlopende aanwezigheid in het gebied. Speciale eenheden van het Korps Mariniers zijn ingezet in zowel Afghanistan als Irak om een bijdrage te leveren aan de verdere stabilisering van het land door lokale militaire eenheden te trainen. Ondersteuning van civiele autoriteiten heeft onder andere plaatsgevonden bij de zoektocht naar de containers van de MSC Zoë boven de Waddeneilanden, de zoektocht naar de gezonken Urker kotter UK-165 en de veelvuldige inzet voor justitiële ondersteuning of hulpverlening, zoals tijdens de aanslag in Utrecht op 18 maart 2019. Na passage van orkaan Dorian heeft een Nederlandse taakgroep, samengesteld uit diverse defensie-eenheden, alsmede Duitse en Franse eenheden, noodhulp verleend op de Bahama eilanden.

Een belangrijk deel van de gereedstelling heeft zich gericht op de Amfibische Taakgroep onder Nederlands commando, die Defensie beschikbaar stelt aan de NAVO in 2020. Diverse gereedstellingsactiviteiten, waaronder de wintertraining, de jungletraining en de oefening *Joint Warrior*, zijn hiervoor uitgevoerd. Daarnaast is er aanhoudende aandacht geweest voor training in het hoogste deel van het geweldsspectrum, waaronder onderzeebootbestrijding en luchtverdediging. Door de lage personele vulling is de personele gereedheid niet toegenomen wat gevolgen heeft voor de geoefendheid en de operationele gereedheid. Ondanks diverse maatregelen die gericht zijn op het aanpassen van de bedrijfsvoering en het terugdringen van boven planmatige uitstroom en vroegtijdige uitval uit initiële opleidingen, is de aanwas van nieuw militair personeel onvoldoende. In combinatie met de formatiegroei door investeringen uit de Defensienota is hierdoor de militaire vulling van het CZSK verder afgenomen in 2019 (details zijn terug te vinden in de personeelsrapportage). Op materieel vlak heeft toekenning van extra

middelen weliswaar geresulteerd in een betere beschikbaarheid van reservedelen en munitie, maar capaciteitsproblemen zetten lopende en toekomstige instandhoudingsprogramma's onder druk, wat resulteert in uitloop en vertragingen. Hierdoor was het regelmatig noodzakelijk het gereedstellingsprogramma te aan te passen.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting 2019	Verschil 2019
	2015	2016	2017	2018	2019		
Verplichtingen	790.537	720.181	805.852	916.861	977.958	842.097	135.861
Totaal Uitgaven	744.365	743.972	794.409	867.185	948.942	842.097	106.845
Waarvan juridisch verplicht					103%	75%	
Programma-uitgaven	135.172	138.630	163.386	198.921	219.702	173.191	46.511
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando ZSK	135.172	138.630	163.386	198.921	219.702	173.191	46.511
Gereedstelling	36.346	34.556	34.425	29.911	30.038	30.644	- 606
Instandhouding	98.826	104.074	128.961	169.010	189.664	142.547	47.117
Apparaatsuitgaven	609.193	605.342	631.023	668.264	729.240	668.906	60.334
Personele uitgaven	543.656	545.381	564.118	592.657	692.094	630.314	61.780
- waarvan eigen personeel	538.651	539.659	556.965	585.868	637.195	596.426	40.769
- waarvan externe inhuur	5.005	5.722	7.153	6.789	10.112	1.841	8.271
- waarvan overige personele exploitatie ¹					44.787	32.047	12.740
Materiële uitgaven	65.537	59.961	66.905	75.607	37.146	38.592	- 1.446
- waarvan IT	2.488	1.837	2.327	1.019	840	1.264	- 424
- waarvan huisvesting en infra	4.360	4.582	3.891	8.622	7.093	5.232	1.861
- waarvan overige materiële exploitatie ¹	56.516	51.603	58.348	63.913	29.213	32.096	- 2.883
- waarvan bijdragen aan SSO Paresto	2.173	1.939	2.339	2.053			
Apparaatsontvangsten	14.387	15.841	18.101	22.369	60.599	20.429	40.170

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

Door CZSK is in 2019 voor een bedrag van € 135,9 miljoen meer aan verplichtingen aangegaan dan in de begroting 2019 was voorzien. Het grootste deel hiervan wordt verklaard door de hogere uitgaven van € 106,8 miljoen. € 29,3 miljoen wordt verklaard door het *Provincial Airlines Limited* (ofwel PAL Airlines, een Canadese luchtvaartmaatschappij) contract van KWCARIB voor de inhuur van vliegtuigen en een

contract met de Rijksrederij voor de inhuur van schepen voor kustwacht Nederland.

Uitgaven

Instandhouding

Binnen de programma-uitgaven is bij de categorie instandhouding € 47,1 miljoen meer gerealiseerd dan oorspronkelijk begroot. Het overgrote deel van de hogere realisatie wordt veroorzaakt door een aantal projecten die duurder uitvielen dan begroot en een hoog aantal storingen als gevolg van de verouderende vloot. Verder is er een extra onderwaterdrone ten behoeve van de mijnenjacht aangekocht, waarvoor de uitgaven in 2020 werden verwacht.

Groene Draeck

De kosten voor het onderhoud aan de Groene Draeck betreffen met name personele kosten en worden daarom onder dit instrument begroot. Naar aanleiding van het second opinion onderzoek (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 X, nr. 110](#)) en de motie Van der Burg (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300-I, nr. 6](#)) heeft de Minister-President, mede namens de Minister van Defensie, in de brief van 2 juni 2016 gemeld dat het jaarlijks onderhoudsbudget naar 87.000 euro is bijgesteld. Daarbij is aangegeven dat de daadwerkelijke uitgaven ook bij Defensie over de jaren heen fluctueren. De kosten van het totale onderhoud in 2019 zijn uiteindelijk uitgekomen op € 81.978.

Apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De personele uitgaven zijn € 61,7 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk verklaard door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord op 30 juli 2019. Met dit akkoord heeft Defensie een flinke stap gezet in het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Hierdoor heeft er een herschikking van budget plaatsgevonden, omdat de personeelskosten hoger zijn dan de ontwerpbegroting (€ 40,7 miljoen). Daarnaast is budget herschikt voor inhuur in verband met de onderbezetting op formatie. Dit betrof € 8,3 miljoen. Verder is € 12,7 miljoen meer uitgegeven aan overige personele exploitatie vanwege persoonsgebonden budgetten. Dit wordt veroorzaakt door invoering van het wisselbemanningconcept⁴ (meer dienstreizen), meer bindings- en behoud maatregelen en rechtspositionele zaken die niet in de vastgestelde begroting zaten.

Ontvangsten

Binnen de ontvangsten is € 60,6 miljoen gerealiseerd. Dit is € 40,2 miljoen meer dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door € 19 miljoen aan btw ontvangsten over de jaren 2015 t/m 2018. Directie Materiële Instandhouding (DMI) heeft in 2019 meer werkzaamheden kunnen factureren en dit heeft geresulteerd in € 1,6 miljoen meerontvangsten. Verder is het financieel saldo (€ 14,7 miljoen) van een beëindigd internationaal samenwerkingsverband ten gunste van de ontvangsten geboekt. KWCARIB heeft € 4,1 miljoen meer ontvangen dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat landen de facturen uit 2017 en 2018 in 2019 hebben betaald.

⁴ Het platform blijft 2 jaar in het Caribisch gebied en de bemanning rouleert, dit gebeurt met het vliegtuig.

4.3 Beleidsartikel 3 Taakuitvoering landstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De landstrijdkrachten leveren operationeel gereede grondgebonden expeditiecapaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landstrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de eenheden. De landstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

Beleidsconclusies

Evenals voorgaande jaren leverde CLAS in 2019 diverse bijdragen aan de drie hoofdtaken. Naast bijdragen aan *Operation Inherent Resolve* in Irak en *Resolute Support* in Afghanistan in het kader van hoofdtak 2, leverde het CLAS de capaciteit voor de Compagnie in de West en compagnieën voor de NAVO-aanwezigheid aan de oostgrens met *enhanced Forward Presence*. Medio 2019 is de Nederlandse bijdrage aan de MINUSMA missie in Mali beëindigd en een deel van de *redeployment* is afgerond. Aan hoofdtak 1 leverde CLAS verder diverse bijdragen door middel van bondgenootschappelijke gereedheid in de *stand by* fase van de NAVO *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) en middels eFP. Voor hoofdtak 3, nationale operaties, werden tevens dagelijks diverse (niche) capaciteiten gereed gesteld en ingezet voor bijstand en steunverleningstaken.

De grote hoeveelheid aan opdrachten, met bijbehorende ondersteunende ketens, en de *Single Service Management* taak van het CLAS stonden op gespannen voet met de inzetbaarheidsdoelen in de Defensienota. Een aantal van de opdrachten voor 2019 (onder andere afbouw en redeployment van MINUSMA, nationale inzet en steunverleningen) droegen niet bij aan het herstel van de operationele gereedheid (OG). Bovendien is de personele en materiële gereedheid nagenoeg ongewijzigd gebleven in 2019, wat consequenties heeft gehad voor de geoefendheid voor hoofdtak 1. De balans opmakend bleek eind 2019 dat diverse capaciteiten en eenheden een weg te gaan hebben voor ze OG kunnen worden volgens de norm. Dit ondanks de focus op herstel van de OG (met name voor hoofdtak 1) in 2019.

Door de combinatie van de lage personele vulling en het aantal uitgevoerde inzetten in het kader van hoofdtak 2 is de geoefendheid van het CLAS niet of beperkt toegenomen in 2019. De toename die er wel is komt onder ander voort uit de inzet in het kader van *enhanced Forward Presence*. Deze inzet draagt door de oefenmogelijkheden bij aan de gereedheid, waardoor de deelnemende eenheden na hun inzet een hogere geoefendheid hebben. Ook de oefeningen *European Falcon*, ter voorbereiding op de *stand by* bijdrage aan de multinationale *European Battlegroup* in de tweede helft van 2020, en de oefening *Tobruq Legacy* van de grondgebonden luchtverdediging hebben positief bijgedragen aan de beperkt toegenomen geoefendheid.

Ook in 2019 blijkt dat CLAS grote moeite heeft om het personeel te behouden en was met name de uitstroom in de onderofficiersrangen en bij technisch en specialistisch personeel (zoals medisch personeel en de specialisatie Communicatie- en Informatiesystemen) groot. Dit drukt, net als de inzet, op de operationele gereedheid van operationele eenheden, omdat nieuw en onervaren personeel geworven en opgeleid moet

worden. Daarnaast neemt de formatie toe door investeringen uit de Defensienota en dit heeft een verder negatief effect op de vullingsgraad (details zijn terug te vinden in de personeelsrapportage). Het CLAS heeft daarom de capaciteit voor opleidingen en trainingen versterkt ten koste van oefenen en herstel van de operationele gereedheid voor hoofdtak 1. De materiële gereedheid steeg in 2019 beperkt als gevolg van inzet en beperkingen in personele gereedheid.

In het kader van het versterken van de ondersteuning zijn drie maatregelen in uitvoering genomen. Ten eerste is gestart met het project *Versterken van luchtverdedigingscapaciteit*. Dit project moet leiden tot een *dedicated Man Portable Air Defence* (MANPAD) peloton voor de grondgebonden luchtverdedigingscapaciteit voor de (zeer) korte afstand (*Very Short Range Air Defence* (VSHORAD) dat naar verwachting in 2020 zal worden opgericht. De tweede gestarte maatregel is het *Versterken van de Role 1⁵ en Role 2⁶* capaciteit dat bijdraagt aan het herstellen van het Operationeel Gezondheidszorg Systeem. De versterking van *Role 1* vindt plaats bij de manoeuvre-brigades. Het versterken van de *Role 2 Medical Treatment Facilities* (hospitaalfunctie) van 400 Geneeskundig bataljon⁷ wordt gefaseerd ingevoerd. Na afronding van dit project beschikt het CLAS over de geneeskundige capaciteit om het optreden van manoeuvre-brigades en de overige eenheden van het CLAS te kunnen ondersteunen. De verwachte realisatie van de maatregel voor *Role 1* wordt niet voor medio 2021 verwacht. *Role 2* staat gepland voor eind 2020. De derde maatregel is het *Versterken grondgebonden vuursteuncapaciteit* en behelst de (her)oprichting van een 4e vuursteunbatterij (Pantserhouwitsers). Daarnaast zijn in 2019 alle pantserhouwitsers (zes stuks) uit de verkoop gehaald en weer in het bestand opgenomen.

---

⁵ Role 1 zijn geneeskundige elementen die worden gevormd door Role 1 Medical Treatment Facilities (MTFs), afvoergroepen en gewondenvervoergroepen. De Role 1 geneeskundige zorg omvat: eerstelijns gezondheidszorg, gespecialiseerde eerste hulp, levensreddende handelingen, stabilisatie, beademing, triage en afvoer naar een hoger behandelniveau.

⁶ Role 2 MTFs hebben chirurgische capaciteit en zijn in staat levens- en ledemaatreddende ingrepen uit te voeren.

⁷ 400 Geneeskundig Bataljon levert geneeskundige verzorging voor de hele krijgsmacht. Van eerste hulp tot chirurgische capaciteit en intensive care in hoogwaardige mobiele hospitalen. Dit doet de eenheid wereldwijd en onder alle omstandigheden.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art. 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	1.146.024	1.284.664	1.336.389	1.417.516	1.571.278	1.427.287	143.991
Uitgaven	1.221.224	1.218.579	1.282.344	1.337.845	1.497.067	1.427.287	69.780
Waarvan juridisch verplicht					105%	82%	
Programma-uitgaven	158.682	170.753	201.348	197.620	241.455	227.387	14.068
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando LAS	158.682	170.753	201.348	197.620	241.455	227.387	14.068
Gereedstelling	50.989	52.260	53.456	57.527	61.578	77.294	- 15.716
- waarvan bijdragen aan SSO Paresto	13.944	10.842	5.768	5.924			
Instandhouding	107.693	118.493	147.892	140.093	179.877	150.093	29.784
Apparaatsuitgaven	1.062.542	1.047.826	1.080.996	1.140.225	1.255.612	1.199.900	55.712
Personele uitgaven	971.074	941.055	954.840	989.070	1.151.310	1.130.223	21.087
- waarvan eigen personeel	966.462	936.887	950.928	980.398	1.069.948	1.077.771	- 7.823
- waarvan externe inhuur	4.612	4.168	3.912	8.672	12.662	2.204	10.458
- waarvan overige personele exploitatie ¹					68.700	50.248	18.452
Materiële uitgaven	91.468	106.771	126.156	151.155	104.302	69.677	34.625
- waarvan bijdragen aan SSO Paresto	2.448	2.915	3.007	2.174			
- waarvan overige materiële exploitatie ¹	89.020	103.856	123.149	148.981	104.302	69.677	34.625
Apparaatsontvangsten	13.672	5.769	8.016	5.063	13.380	6.432	6.948

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 10,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn € 144,0 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt vooral veroorzaakt door € 72,8 miljoen voor onderhoud aan Scania WLS (wissellaadsysteem). Daarnaast is er voor € 39,6 miljoen meer verplicht dan begroot voor overige materiële exploitatie. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door verplichtingen die zijn aangegaan voor goederen en diensten die niet aan wapensystemen zijn verbonden. Verder is er voor € 31,6 miljoen meer verplicht dan begroot voor instandhouding van de wapensystemen zoals infanteriegevechtsvoertuigen, operationele wielvoertuigen en klein kaliber wapens.

Uitgaven

De uitgaven bij het CLAS zijn € 69,8 miljoen hoger ten opzichte van de begroting. De extra uitgaven worden veroorzaakt door zowel hogere programma-uitgaven (€ 14,1 miljoen) en hogere apparaatsuitgaven (€ 55,7 miljoen). De belangrijkste verschillen worden hieronder toegelicht.

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De uitgaven bij gereedstelling zijn € 15,7 miljoen lager dan begroot. De belangrijkste oorzaak ligt in verminderde oefeninspanningen als gevolg van de achtergebleven personele vulling. Daarnaast heeft het CLAS de capaciteiten van opleidingen en training versterkt ten behoeve van de instroom van nieuw personeel. Dit ging ten kosten van de capaciteit voor oefenen en herstel.

Instandhouding

De uitgaven bij instandhouding zijn € 29,8 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door met name meeruitgaven voor het onderhoud van de infanteriegevechtsvoertuigen, klein kaliber wapens en de inhaalslag als gevolg van het langdurig interen op voorraden.

Apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De realisatie van de personele uitgaven is gestegen met € 21,1 miljoen ten opzichte van de begroting. Dit wordt voornamelijk verklaard door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord op 30 juli 2019. Met dit akkoord heeft Defensie een flinke stap gezet in het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Voor «overige personele exploitatie» is € 18,5 miljoen meer uitgegeven. Dit betreft voornamelijk meeruitgaven voor opleidingen (€ 11,5 miljoen) en persoonsgebonden uitgaven (€ 5,5 miljoen). Daarnaast is meer uitgegeven voor externe inhuur (€ 10,5 miljoen).

Materiële uitgaven

De materiële uitgaven zijn € 34,6 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door meeruitgaven die zijn gedaan voor goederen en diensten die niet aan wapensystemen zijn verbonden zoals werkplaats- en magazijninrichting (€ 9,9 miljoen), brandbestrijdings- en BHV-artikelen (€ 8,2 miljoen) en herlaadbare batterijen (€ 4,5 miljoen).

Ontvangsten

Geen bijzonderheden.

4.4 Beleidsartikel 4 Taakuitvoering luchtsrijdkrachten

Algemene doelstelling

De luchtsrijdkrachten leveren lucht- en grondgebonden capaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtsrijdkrachten en van de mate van gereedheid van de luchtsrijdkrachten.

Het Commando Luchtsrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtsrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel expeditieaire taken als nationale taken.

Beleidsconclusies

In 2019 heeft het CLSK een bijdrage geleverd aan de hoofdtaken Defensie. Zo zijn in het kader van *Operation Inherent Resolve* de *Target Support Cell* en de *Processing Exploitation Dissemination* (PED)capaciteit ingezet in de strijd tegen ISIS om bij te dragen aan een zorgvuldig doelontwikkelingsproces voor de coalitie. Medio 2019 is de inzet van de PEDcapaciteit uitgebreid met de ondersteuning van de *Resolute Support Mission Afghanistan*. Verder is met de Cougar transporthelikopter en de KDC-10 transportvliegtuig (tevens voor bijtanken in de lucht) bijgedragen aan de steunverlening op de Bahama's na de passage van orkaan Dorian. Daarnaast heeft de transportvloot diverse missiegebieden logistiek ondersteund en is met de Chinook en Cougar transporthelikopters een bijdrage geleverd aan de nationale steunverlening (NATOPS) ten behoeve van *Fire Bucket Operations* (het inzetten van militaire helikopters voor bluswerkzaamheden). Tevens heeft het CLSK, afwisselend met België, met F-16 jachtvliegtuigen de Benelux-landen beschermd tegen civiele en militaire vliegtuigen waarvan een dreiging uitgaat. Gedurende 2019 heeft het CLSK F-16 jachtvliegtuigen, een KDC-10 transportvliegtuig en een C-130 transportvliegtuig aangeboden ten behoeve van de *Very High Readiness Joint Task Force Air*, deze zogenoemde flitsmacht is het snelst inzetbare deel van de NAVO snelle interventiemacht. Ook heeft een team 24 uur per dag, 7 dagen per week paraat gestaan om medische evacuaties uit te voeren, de *Strategic Aeromedical Evacuation*.

In het Caribische deel van het Koninkrijk ondersteunden transporthelikopters van de Luchtmacht kustwacht- en drugsbestrijdingsoperaties en leverden zij militaire bijstand. De NH-90 helikopter heeft als helikopter aan boord van een schip deelgenomen aan de *Standing NATO Maritime Group* (SNMG), een permanente maritieme reactiemacht van de NAVO.

Wel daalt de vullingsgraad bij CLSK, doordat vanuit investeringen uit de Defensienota het aantal nieuwe functies harder groeit dan dat ze gevuld kunnen worden bij de huidige krappe arbeidsmarkt (details zijn terug te vinden in de personeelsrapportage).

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	801.969	812.993	657.334	890.455	967.155	799.984	167.171
Uitgaven	711.856	704.647	745.213	771.677	873.248	799.984	73.264
Waarvan juridisch verplicht					111%	72%	
Programmauitgaven	167.717	197.095	217.963	230.498	278.859	258.651	20.208
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando LSK	167.717	197.095	217.963	230.498	278.859	258.651	20.208
Gereedstelling ¹	7.727	10.504	12.693	18.005	21.231	18.884	2.347
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	217	499	482	539			
Instandhouding	159.990	186.591	205.270	212.493	257.628	239.767	17.861
Apparaatsuitgaven	544.139	507.552	527.250	541.179	594.389	541.333	53.056
Personele uitgaven	415.536	415.062	420.972	436.161	538.723	470.447	68.276
– waarvan eigen personeel	409.168	408.174	417.212	432.225	479.371	435.022	44.349
– waarvan externe inhuur	6.368	6.888	3.760	3.936	5.997		5.997
– waarvan overige personele exploitatie					53.355	35.425	17.930
Materiële uitgaven	128.603	92.490	106.278	105.018	55.666	70.886	– 15.220
– waarvan bijdragen aan SSO Paresto	2.701	2.587	2.031	2.085			
– waarvan overige materiële exploitatie	125.902	89.903	104.247	102.933	55.666	70.886	– 15.220
Apparaatsontvangsten	14.037	12.492	12.876	20.425	13.799	12.043	1.756

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

CLSK is voor € 167,2 miljoen meer verplichtingen aangegaan dan begroot. Het grootste deel hiervan wordt verklaard door hogere verplichtingen voor instandhouding (€ 143 miljoen), waaronder de instandhoudingscontracten voor de luchtwapensystemen, het onderhoudscontract van de cougar en duurdere onderhoudscontracten omdat meer onderhoud nodig is voor verouderde wapensystemen. Daarnaast zijn de aangegane verplichtingen hoger (€ 73 miljoen) als gevolg van de hogere uitgaven voor personeel.

Uitgaven

Programmauitgaven

Instandhouding

De realisatie voor instandhouding is € 17,9 hoger dan begroot. De hogere verplichtingen op instandhouding resulteerde in 2019 ook in hogere uitgaven.

Apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De personele uitgaven zijn € 68,3 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk verklaard door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord op 30 juli 2019. Met dit akkoord heeft Defensie een flinke stap gezet in het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Hierdoor heeft er een herschikking van budget plaatsgevonden, omdat de personeelskosten hoger zijn dan de ontwerpbegroting (€ 29,5 miljoen), daarnaast de VUT/WUL compensatie (€ 10,8 miljoen) en ontwikkeling van de pensioenlasten (€ 1,7 miljoen). Binnen de personele uitgaven heeft herschikking van budget plaatsgevonden ten behoeve van de inhuur van personeel (€ 5,9 miljoen) en de overige personele exploitatie.

De toename van de uitgaven voor overige personele exploitatie (€ 17,9 miljoen) is voornamelijk ontstaan door meer uitgaven op persoonsgebonden budgetten, onder meer dienstreizen voor opleidingen en trainingen in het buitenland die samenhangen met de introductie van nieuwe wapensystemen bij CLSK.

Ook heeft een technische herschikking van de uitgaven voor helikoptervliegeropleidingen plaatsgevonden, omdat deze in 2019 niet langer belast worden binnen de overige materiële exploitatie (€ 4,0 miljoen) maar in de overige personele exploitatie.

Materiële uitgaven

De uitgaven voor overige materiële exploitatie zijn € 15,3 miljoen lager dan begroot. Dit wordt vooral veroorzaakt door achterblijvende facturatie van vliegeropleidingen vanuit de Verenigde Staten (€ 10 miljoen) en de technische herschikking van de helikoptervliegeropleidingen (€ 4,0 miljoen) naar de personele exploitatie.

4.5 Beleidsartikel 5 Taakuitvoering marechaussee

Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) voert politietaken uit op grond van de Politiewet 2012 (PW). Daarnaast voert de KMar Defensietaken uit in opdracht van de Minister van Defensie.

Rol en verantwoordelijkheid

Het gezag over de KMar berust bij meerdere gezagsdragers. Voor de Defensietaken is dat de Secretaris-Generaal van het Ministerie van Defensie en voor de in de PW aan de KMar opgedragen politietaken zijn dat de in artikel 14 van die wet opgedragen gezagsdragers. De Secretaris-Generaal is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de Commandant KMar.

In artikel 4 lid 1 van de Politiewet 2012 zijn aan de KMar de volgende politietaken opgedragen:

- a. het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- b. de uitvoering van de politietaak ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- c. de uitvoering van de politietaak op de luchthaven Schiphol en op de andere door Onze Minister en Onze Minister van Defensie aangewezen luchtvaartterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- d. de verlening van bijstand en de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit;
- e. de uitvoering van de politietaak op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- f. de uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door Onze Minister voor Immigratie en Asiel aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van de politietaak op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van medewerking bij de aanhouding of voorgeleiding van een verdachte of veroordeelde;
- g. de bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
- h. het in opdracht van Onze Minister⁸ en Onze Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

De Militaire Politiezorgtaak (art 4 lid 1 b PW) wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies, oefeningen en andere inzet uitgevoerd. Door de uitvoering van deze taken levert de KMar een continue bijdrage aan de veiligheid van de Staat en de integriteit van de Krijgsmacht.

⁸ In de Politiewet 2012 wordt verstaan onder Onze Minister; de Minister van Justitie en Veiligheid

Beleidsconclusies

De KMar heeft in 2019 een bijdrage geleverd aan de hoofdtaken van Defensie. Dankzij de personele groei en de ondersteuning vanuit inhuur van externe organisaties heeft de KMar uitvoering kunnen geven aan haar opgedragen politietaken voor andere ministeries.

Nationale inzet

Bewaken en beveiligen

De KMar heeft alle te beveiligen objecten beveiligd conform het geldende beveiligingsconcept. Daarbij zijn geen vermeldenswaardige incidenten waargenomen.

In november is tevens het startsein gegeven om de eerste Hoog Risico Beveiligers (HRB) op te leiden tot persoonsbewakers. Hiermee ontwikkelt de HRB zich door en kan zij, naast objectbewaking, ook voorzien in persoonsbewaking.

Grenspolitietaken

Het luchthaven grensproces is volgens de Schengengrenscodes uitgevoerd, maar steunverlening vanuit de flexibele schil uit het taakveld bewaken en beveiligen blijft noodzakelijk. Het maritieme grensproces is Schengenconform uitgevoerd. Er zijn geen noemenswaardige knelpunten in de uitvoering geweest.

Inzet voor het Mobiel Toezicht Veiligheid (MTV) is in de tweede helft van 2019 toegenomen als gevolg van de afbouw van de steunverleningen aan de Schengenbuitengrenzen.

Eind november is door de Staatsecretaris de Ministeriele Regeling «Adaptief aan de Grens (AADG)» getekend. Hiermee is het mogelijk om burgers op flexibele basis in te zetten in de eerstelijns grensbewaking. Dit is belangrijke stap in het flexibeler kunnen inzetten van personeel.

Op 10 december 2019 heeft Nederland een akkoord bereikt met Duitsland om te gaan werken met collectieve Dublin-overdrachten. De impact op de KMar volgt uit de ketenafspraken die nog worden gemaakt. Op 10 januari 2020 treedt de overeenkomst in werking.

(Inter)nationale en militaire politie (zorg) taken

Realisatie van het vastgestelde herstelplan MPZ verloopt volgens schema. Samenwerkingsafspraken tussen brigadecommandanten (BC) KMar en de Eerst Aanwezend Commandant op de 10 prio-locaties zijn opgesteld. De politietaken op Schiphol en andere aangewezen luchthavens verloopt zonder noemenswaardige bijzonderheden. Specifieke aandacht ligt bij het onderwerp ondermijning.

Internationale inzet

De KMar voldoet in 2020 weer aan de operationele gereedheid (OG)-norm van 153 vte ten behoeve van expeditie taken. De datum voor gereedstelling van het CRC-peloton is in overleg met de CDS verplaatst naar eind 2020 als gevolg van operationele prioritering. De Close Protection Teams waren in 2019 onverminderd beschikbaar.

Brexit

Zoals bekend is het Verenigd Koninkrijk (VK) formeel uit de Europese Unie (EU) vertrokken maar is er een overgangperiode voor de regelgeving afgesproken. In 2019 is een aanvang gemaakt met het treffen van infrastructurele voorzieningen op met name de maritieme grensdoorlaatposten om de gevolgen van Brexit (door verlenging tijdsduur grenspas-

sages omdat VK-onderdanen de EU-status verliezen) te kunnen beheersen.

Luchthaven en maritieme behoeftestelling 2° batch

Dankzij de verdere intensivering van de grensbewakingstaak door de KMar, waarvoor in totaal € 43,4 miljoen structureel per jaar ter beschikking is gesteld, is verlichting van de druk op de organisatie bereikt. De organieke formatie van de KMar is conform planning uitgebreid. Voor zover personele vulling (nog) niet heeft kunnen plaatsvinden, is extern personeel ingehuurd of voor grenstaken (waaronder personeel van de Dienst Justitiële Inrichting) of voor andere (met name bewakings)taken, waardoor vrijgekomen KMar-personeel «aan de grens» kan worden ingezet. Daarnaast zijn persoonsgebonden materiële middelen aangeschaft (zoals reguliere transportmiddelen, portofoons en kogelwerende vesten) en zijn daar waar nodig (kleine) infrastructurele voorzieningen verworven (waaronder aanvullende parkeerplaatsen voor KMar-medewerkers op Rotterdam The Hague Airport).

EU-verordeningen Grenzen en Veiligheid

De nieuwe EU-verordeningen betreffen de invoering van een Europees in- en uitreisregistratiesysteem (*Entry Exit System*, EES) en een informatie- en reisautorisatiesysteem (*European Travel Information and Authorization System*, ETIAS) alsmede de uitbreiding en onderlinge integratie van diverse al bestaande informatiesystemen, waaronder het Schengeninformatiesysteem (SIS), de voorstellen voor aanpassing van EURODAC, het Visum Informatiesysteem en de interoperabiliteit tussen deze systemen. Samen met de betrokken ketenpartners zijn onder regie van het Programma Grenzen en Veiligheid de consequenties van de invoering van bovengenoemde EU-verordeningen in kaart gebracht.

Eurostar

Met name doordat het Vierlandenverdrag nog niet is getekend, is de dienstregeling waarmee Eurostar het bestaande treintraject tussen Londen en Brussel zal verlengen naar Rotterdam en Amsterdam, vertraagd tot eind maart 2020.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	336.732	349.505	379.524	410.732	459.737	405.344	54.393
Uitgaven	337.157	351.732	371.318	410.737	460.387	405.344	55.043
Waarvan juridisch verplicht					100%	93%	
Programmauitgaven	1.747	4.989	6.252	4.907	5.051	6.628	- 1.577
Opdracht Inzet KMAR	1.747	4.989	6.252	4.907	5.051	6.628	- 1.577
Gereedstelling	1.747	4.989	6.215	4.905	4.974	6.628	- 1.654
- waarvan bijdragen aan SSO Paresto	642	671	465				
Instandhouding			37	2	77		77
Apparaatsuitgaven	335.410	346.743	365.066	405.830	455.336	398.716	56.620
personele uitgaven	301.665	311.615	328.681	361.209	440.314	385.090	55.224
- waarvan eigen personeel	301.478	310.510	324.889	351.521	398.462	366.457	32.005
- waarvan externe inhuur	187	1.105	3.792	9.688	14.296	863	13.433
- waarvan overige personele exploitatie ¹					27.556	17.770	9.786
materiële uitgaven	33.745	35.128	36.385	44.621	15.022	13.626	1.396
- waarvan bijdragen aan SSO Paresto	878	1.003	1.248	1.250			
- waarvan overige materiële exploitatie ¹	32.867	34.125	35.137	43.371	15.022	13.626	1.396
Apparaatsontvangsten	5.540	7.430	7.548	14.529	12.478	4.587	7.891

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn € 54,4 miljoen hoger dan begroot. Dit betreffen de hogere personele uitgaven in 2019.

Uitgaven

Binnen de personele uitgaven zijn de uitgaven voor eigen personeel € 32,0 miljoen hoger uitgevallen dan begroot door ontwikkelingen die niet in de oorspronkelijke begroting zijn opgenomen. Dit wordt voornamelijk verklaard door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord op 30 juli 2019. Met dit akkoord heeft Defensie een flinke stap gezet in het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Hierdoor heeft er een herschikking van budget heeft plaatsgevonden, omdat de personeelskosten hoger zijn dan de ontwerpbegroting (€ 24,4 miljoen), daarnaast de beveiliging van ambassades in hoog risico gebieden op basis van een convenant met het Ministerie van Buitenlandse Zaken (€ 11,3 miljoen) en de compensatie in het kader van VUT / WUL (€ 8,5 miljoen). Binnen de

personele uitgaven zijn in het kader van de personele onderrealisatie gelden uit het budget voor eigen personeel vrijgemaakt en aangewend ten behoeve van externe inhuur (€ 14,3 miljoen).

De hogere uitgaven voor de overige personele exploitatie worden onder meer veroorzaakt door externe legering van KMar-leerlingen en -personeel en door diverse maatregelen in het kader van het behoud van personeel, zoals de verruiming van de tegemoetkoming voor cursus- en opleidingskosten ter stimulering van de persoonlijke ontwikkeling van de medewerkers.

Ontvangsten

De hogere ontvangsten zijn met name het gevolg van niet geraamde ontvangsten van De Nederlandsche Bank voor bewakings- en beveiligingsdiensten (€ 3,8 miljoen) en van het Ministerie van JenV voor het opleiden en trainen van politiepersoneel in het kader van uitzendingen (€ 1,1 miljoen). Tenslotte zijn als correctie betalingen door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties uit 2017–2018 ten gunste van de ontvangsten 2019 zijn verantwoord. Het gaat hier om aanvullende observatiecapaciteit door de KMar aan de AIVD (€ 2,8 miljoen).

4.6 Beleidsartikel 6 Investerings krijgsmacht

Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en zij verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

Rol en verantwoordelijkheid

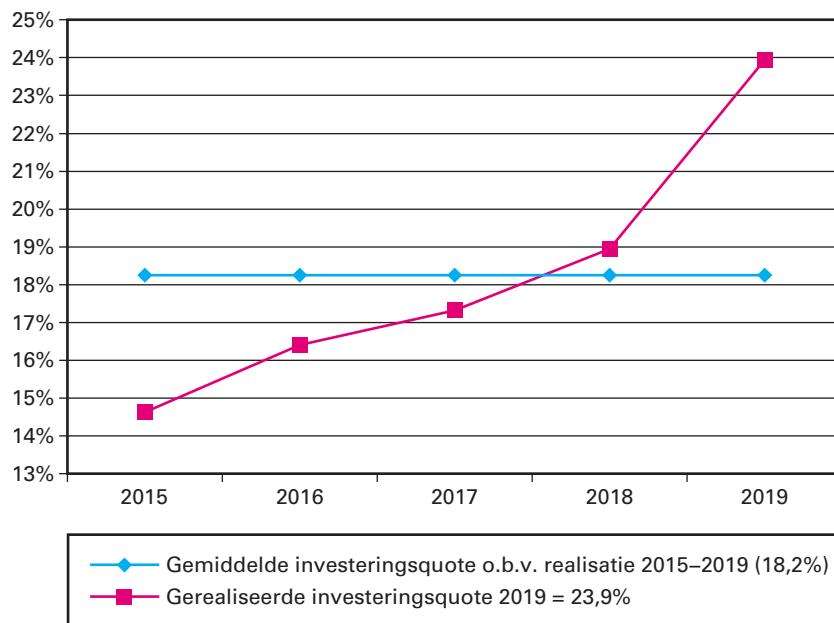
De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoefte met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

Beleidsconclusies

In 2019 heeft Defensie € 2,5 miljard geïnvesteerd in onder andere de verwerving van de F-35 (€ 835,3 miljoen), infrastructuur (€ 283,9 miljoen), IT (€ 221,8 miljoen) en de vervanging en modernisering van de Chinook (€ 273,8 miljoen). Dit is € 786,1 miljoen meer dan in 2018. De afgelopen jaren is bij zowel de uitgaven als de verplichtingen een stijgende lijn zichtbaar. Door de ongelimiteerde eindejaarsmarge op het investeringsartikel kan niet gerealiseerd investeringsbudget worden meegenomen naar het volgend jaar.

Defensie streeft er naar op termijn meerjarig gemiddeld ten minste 20% van het uitgavenbudget te besteden aan investeringen, waarbij schommelingen over de jaren elkaar uitmiddelen. Dit is conform de NAVO-richtlijn. Sinds 2015 stuurt Defensie op een meerjarig gemiddelde investeringsquote⁹. Deze gemiddelde investeringsquote (2015–2019) is dit jaar hoger uitgekomen dan vorig jaar op 18,2% (dit was 15,3% over 2014–2018); de investeringsquote over alleen 2019 is 23,9% (2018: 18,9%). Door een realisatie van onder de 20% in de jaren 2015 t/m 2017 voldoet de meerjarige gemiddelde investeringsquote nog niet aan de norm.

⁹ In de berekening van het investeringsquote door de NAVO worden de investeringen in vastgoed niet meegenomen omdat de NAVO het vastgoed niet ziet als een militaire inzetcapaciteit. Defensie neemt in haar berekening wel de investeringen in het vastgoed mee omdat deze uitgaven wel degelijk een investeringskarakter kennen. In andere landen komt de berekening van de nationale investeringsquote ook niet volledig overeen met de berekening van de NAVO. Net als in Nederland tellen bijvoorbeeld Noorwegen, Duitsland en België ook de infrastructuur en het vastgoed mee bij de investeringsquote.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	2.162.332	2.558.598	2.129.841	3.799.130	4.266.773	5.115.563	- 848.790
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	1.716.112	1.452.071	1.732.810	3.186.241	3.695.843	4.447.178	- 751.335
Opdracht Voorzien in infrastructuur	182.395	924.264	190.522	197.911	242.801	226.249	16.552
Opdracht Voorzien in IT	176.527	96.110	128.685	309.482	222.991	332.230	- 109.239
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	62.386	57.058	59.727	81.971	80.774	75.236	5.538
Bijdrage aan de NAVO	24.912	29.095	18.097	23.525	24.364	31.770	- 7.406
Reservering valutaschommelingen						2.900	- 2.900
Uitgaven	1.101.504	1.304.491	1.441.839	1.736.955	2.523.053	2.839.964	- 316.911
Waarvan juridisch verplicht					169%	65%	
Programmauitgaven	1.101.504	1.304.491	1.441.839	1.736.955	2.523.053	2.839.964	- 316.911
Opdracht Voorzien in nieuw materieel (1, 2, 3)	689.851	900.886	1.040.082	1.112.677	1.920.516	2.133.671	- 213.155
Opdracht Voorzien in infrastructuur (1, 3)	197.960	197.858	212.451	258.273	283.898	264.157	19.741
Opdracht Voorzien in IT (1, 2, 3)	120.722	111.479	112.078	272.087	221.821	332.230	- 110.409
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek (3)	61.612	61.078	56.860	67.133	72.534	75.236	- 2.702
Bijdrage aan de NAVO (1)	31.359	33.190	20.368	26.785	24.284	31.770	- 7.486
Reservering valutaschommelingen						2.900	- 2.900
Programmaontvangsten	222.796	143.242	154.679	234.122	110.797	123.056	- 12.259
- waarvan verkoopopbrengsten groot materieel (strategisch)	193.414	99.534	101.920	126.714	72.691	73.886	- 1.195
- waarvan overige ontvangsten materieel			21.302	51.671	26.140	33.700	- 7.560
- waarvan verkoopopbrengsten infrastructuur (strategisch)	11.667	37.771	17.603	39.371	4.291	10.050	- 5.759
- waarvan overige ontvangsten infrastructuur			12.023	10.785	4.578	2.120	2.458
- waarvan overige ontvangsten IT, WOO en NAVO	17.715	5.937	1.831	5.581	3.097	3.300	- 203

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 10,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

Opdracht voorzien in nieuw materieel

De realisatie van het verplichtingenbudget opdracht voorzien in nieuw materieel is € 751,3 miljoen lager dan begroot. Bij met name het *Combat Support Ship*, de *Midlife Update* Fennek, Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF) en Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS) is minder verplicht dan verwacht door vertraging in het aanbestedingstraject, met name door langere verwerkingsvoorbereiding en vertraging in het offertetraject. Voor de MALE UAV is de geraamde verplichting in de tweede helft van 2018 al verplicht in plaats van in 2019.

Opdracht voorzien in infrastructuur

De verplichtingen voor voorzien in infrastructuur zijn € 16,5 miljoen hoger dan begroot. Dit komt met name doordat contracten eerder zijn afgesloten dan verwacht. Dat betreft onder andere contracten voor het programma Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid en het programma Aanpassingen vastgoed als gevolg van wijziging regelgeving.

Opdracht voorzien in IT

De realisatie van dit verplichtingenbudget is € 109,2 miljoen lager dan begroot. Dit komt met name doordat voor GrIT (project in planning) in 2019 geen grote verplichting is aangegaan. Over de voortgang van dit project wordt het parlement separaat geïnformeerd.

Uitgaven

Voorzien in nieuw materieel

In dit jaarverslag wordt een toelichting gegeven op de projecten die een afwijking van meer dan € 10,0 miljoen kennen ten opzichte van de vermelding in de begroting 2019. In het Defensieprojectenoverzicht, dat ook op Verantwoordingsdag wordt aangeboden, worden significante afwijkingen voor alle projecten boven € 25 miljoen toegelicht sinds het vorige Defensieprojectenoverzicht.

Projecten in realisatie zeestrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)					
Omschrijving project	Project-volume (begroting 2019)	Gerealiseerde uitgaven t/m 2018	Verwachte uitgaven in 2019	Gerealiseerde uitgaven in 2019	Verschil uitgaven 2019
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	182,6	78,1	37,5	25,9	- 11,6
<i>Maritime Ballistic Missile Defence</i> (MBMD)	143,5	115,7	11	2,1	- 8,9
Verbetering MK48 torpedo	147,4	74,2	15,3	42,5	27,2
Vervanging maritiem Surface-to-surface missile)	100-250	Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging MK46 <i>Lightweight</i> torpedo	100-250	Commercieel vertrouwelijk			
Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem	100-250	Commercieel vertrouwelijk			

Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)

De realisatie is € 11,6 miljoen lager uitgevallen dan begroot. De technische realisatie van een aantal milestones van met name de lopende contracten *Modernisation LCF Mission Management* (MLMM) en *Combat Management System* (CMS) zijn vertraagd. De gekoppelde (deel)beta-

lingen, vastgelegd in de overeengekomen aflever- en betaalschema van de betreffende contracten, zijn hierdoor doorgeschoven van 2019 naar 2020.

Verbetering MK48 torpedo

De realisatie is € 27,2 miljoen hoger uitgevallen dan begroot. Voor dit project zijn *Foreign Military Sales* (FMS) contracten aangegaan met de Amerikaanse overheid. Defensie kan beperkt invloed uitoefenen op het FMS-betaalritme. In 2019 is meer uitgegeven op FMS betaalverzoeken dan in de raming was opgenomen.

Projecten in realisatie landstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)					
Omschrijving project	Project-volume (begroting 2019)	Gerealiseerde uitgaven t/m 2018	Verwachte uitgaven in 2019	Gerealiseerde uitgaven in 2019	Verschil uitgaven 2019
<i>Army Ground Based Air Defence System (AGBADs)</i>	100–250	Commercieel vertrouwelijk			
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer) productie	806,3	789,0	12,6	2,3	– 10,3
Verlenging levensduur Patriot	100,1	12,7	11,3	16,1	4,8
C-RAM- en CLASS 1-UAV -detectiecapaciteit	100–250	Commercieel vertrouwelijk			
Midlife Update Fennek	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk			

Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

De realisatie is € 10,3 miljoen lager uitgevallen dan begroot. Door vertraging in het offertetraject voor de nachtzichtmiddelen is hiervoor geen verplichting aangegaan, waardoor de betaling doorschuift naar 2020.

Projecten in realisatie luchstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)					
Omschrijving project	Project-volume (begroting 2019)	Gerealiseerde uitgaven t/m 2018	Verwachte uitgaven in 2019	Gerealiseerde uitgaven in 2019	Verschil uitgaven 2019
Verwerving F-35	4.863,2	1220,4	487,9	835,3	347,4
Chinook Vervanging & Modernisering	989,4	78,7	205,6	273,8	68,2
<i>Apache Remanufacture</i>	901,4	13,6	4	5,3	1,3
<i>Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle (MALE UAV)</i>	404,8	3	37,5	46,6	9,1
AH-64D Block II <i>upgrade</i>	121,2	66,9	11,6	6,6	– 5
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraaket	118,5	0,6	4,7	0,3	– 4,4
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk			

Verwerving F-35

De kasrealisatie voor het project Verwerving F-35 is in 2019 uitgekomen op € 835,3 miljoen. Dit is aanzienlijk hoger dan de raming van € 487,9 miljoen die medio 2018 was opgenomen in de begroting 2019. Ten opzichte van de schatting uit de ontwerp-begroting 2019 heeft de facturatie in een sneller tempo plaatsgevonden dan eerder werd aangenomen. Reden hiervoor is dat de contracten voor het merendeel van de toestellen pas in een relatief laat stadium zijn getekend, waardoor betaalschema's laat bekend werden en hierdoor het te betalen bedrag voor 2019 te laag was geraamd. De levering van de toestellen in 2019 heeft wel volgens planning plaatsgevonden.

Chinook Vervanging & Modernisering

De realisatie is € 68,2 miljoen hoger uitgevallen dan begroot. Voor dit project zijn *Foreign Military Sales* (FMS) contracten aangegaan met de Amerikaanse overheid. In 2019 is meer uitgegeven op FMS betaalverzoeken dan in de raming was opgenomen.

Projecten in realisatie defensiebreed (bedragen x € 1 miljoen)					
Omschrijving project	Project-volume (begroting 2019)	Gerealiseerde uitgaven t/m 2018	Verwachte uitgaven in 2019	Gerealiseerde uitgaven in 2019	Verschil uitgaven 2019
NH-90	1.201,70	1.065,1	26,4	10,6	- 15,8
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	405,5	82,8	44,1	26,6	- 17,5
Verwerving Defensie Bewaking- en Beveiligingssysteem (DBBS)	221,8	27,8	43,2	2,5	- 40,7
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)	132,6	124,8	3,8	1,2	- 2,6
Munitie t.b.v. aanvulling inzetvoorraden	114	51,6	19,5	44,1	24,6
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1.000 – 2.500	Commercieel vertrouwelijk			
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250–1.000	Commercieel vertrouwelijk			

NH-90

Op het project NH-90 is € 15,8 miljoen minder uitgegeven dan verwacht. Als gevolg van de soms moeizame harmonisatie in het internationale samenwerkingsverband, zijn enkele voor 2019 geplande contracten en betalingen niet gerealiseerd. Het betreft vooral deelprojecten die naar aanleiding van de herijkingsnota (verbeteren capaciteiten NH-90 voor operaties in het landdomein) worden uitgevoerd. Vanwege de focus op het maritieme domein heeft de budgettaire herfasering vooralsnog geen gevolgen voor de operationele inzet van de toestellen.

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

De realisatie is € 17,5 miljoen lager uitgevallen dan begroot. Dit komt met name door twee belangrijke deelcontracten: *Smart Vest* en *E-lighter*. De contractvorming voor het *Smart Vest* heeft vertraging opgelopen waardoor € 8 miljoen minder is gerealiseerd. De realisatie op het deelcontract *E-lighter* is € 4,9 miljoen lager uitgevallen als gevolg van vertraging in de doorontwikkeling binnen het huidige contract.

DBBS

Voor het project DBBS is € 40,7 miljoen minder uitgegeven dan begroot. De leverancier heeft verdere vertraging opgelopen met de ontwikkeling en implementatie van de multi-site versie van de kern van het DBBS-systeem. Dit betekent dat mijlpalen later worden opgeleverd dan oorspronkelijk gepland en dat de uitgaven later zullen plaatsvinden.

Munitie t.b.v. aanvulling inzetvoorraden

De realisatie is € 24,6 miljoen hoger uitgevallen dan begroot. Dit betreft twee grote leveringen die in 2018 geraamd stonden, maar door vertraging pas in 2019 zijn uitgeleverd en betaald.

Investeringskosten Verwerving F-35

In de ontwerpbegroting 2019 werd een raming van € 4.876,2 miljoen (incl. risicoreservering van € 120,8 miljoen) voor het totale project vermeld. Inmiddels is in de Jaarrapportage F-35 van september 2019 een nieuwe raming van € 4.651,5 miljoen (incl. risicoreservering van € 77 miljoen) afgegeven. Vanaf de Jaarrapportage F-35 van september jl. wordt de delta exploitatie niet langer onder het investeringsbudget verantwoord.

Voorzien in infrastructuur

Investerings Infrastructuur Projecten in uitvoering (bedragen x € 1 miljoen)					
Omschrijving project	Project-volume (begroting 2019)	Gerealiseerde uitgaven t/m 2018	Verwachte uitgaven in 2019	Gerealiseerde uitgaven in 2019	Verschil uitgaven 2019
DBFMO Kromhoutkazerne	624	103,7	32,8	32,8	0
Aanpassingen vastgoed Defensie	299,2	24,8	20,3	19,5	- 0,8
DBFMO Nationaal Militair Museum	136,2	15,3	5,1	5,1	0
Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid	130,4	59,2	38,6	43,5	4,9

In de realisatie zijn geen afwijkingen groter dan € 10 miljoen opgetreden.

Voorzien in IT					
Projecten in realisatie Voorzien in IT (bedragen x € 1 miljoen)	Project-volume (begroting 2019)	Gerealiseerde uitgaven t/m 2018	Verwachte uitgaven in 2019	Gerealiseerde uitgaven in 2019	Verschil uitgaven 2019
ERP M/F/P Fase 2	125,1	71	18,3	26,9	8,6

In de realisatie zijn geen afwijkingen groter dan € 10 miljoen opgetreden.

Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling (CODEMO)

De CODEMO-regeling is een aansprekend instrument dat vooral wordt ingezet voor innovatieve productontwikkeling met het midden- en kleinbedrijf (MKB). Defensie neemt, van goedgekeurde projectvoorstellen, 50 procent van de ontwikkelingskosten voor haar rekening. Eventuele opbrengsten voor Defensie in de vorm van *royalty's* over de verkoop van de ontwikkelde producten zijn beschikbaar voor nieuwe ontwikkelingsvoorstellen. Defensie heeft € 10,0 miljoen beschikbaar gesteld voor de CODEMO-regeling. Vanuit de oude CODEMA-regeling, de voorloper van de CODEMO-regeling, zijn € 3,3 miljoen *royalty's* toegevoegd, resulterend in een totaalbudget van € 13,3 miljoen.

CODEMO	
Ingediende voorstellen	90
Gehonoreerde voorstellen	26
Afgewezen voorstellen	63
Voorstellen in behandeling	1
Afgeronde voorstellen	19

In 2019 is 1 nieuw projectvoorstel ingediend. Ultimo 2019 zijn 7 projecten in uitvoering en 1 projectvoorstel in behandeling. Inmiddels is een bedrag van € 10,3 miljoen aan projectvoorstellen goedgekeurd.

Verkoopopbrengsten Groot Materieel

Geen bijzonderheden.

Overige ontvangsten materieel

In 2019 is € 7,6 miljoen minder aan overige ontvangsten materieel gerealiseerd dan begroot. Op de inruil van civiele dienstauto's is € 13,8 miljoen minder ontvangen dan geraamd. De ramingen waren eerder al naar aanleiding van de herijking *business case* civiele dienstauto's neerwaarts bijgesteld zoals gemeld in de Najaarsnota 2018. Daartegenover staan hogere ontvangsten voor de F-35. Door de bijdrage in de ontwikkeling van de F-35 wordt een percentage ontvangen bij afname door andere landen. Deze ontvangst was in 2019 € 5,8 miljoen meer dan begroot.

4.7 Beleidsartikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie

Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

Beleidsconclusies

In 2019 heeft de DMO een bijdrage geleverd aan de hoofdtaken van de krijgsmacht en daarmee aan de inzetbaarheidsdoelstellingen van Defensie. Zo zijn de meest voorkomende IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen ter beschikking gesteld. Per 1 januari 2019 zijn het agentschap Defensie Telematica Organisatie (DTO) en het Joint Informatie Voorziening Commando (JIVC) samengevoegd tot één bedrijf met de naam JIVC. In de eerste helft van 2019 zijn de laatste stappen van de formele afhandeling van de opheffing van het baten-lastenagentschap DTO geëffectueerd, met als afsluiting het overboeken van het restant eigen vermogen naar de apparaatsontvangsten van dit beleidsartikel. De agentschapsbijlage voor DTO is niet meer opgenomen in dit jaarverslag.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art 7 Ondersteuning door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	830.487	759.247	959.296	1.170.733	1.156.092	932.220	223.872
Uitgaven	758.507	806.441	816.269	919.071	1.071.290	932.220	139.070
Waarvan juridisch verplicht					108%	52%	
Programmauitgaven	304.662	335.058	318.730	334.300	368.569	386.696	- 18.127
Oprichting Logistieke ondersteuning	304.662	335.058	318.730	334.300	368.569	386.696	- 18.127
- waarvan gereedstelling	222.537	225.397	221.912	221.543	269.291	282.103	- 12.812
- waarvan instandhouding	82.125	109.661	96.818	112.757	99.278	104.593	- 5.315
Apparaatsuitgaven	453.845	471.383	497.539	584.771	702.721	545.524	157.197
personele uitgaven	189.754	182.900	191.248	213.900	408.366	357.098	51.268
- waarvan eigen personeel	167.815	169.395	177.778	192.812	332.005	312.707	19.298
- waarvan externe inhuur	21.939	13.505	13.470	21.088	56.717	31.384	25.333
- waarvan overige personele exploitatie ¹					19.644	13.007	6.637
materiële uitgaven	264.091	288.483	306.291	370.871	294.355	188.426	105.929
- waarvan IT	25.706	31.688	52.971	107.198	220.525	132.554	87.971
- waarvan IT door SSO DMO OPS	172.048	193.481	198.180	205.645			
- waarvan exploitatie door SSO Paresto	414	405	437	268			
- waarvan overige materiële exploitatie ¹	65.923	62.909	54.703	57.760	73.830	55.872	17.958
Apparaatsontvangsten	44.077	29.867	30.204	46.359	80.177	32.406	47.771

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

In 2019 is voor een bedrag van € 223,9 miljoen meer aan verplichtingen aangegaan dan begroot. Het betreft met name een toename als gevolg van de hogere uitgaven (€ 139,1 miljoen). Daarnaast betreft het verplichtingen die in 2019 zijn aangegaan maar betrekking hebben op activiteiten die in 2020 e.v. worden uitgevoerd. Met name voor munitie is voor een bedrag van € 76,9 miljoen meer verplicht voor leveringen die plaatsvinden vanaf 2020.

Uitgaven

Programma uitgaven

De realisatie van de gereedstelling is € 12,8 miljoen lager dan begroot. Voor brandstof is € 33,0 miljoen minder uitgegeven dan begroot. De

oorzaak hiervan is met name de stabiliserende olieprijs en de goedkopere dollar en afgeleide effecten zoals een lagere btw-afdracht. Bij munitie is voor € 10,5 miljoen meer gerealiseerd door aankoop van extra munitie om te kunnen voldoen aan de geactualiseerde verbruiksnormen. De realisatie van de instandhouding is € 5,3 miljoen lager dan begroot. Dit komt met name door lagere uitgaven voor de instandhouding van de grondgebonden wapensystemen (€ 3,7 miljoen).

Apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De realisatie van de personele uitgaven is € 51,3 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk verklaard door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord op 30 juli 2019. Met dit akkoord heeft Defensie een flinke stap gezet in het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. De combinatie arbeidsvoorwaardenverbetering en hogere vulling leidt tot toename van € 19,3 miljoen. Daarnaast is € 25,3 miljoen extra uitgegeven aan externe inhuur van specialistische capaciteit. Ook is € 6,6 miljoen meer uitgegeven aan overige personele exploitatie, met name door hogere uitgaven voor woon-werkverkeer.

Materiële uitgaven

De realisatie van de IT uitgaven is € 88,0 miljoen hoger dan begroot. Dit komt door de uitgaven voor de defensiebrede uitrol van de mobile devices (€ 26,0 miljoen). Verder was er een grotere afname van goederen en diensten (door autonome groei), onder meer door uitbreiding van werkplekdiensten en datacenterdiensten. Daarnaast is sprake van behoorlijke prijsstijgingen in de onderhoudscontracten van met name softwareleveranciers.

Verder is € 18,0 miljoen meer uitgegeven aan overige materiële exploitatie. Dit komt met name door meeruitgaven van € 17,0 miljoen voor kleding en uitrusting.

Ontvangsten

In 2019 is voor een bedrag van € 47,8 miljoen meer ontvangen. Door de afhandeling van het opheffen van DTO per 1 januari 2019 zijn extra apparaatsontvangsten gerealiseerd. In 2019 is het eigen vermogen per ultimo 2018 (€ 25,6 miljoen) in gedeelten ontvangen. Daarnaast is € 22,0 miljoen meer ontvangen als gevolg van werken voor tweeden en derden. Deze diensten werden in het verleden afgenomen bij het agentschap. Deze diensten worden nog steeds afgenomen, maar de betaling ervan loopt nu via de DMO-begroting.

4.8 Beleidsartikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) voorziet in een doelmatige en doeltreffende ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO draagt zorg voor de levering van ondersteunende diensten aan de krijgsmacht. Een groot deel van de ondersteuning levert het DOSCO zelf, een deel van de ondersteuning wordt geleverd door organisaties buiten het Ministerie van Defensie. Het DOSCO is daarbij de verbindende schakel tussen vraag en aanbod.

De ondersteuning van het DOSCO is ingedeeld in drie categorieën, te weten normgestuurd (vast, zoals vastgoed, gezondheidszorg), capaciteit-gestuurd (semi-flexibel, zoals opleidingen) en budgetgestuurd (flexibel, zoals transport en media). De drie categorieën zijn nader onderverdeeld in achttien dienstenclusters.

Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige dienstverlening binnen Defensie waaraan het DOSCO een bijdrage levert.

Beleidsconclusies

Het DOSCO ondersteunt altijd en overal waar de krijgsmacht wordt ingezet. In 2019 heeft het DOSCO de gevraagde ondersteuning grotendeels volgens afspraak kunnen leveren.

Met het project «Behoud & Werving» is extra budget ingezet op het behouden van gekwalificeerd personeel en het verhogen van de instroom van nieuw personeel. Er zijn maatregelen in gang gezet voor het versterken van de in- & doorstroomketen, het intensiveren van de samenwerking met externe partners, het verder ontwikkelen van de regelgeving en het vergroten van de zichtbaarheid en aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever. Voorbeelden van deze maatregelen zijn het intensiveren van de arbeidsmarktcommunicatie, het ondersteunen van *Defensity College* en het verbreden van de aanstellingseisen. De maatregelen hebben effect. Zo is de realisatie van de werving en selectie van militairen uitgekomen op 3.505. Dat is weliswaar lager dan in 2018 (3.772), maar nog steeds een stijging ten opzichte van 2016 (2.908) en 2017 (3.162). Gedetailleerde informatie hierover is zichtbaar in de personeels-rapportage.

De budgettoevoeging ten behoeve van het internationaal functiebestand is ten goede gekomen aan een groei van de formatie met als doel de internationale samenwerking te bevorderen.

Voor het verminderen van het achterstallig onderhoud is in 2018, 2019 en 2020 per jaar € 25,0 miljoen toegevoegd. Hiermee is een deel van de gebreken en problemen verholpen. Er bestaat nog wel een aanzienlijke onderhoudsachterstand. Verder zijn op het gebied van vastgoed, vanwege de groei van de krijgsmacht, eerdere afstotingsbesluiten teruggedraaid. Hierdoor is de DOSCO ondersteuning op deze locaties gecontinueerd.

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel Budgettaire gevolgen van beleid art. 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	1.078.400	886.300	1.245.160	1.296.628	1.401.191	1.279.776	121.415
Uitgaven	1.051.112	1.127.552	1.223.267	1.315.775	1.393.756	1.279.776	113.980
Waarvan juridisch verplicht					101%	50%	
Programmauitgaven	204	188	190	166	133		133
Opdracht Dienstverlenende eenheden	204	188	190	166	133		133
– waarvan gereedstelling	198	187	190	166	133		133
– waarvan instandhouding	6	1					
Apparaatsuitgaven	1.050.908	1.127.364	1.223.077	1.315.609	1.393.623	1.279.776	113.847
personele uitgaven	465.998	512.085	543.248	579.465	771.503	705.328	66.175
– waarvan eigen personeel	436.045	475.462	510.000	540.789	581.098	564.034	17.064
– waarvan externe inhuur	18.157	24.559	21.158	26.107	26.031	2.678	23.353
– waarvan overige personele exploitatie ¹					150.599	127.578	23.021
– waarvan overig, attachés	11.796	12.064	12.090	12.569	13.774	11.038 ²	2.736
materiële uitgaven	584.910	615.279	679.829	692.752	587.676	537.942	49.734
– waarvan bijdrage agentschap RVB (huisvesting en infrastructuur)	220.607	228.185	256.916	263.593			
– waarvan huisvesting en infrastructuur	134.615	115.191	109.976	103.321	413.376	336.671	76.705
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	189.880	236.126	278.343	286.337	168.563	194.353	– 25.790
– waarvan SSO Paresto	31.706	29.463	29.550	33.590			
– waarvan overig, attachés	8.102	6.314	5.044	5.911	5.737	6.918	– 1.181
Nationaal fonds ereschulden				43.392	34.444	36.506	– 2.062
Apparaatsontvangsten	56.903	63.665	85.812	89.243	89.784	80.988	8.796

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

² Door afrondingsverschillen wijkt het HGIS jaarverslag € 2 duizend af van het Defensiejaarverslag.

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 10,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht per financieel instrument.

Verplichtingen

In 2019 is voor een bedrag van € 121,4 miljoen meer aan verplichtingen aangegaan dan begroot. Het betreft enerzijds een toename als gevolg van de hogere uitgaven en anderzijds betreft het verplichtingen die in 2019 zijn of worden aangegaan maar betrekking hebben op activiteiten die in 2020 en latere jaren worden uitgevoerd. Dit doet zich bijvoorbeeld voor bij het bijstellen van de verplichtingen voor huisvesting en infrastructuur en

voor materiële en personele exploitatie. Het betreffen onder meer verplichtingen voor het huren van vastgoed, het uitvoeren van onderhoud aan vastgoed, opleidingen, vervoer en personeel gerelateerde diensten.

Uitgaven

Personele uitgaven

De realisatie van personele uitgaven is € 66,2 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt voornamelijk verklaard door het afgesloten arbeidsvoorwaardenakkoord op 30 juli 2019. Met dit akkoord heeft Defensie een flinke stap gezet in het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Hierdoor heeft er een herschikking van budget heeft plaatsgevonden, omdat de personeelskosten hoger zijn dan de ontwerpbegroting (€ 28,9 miljoen), € 9,2 miljoen meeruitgaven voor de Defensiebrede VUT/WUL-compensatie en € 5,9 miljoen meeruitgaven voor de overgang van ROC-instructeurs van de Koninklijke Militaire School naar DOSCO bij de opleidingen Veiligheid en Vakmanschap. Voor de overgang van ROC-instructeurs is budget ontvangen van het CLAS.

Materiële uitgaven

De realisatie voor materiële uitgaven is per saldo € 13,2 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt onder andere veroorzaakt doordat de realisatie voor huisvesting en infrastructuur € 76,7 miljoen hoger is dan begroot, (gefinancierd door onder meer een incidentele herschikking tussen exploitatie en investeringen van € 20,0 miljoen en de toevoeging van € 17,0 miljoen) voor meeruitgaven ten behoeve van het verminderen van achterstallig onderhoud aan vastgoed en het verbeteren van de legering. Daarnaast is € 5,8 miljoen meer uit gegeven voor het project Behoud & Werving. De realisatie voor overige materiële exploitatie is € 25,7 miljoen lager dan begroot. Dat komt doordat dit budget voor een bedrag van € 10,2 miljoen is ingezet om de hogere prijsstijgingen in de huidige vastgoedmarkt op te vangen.

Ontvangsten

In 2019 is per saldo voor een bedrag van € 8,8 miljoen meer ontvangen. Dit wordt onder andere veroorzaakt doordat € 7,0 miljoen meer is ontvangen voor ingebruikgevingen¹⁰ en € 2,0 miljoen aan zorgkosten die vergoed zijn door zorgverzekeraars.

---

¹⁰ Ingebruikgevingen van vastgoed van de rijksoverheid aan partijen buiten de rijksoverheid.

5. NIET-BELEIDSARTIKELEN

5.1 Niet-beleidsartikel 9 Algemeen

Algemene doelstelling

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies, bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, bijdragen aan internationale organisaties, opdrachten, bekostiging, inkomensoverdrachten en overige materiële exploitatie.

Budgettaire gevolgen

Tabel budgettaire gevolgen artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Vershil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	103.254	89.615	82.955	90.693	103.992	105.779	- 1.787
Uitgaven	84.447	107.028	85.193	89.598	93.786	105.779	- 11.993
Programma-uitgaven	84.447	107.028	85.193	89.598	93.786	105.779	- 11.993
Subsidies en bijdragen	31.495	29.732	30.741	31.545	30.978	30.980	- 2
Bijdrage NAVO en internationale samenwerking	22.085	56.675	36.479	46.198	47.319	57.143	- 9.824
Opdrachten					9.826	13.656	- 3.830
Bekostiging					4.448	4.000	448
Inkomensoverdrachten – Reservering Regeling Uitkering chroom 6 Defensie						1.215	1.215
Overige uitgaven	30.867	20.621	17.973	11.855			
Programma ontvangsten					893		893

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 2,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Uitgaven

Bijdrage Navo en internationale samenwerking

VJTF – De geplande € 10 miljoen van VJTF leidt niet tot realisatie op dit artikel maar is verdeeld naar de overige defensieonderdelen.

Opdrachten

De realisatie van Opdrachten is per saldo € 3,8 miljoen lager dan initieel begroot en wordt grotendeels veroorzaakt doordat de begrote garantstelling Invictus Games van € 4,0 niet benodigd was in 2019.

Inkomensoverdrachten

Voor de uitgaven aan schadevergoedingen Chroom-6 is met de 1^e suppletore begroting totaal € 18,2 miljoen toegevoegd, verdeeld in € 7,6 miljoen voor 2019 en € 10,6 miljoen voor 2020. Van de € 7,6 miljoen zijn in 2019 slecht voor € 1,2 miljoen aan schadevergoedingen ingediend en uitbetaald met als gevolg dat het resterende deel doorschuift naar 2020.

5.2 Niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

Inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan, het opstellen van kaders voor de Defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen. Op dit artikel zijn alle verplichtingen, personele en materiële uitgaven en ontvangsten van de BS inclusief de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) weergegeven. Tevens zijn in dit artikel de defensiebrede uitgaven ondergebracht voor pensioenen en uitkeringen (waarvan een deel «niet relevant» dat betrekking heeft op de lening voor de kapitaaldekking van de militaire ouderdomspensioenen), wachtgelden, inactiviteitsweden en Sociaal Beleidskader (SBK)-uitkeringen. Daarnaast staan in dit artikel de personele en materiële uitgaven en ontvangsten van Paresto.

Budgettaire gevolgen

A. Apparaatsuitgaven Kerndepartement Budgettaire gevolgen (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde begroting	Vershil
	2015	2016	2017	2018	2019	2019	2019
Verplichtingen	1.529.741	1.595.748	1.572.559	1.737.653	1.682.781	1.626.034	56.747
Uitgaven	1.527.669	1.594.826	1.572.368	1.728.881	1.675.816	1.626.034	49.782
Apparaatsuitgaven	1.527.669	1.594.826	1.572.368	1.728.881	1.675.816	1.626.034	49.782
personele uitgaven	1.513.893	1.580.523	1.556.940	1.707.908	1.660.335	1.601.300	59.035
– waarvan eigen personeel	121.123	126.849	137.422	160.203	198.776	209.379	– 10.603
– waarvan externe inhuur	3.128	3.731	3.932	3.844	7.986	30	7.956
– waarvan overige personele exploitatie ¹					14.705	8.957	5.748
– waarvan uitkeringen	1.389.642	1.449.943	1.415.586	1.543.861	1.438.868	1.382.934	55.934
materiële uitgaven	13.776	14.303	15.428	20.973	15.481	24.734	– 9.253
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	13.193	13.749	14.924	20.426	15.481	24.734	– 9.253
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	583	554	504	547			
Totaal ontvangsten	28.255	39.017	39.784	196.186	13.362	25.045	– 11.683

¹ in 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 10,0 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De verplichtingen zijn € 56,7 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Deze verhoging is met name het gevolg van de hogere personele uitgaven door het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord en het meer aangaan van verplichtingen voor inhuur.

Uitgaven

Apparaatsuitgaven

Per saldo zijn de apparaatsuitgaven € 49,8 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Deze verhoging wordt veroorzaakt door de bereikte arbeidsvoorwaarden waardoor de begroting € 78 miljoen is opgehoogd en diverse defensiebrede herschikkingen met als gevolg een verlaging van het budget met € 34 miljoen.

Ontvangsten

De realisatie van de ontvangsten is € 11,8 miljoen lager dan de vastgestelde begroting door het minder dan verwacht ontvangen van personele ontvangsten waaronder teruggave pensioenen en overige uitkeringen.

B. Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en Zelfstandige Bestuursorganen/Rechtspersonen met een wettelijke taak.

	Realisatie					Vastgestelde	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	begroting	2019
Totaal apparaatsuitgaven							
Ministerie	5.583.706	5.701.036	5.897.319	6.384.759	6.806.737	6.223.683	583.054
Kerndepartement	1.527.669	1.594.826	1.572.368	1.728.881	1.675.816	1.626.034	49.782
Taakuitvoering Commando Zeestrijdkrachten	609.193	605.342	631.023	668.264	729.240	668.906	60.334
Taakuitvoering Commando Landstrijdkrachten	1.062.542	1.047.826	1.080.996	1.140.225	1.255.612	1.199.900	55.712
Taakuitvoering Commando Luchtstrijdkrachten	544.139	507.552	527.250	541.179	594.389	541.333	53.056
Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee	335.410	346.743	365.066	405.830	455.336	398.716	56.620
Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	453.845	471.383	497.539	584.771	702.721	545.524	157.197
Defensie Ondersteuningscommando	1.050.908	1.127.364	1.223.077	1.315.609	1.393.623	1.243.270	150.353
Totaal apparaatskosten agentschappen	72.847	70.292	61.124	65.786	71.028	66.376	4.652
Paresto	72.847	70.292	61.124	65.786	71.028	66.376	4.652

Toelichting op de instrumenten

De apparaatsuitgaven van het kerndepartement, de operationele commando's en de ondersteunende organisaties omvatten de personele en materiële uitgaven. In het overzichtstabel «budgettaire gevolgen van het beleid» zijn de apparaatsuitgaven gerepresenteerd bij het desbetreffende beleidsartikel en de verschillen zijn daar ook nader toegelicht.

5.3 Niet-beleidsartikel 11 Geheim

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Geheim kent op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

Budgettaire gevolgen

Tabel budgettaire gevolgen artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie					vastgestelde	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	begroting	2019
Verplichtingen	5.385	5.939	7.874	7.155	14.617	7.586	7.031
Uitgaven	5.385	5.939	7.874	7.155	14.617	7.586	7.031
Ontvangsten							

De geheime uitgaven worden jaarlijks gecontroleerd door het college van de Algemene Rekenkamer.

5.4 Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld op basis van artikel 2.7 van de Comptabiliteitswet 2016 bestaat uit de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling en Nominaal en onvoorzien.

Budgettaire gevolgen

Tabel budgettaire gevolgen artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000).							
	Realisatie					vastgestelde	Verschil
	2015	2016	2017	2018	2019	begroting 2019	2019
Verplichtingen						11.494	- 11.494
Uitgaven						11.494	- 11.494
Loonbijstelling							
Loonbijstelling							
- waarvan programma							
- waarvan apparaat							
Prijsbijstelling							
- waarvan programma							
- waarvan apparaat							
Onvoorzien							
Ontvangsten							

Toelichting op de financiële instrumenten

Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld is een voorziening, waarop geen realisatie plaats vindt van verplichtingen en uitgaven. Met de eerste en tweede suppletore begroting is het budgetbedrag volledig uitgedeeld naar de defensieonderdelen.

6 BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

Paragraaf 1 – uitzonderingsrapportage voor de volgende vier verplichte onderdelen:

1.1 Rechtmatigheid incl. tekortkomingen misbruik en oneigenlijk gebruik

De verantwoording in het departementale jaarverslag is in overeenstemming met de begrotingswetten, de Europese regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en in ministeriële regelingen opgenomen bepalingen. Voor de bepaling van fouten en onzekerheden is de rijksbrede normering toegepast. Er hebben zich geen overschrijdingen van toleranties voorgedaan.

In 2019 heeft zich een tekortkoming op het gebied van misbruik en oneigenlijk gebruik voorgedaan. Uit een interne analyse is gebleken dat tussen juni 2018 en augustus 2019 in totaal circa € 150.000 ten laste van het budget van het Defensie Brand- en Bedrijfsstoffen Bedrijf (DBBB) is betaald zonder dat daar geldige bestelorders en leveringen tegenover stonden. Het betreffen enkele tientallen facturen onder de grens van € 2.000 voor beperkte verificatie. De Koninklijke Marechaussee (KMar) voert in opdracht van de Officier van Justitie het strafrechtelijke vooronderzoek uit. Intern Defensie zijn vooruitlopend op de onderzoeksuitkomsten aanvullende preventieve maatregelen getroffen. Zo zijn intern Financieel Administratie- en Beheerkantoor (FABK) de processen met betrekking tot het vastleggen van crediteurenstamgegevens en de controle op inkoopfacturen onder de verificatiegrens van € 2.000 aangescherpt.

1.2 Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie

De totstandkoming van de niet-financiële informatie verliep ordelijk en is grotendeels controleerbaar. Het proces blijft arbeidsintensief. Er lopen diverse initiatieven om de kwaliteit van de informatie te verbeteren, onder andere door meer gestructureerd vooruit te kijken, verder te automatiseren, de onderliggende data te verrijken, de informatie makkelijker en breder toegankelijk te maken en de koppeling tussen financiële en niet-financiële informatie te verbeteren.

Informatie over de gereedheid van de eenheden en details over de realisatie van de operationele gereedheid is opgenomen in de vertrouwelijke bijlage bij de inzetbaarheidsrapportage. De verantwoording is gebaseerd op de capaciteiten en inzetbare eenheden van de defensieonderdelen. Een capaciteit en/of inzetbare eenheid wordt als volledig operationeel gereed aangemerkt als deze alle organieke taken kan uitvoeren in de meest voorzienbare dreigingsscenario's.

Als basis voor de rapportage over operationele gereedheid dienen de rapportages van de gereedheidsindicatoren personele gereedheid, materiële gereedheid en geoefendheid. De assessments van de operationele commandanten geven de noodzakelijke duiding en context bij die indicatoren.

1.3 Begrotingsbeheer, financieel beheer en de materiële bedrijfsvoering

Begrotingsbeheer / Financieel beheer

Verwerving/Europese aanbesteding

Voor 2019 zijn in totaal 33 dossiers (waarvan 29 escalatiedossiers) aangemerkt als (Europese) aanbestedingsfouten met een totale opdrachtwaarde van € 56,1 miljoen inclusief btw. De aangetroffen aanbestedingsfouten betreffen het niet juist toepassen van de aanbestedingsregels door bijvoorbeeld het niet naleven van het gelijkheidsbeginsel, splitsen van opdrachten en het substantieel overschrijden van de geraamde waarde van de overeenkomsten die uit de oorspronkelijke aanbestedingsstukken daaraan konden worden toegekend.

In 29 gevallen is gebruik gemaakt van de escalatieprocedure met een totaalvolume van ca. € 55 miljoen. In die procedure wordt expliciet vooraf afgewogen of sprake is van een onontkoombare noodzaak tot aanbesteding van een overheidsopdracht of verlenging van een overeenkomst om op basis van die grond eventueel af te wijken van de (Europese) aanbestedingsregelgeving. Het aantal dossiers waarvoor de escalatieprocedure is ingeroepen is ten opzichte van 2018 toegenomen. Om die reden zal in 2020 aan de hand van enkele dossiers worden onderzocht wat betrokkenen kunnen leren van het doorlopen voorzien-in proces. Daarnaast is de interne regelgeving over de escalatieprocedure op punten verduidelijkt en geactualiseerd. Het gebruik van de escalatieprocedure heeft de aandacht van de Defensietop.

Het FABK heeft in het vierde kwartaal van 2019 het reeds bestaande instrumentarium voor de controle van de vastgelegde verplichtingen in ERP M&F uitgebreid. Dit stelt FABK in staat om periodiek de kwaliteit van het openstaande verplichtingenbestand te analyseren. Het instrument is na een proefperiode aangescherpt, waarmee het instrument naast een *Control Self Assessment* voor de vrijgegeven verplichtingen ook een beeld geeft van de kwaliteit van de vastlegging van overige bestedingsmarkeringen. Met de tooling wordt onder andere extra inzicht verkregen in financiële (over)realisatie van contracten, vroegtijdige uitputting van contracten en de administratieve discipline van vastlegging. Het instrument wordt vanaf Q1 2020 ter beschikking gesteld aan de defensieonderdelen, waarmee een (veelal) maandelijks beeld ontstaat van de kwaliteit van vastlegging, mogelijke risico's en effecten van genomen maatregelen. Het instrument kan na aanleiding van de ervaringen bijgesteld worden en beoogt een waardevolle aanvulling te worden op het verplichtingenbeheer.

Materieelbeheer

De norm voor het materieelbeheer bij Defensie is dat bij minimaal 80% van de eenheden op het derde niveau de kwaliteit van het beheer van alle materieelsoorten en opslagvormen minimaal 80% scoort. Over 2019 is voor de volgende categorieën materieel/opslagvormen niet voldaan aan de norm:

- Niet-gevoelig materieel – inventaris
- Crypto Controlled items – centrale voorraad

Oorzaken voor het niet voldoen aan de norm liggen in het niet of onvoldoende uitvoeren van voorgeschreven beheermaatregelen zoals tellingen en afdoen van telverschillen en administratieve knelpunten rond

de migratie naar en gebruik van ERP M&F. Ook blijkt het personele (kwantitatieve en kwalitatieve) capaciteitstekort en wisselingen van functie tijdens meetmomenten een knelpunt. Bevindingen uit controles moeten worden opgenomen en gemonitord via de verbeterplannen van de defensieonderdelen en centraal besproken.

Door genomen maatregelen zijn de uitkomsten van de monitor Kwaliteit Materieelbeheer (MKM) geconsolideerd op een gelijk niveau als in 2018.

1.4 Overige aspecten van de bedrijfsvoering

Overige belangrijke risico's bedrijfsvoering

De strategische toprisico's in 2019 waren:

1. onvoldoende personele vulling,
2. onvoldoende wendbaarheid/slagvaardigheid (adaptief),
3. bedrijfsvoering onvoldoende op orde/in control.

De maatregelen die op basis van deze risico's zijn genomen, komen terug in de Personeelsagenda en in het programma Adaptieve Krijgsmacht.

Daarnaast zijn, om de bedrijfsvoering op orde te brengen, in 2019 diverse maatregelen uitgevoerd. Deze maatregelen zijn onder meer voortgekomen uit de aanbevelingen van de Auditdienst Rijk en de onvolkomenheden van de Algemene Rekenkamer over de bedrijfsvoering.

Risico's MIVD

In navolging van aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer wordt ingegaan op de risico's in de bedrijfsvoering van de MIVD. De geconstateerde risico's zijn de implementatie van de Wiv 2017, personele vulling, IT en huisvesting.

De implementatie van de Wiv 2017 heeft de hoogste prioriteit van de dienst en zal naar verwachting nog een meerjarige inspanning vereisen. Hierbij worden de aanbevelingen van de CTIVD meegenomen. De MIVD was in 2019 niet volledig gevuld. Ingezet wordt op verdere vulling, waarbij kwaliteit van nieuw personeel en het behoud van huidig personeel het uitgangspunt is. De IT is het wapensysteem van de MIVD. De MIVD werkt stapsgewijs en meerjarig richting het einddoel: een multidisciplinair en data-gedreven inlichtingenplatform, een hoogwaardig, *compliant* en robuust informatiedomein en meer verandervermogen. Met betrekking tot de huisvesting wordt geïnvesteerd in het verbeteren van de bestaande infrastructuur. Daarnaast werken de MIVD en AIVD samen aan gezamenlijke huisvesting.

Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Logistieke keten reservedelen

Ondanks de aanhoudende inspanning om de materiële gereedheid (MG) te verbeteren, is deze in 2019 niet toegenomen en is voor de meeste wapensystemen onder de norm gebleven. Van de verbetermaatregelen uit het plan van aanpak verbeterde materiële gereedheid (PvA VMG 4.1) zijn er volgens plan 29 van de 39 afgerond. Er zijn ook meer instandhoudingsanalyses afgerond, wat leidt tot een verbeterd inzicht in knelpunten in de logistieke en systeemketen en availability killers (zoals kritieke reserveonderdelen) die de MG (nadelig) beïnvloeden. Desondanks leiden positieve effecten van verbetermaatregelen nog niet (direct) tot een duidelijk zichtbare en structurele stijging van de MG. De verbeteracties op personele capaciteit (kwalitatief en kwantitatief), reserveonderdelen, verbeteren bedrijfsvoering op IT-gebied, infrastructuur en SAP-datakwaliteit kunnen maar deels worden uitgevoerd door gebrek aan financiële middelen. Door deze veelvoud van factoren en de onderlinge

invloed die de activiteiten op elkaar en daarmee op de MG hebben, is de verbetering van de MG een traject van lange adem. De leverbetrouwbaarheid (LB) en voorraadbeschikbaarheid (VB) is onderverdeeld in *fast-moving* en reguliere reserveonderdelen. De LB en VB van de *fast-moving* reserveonderdelen blijft goed. De LB van de reguliere reserveonderdelen blijft stijgen waardoor er minder vaak wordt misgegrepen. De VB van de reguliere reserveonderdelen daalt bij de CZSK en CLAS. Dit wordt onder andere veroorzaakt door reguliere reserveonderdelen van oude wapensystemen die in toenemende mate moeilijk of niet meer leverbaar zijn. In sommige gevallen dienen productielijnen opnieuw te worden opgestart. Komend half jaar wordt de oorzaak van de daling verder onderzocht en gerapporteerd.

IT-Beheer

De genomen interim-maatregelen om de continuïteit van de bestaande IT te waarborgen, tot de oplevering van en de transitie naar de nieuwe IT hebben effect. Er waren in 2019 zelden grote verstoringen in de IT. Uit onderzoek van Deloitte naar de status van de IT-infrastructuur in 2018 blijkt dat de continuïteit van de IT zonder aanvullende maatregelen gegarandeerd is tot 2022. Voor specifieke IT, zoals TITAAN, zijn maatregelen geïnitieerd om de technische levensduur te verlengen. De aanbesteding van de nieuwe IT-infrastructuur in het programma GrIT heeft vertraging opgelopen. Het Bureau ICT Toetsing (BIT) concludeerde in het meest recente onderzoek dat de risico's van GrIT nog steeds groot zijn. Naar aanleiding hiervan heeft Defensie besloten tot een heroverweging GrIT. Hierbij zijn twee hoofdscenario's uitgewerkt: een hoofdscenario lopende aanbesteding en een hoofdscenario nieuwe aanbestedingen. Voordat tot de beoogde gunning wordt overgaan, wordt de *business case* toegezonden aan de Kamer.

Informatiebeveiliging

Naar aanleiding van het onderzoek over 2017 heeft de Algemene Rekenkamer aanbevolen om de centrale sturing op de informatiebeveiliging te verbeteren. Dat hield in dat de ontbrekende sturingsmaatregelen alsnog moesten worden getroffen en dat de dossiervorming op orde moest komen. Hiertoe is een kwaliteitssysteem-IT ingericht met daarin de stuur- en rapportagelijnen.

In 2018 en 2019 is gewerkt aan de vervolmaking van de BIR-dossiers¹¹ van de kritieke systemen en te komen tot een accreditatie. Het vervolmaken was complex omdat het grote systemen betreft.

In 2019 is verder gewerkt aan het vervolmaken van de dossiers en het toetsen van de accreditatieaanvragen. Alle 14 kritieke systemen hebben een accreditatie (volledig of IATO)¹² ontvangen. Bij het toetsen van systemen zijn echter nieuwe verbeterpunten naar voren gekomen. Hiervoor is een verbeterplan opgesteld dat intern Defensie wordt gemonitord. Daarmee wordt een impuls gegeven aan het continu verbeteren van de systemen en is het instrument van een IATO gebruikt om de voortgang van deze verbeteringen te monitoren.

Inkoopbeheer

In 2018 zijn de verbetermaatregelen voor het inkoopbeheer (contractenregister, aanbestedingskalender, spend analyse en het inrichten van de key

¹¹ De dossiers die op orde gebracht dienen te worden met de verplichte elementen uit de Baseline Informatiebeveiliging Rijk.

¹² De BA verleent een goedkeuring of tijdelijke goedkeuring (Interim Approval To Operate) om de IT-dienst in een operationele omgeving te gebruiken.

control objectieve leverancierskeuze voor aanbestedingen onder de Europese drempelwaarde) in opzet getroffen. Het jaar 2019 stond in het teken van het werkend hebben van deze verbetermaatregelen. In zijn algemeenheid zijn de verbetermaatregelen geïmplementeerd en rest nog, naar aanleiding van opgedane ervaringen, de nodige verfijning in de uitvoering. Het betreft bijvoorbeeld het explicieter vastleggen van acties uit besprekingen of appreciaties van analyses die voortvloeien uit de toepassing van de key controls. Het implementeren van de verbetermaatregelen rond de spend analyse vergt nog aandacht, omdat in de loop van 2019 is gebleken dat de gewenste voortgang niet werd bereikt. Er bestaan wel spend overzichten en analyses, maar die beantwoorden in onvoldoende mate aan de verbetermaatregelen en de key control. Om de oorzaak hiervan te achterhalen is in november 2019 een zogenaamde dialoogsessie gehouden met vertegenwoordigers van de verschillende actoren van de voorzien-in keten (met name vraag- en aanbodmanagement, assortimentsmanagement, inkoop en F&C). Geconstateerd is onder andere dat, wil de uitvoering van de spend analyse beantwoorden aan de key control, alle actoren van de voorzien-in keten bij de spend analyse betrokken moeten zijn en vanuit de eigen rol hieraan een bijdrage moeten leveren. Deze constatering leidt tot een bijstelling van de eerder geformuleerde verbetermaatregelen. In 2020 zal het als keten uitvoeren en bespreken van de spend analyse en het vastleggen van vervolgacties zijn beslag krijgen. De aanbevelingen rond de inkooptool zijn ter harte genomen. Door Defensie en de leverancier van de tool hebben in 2019 een aantal beheer- en beveiligingsmaatregelen getroffen die deels in 2019 zijn gerealiseerd en deels in 2020 nog de aandacht vergen.

Centraal voorraadbeheer munitie

Over de afgelopen twee jaar heeft de Algemene Rekenkamer (AR) een onvolkomenheid gegeven op het gebied van het administratief munitiebeheer bij het Defensie Munitiebedrijf (DmunB). De AR heeft in 2019 aanbevolen ervoor te zorgen de verbeterpunten uit het verbeterplan zo snel mogelijk uit te voeren en in te bedden in de organisatie; om de voorgeschreven regels en procedures voor het voorraadbeheer strikt toe te passen; en te analyseren wat het openhouden van de opslaglocatie Ruinen betekent voor de personele capaciteit van het munitiebedrijf en de kwaliteit van het toezicht door beheerders.

Het op orde brengen van de centrale voorraad munitie betrof met name de afhandeling van verschillen tussen de administratieve en fysieke voorraad. De oorzaken van de voorraadafwijkingen zijn grondig geanalyseerd en met de ondertekening van de vermissingsrapporten door PD-DMO is de administratie op orde gebracht.

Het uitvoeren van de resterende acties uit het verbeterplan betreft het aanpassen van regelgeving op het gebied van periodieke inspecties/onderzoek en merkingen. In 2019 is het handboek HB 9–200 herschreven en begin 2019 gepubliceerd als instructie.

Het handboek is gepubliceerd onder de naam: I-MUN 9–200 Instructie Kwaliteitsbewaking van Munitie. Daarnaast is de MP 40–40 over het merken van munitie en bijbehorende verpakkingen herschreven. Deze instructie zal in het eerste kwartaal van 2020 worden gepubliceerd. Naar aanleiding van het onderzoek van de Auditdienst Rijk van eind 2018 waaruit bleek dat niet altijd de voorgeschreven procedures en veiligheidsvoorschriften werden nageleefd, heeft het DMunB in 2019 een verbeterplan uitgevoerd, waarbij onder meer medewerkers via het opgestarte Safety Culture programma worden getraind in het volgen van de procedures en de veiligheidsvoorschriften.

In januari 2020 is er een afloopcontrole gehouden op de bevindingen die eind 2018 zijn geconstateerd. De meeste bevindingen zijn opgelost, echter een drietal zaken vraagt nog aandacht. Dit betreft het afdoen van langdurig openstaande ASN's (Administratief Serie Nummer/ Advanced Shipment Notice), de verschillen in de telling en de rechtmatigheid van voorraadaanpassingen.

De langdurige openstaande ASN's waarvoor het DmunB verantwoordelijk is, zijn opgelost of worden op korte termijn opgelost. De overige ASN's, waarbij de verantwoordelijkheid ligt buiten DmunB worden ook opgelost; daar waar er te weinig voortgang wordt geboekt, zal dit worden geëscaleerd.

Voor wat betreft de telling gaat het met name om een verschil tussen de administratief en fysieke voorraad met betrekking tot kapitale munitie. De volgende verbeteracties zijn onder andere genomen om dit probleem op te lossen:

- Intensieve begeleiding van de munitiebeheerders;
- Strikte naleving regelgeving m.b.t. telling middels controles;
- Opstellen bevindingenlijst, analyse bevindingen en scheiding administratieve en fysieke verschillen;

Er is een drietal onrechtmatige voorraadaanpassingen geconstateerd tijdens een steekproef. Het proces verkavelen, waardoor voorraad verschil is ontstaan, is per direct stilgelegd tot een sluitende procedure is vastgesteld en opgenomen in het desbetreffende voorschrift

Vastgoedmanagement

In het Verantwoordingsonderzoek 2018 heeft de Algemene Rekenkamer een onvolkomenheid gegeven voor Vastgoedmanagement. De kern van de onvolkomenheid zit op het gebrek aan inzicht in het onderhoud, onvoldoende vastgoedsturing, het vastgoed voldoet niet aan de wettelijke en operationele eisen, met gevolgen voor mensen en materieel. Ten behoeve van het verbeteren van de sturing van het vastgoed heeft Defensie de knelpunten in de huidige vastgoed governance inzichtelijk gemaakt. Aan de hand daarvan is een nieuwe governance opgesteld die tezamen met de doorlichting van de vastgoedketen in 2020 moet leiden tot een nieuwe governance structuur. Vooruitlopend daarop is het tactisch niveau versterkt conform aanbeveling van de AR en is de samenwerking en het overleg tussen Defensie en het RVB op alle niveaus beter ingericht. Het inzicht in het onderhoud is verbeterd door middel van een (interim) applicatie die inzicht geeft in de stand van de keuringen, het houden van intensieve schouwen op diverse clusters/objecten en door informatie te verzamelen voor een thematische aanpak van legering, keukens, geneeskundige centra en brandveiligheid. Verder is veel inspanning geleverd om het aantal wettelijke keuringen te verhogen: eind 2019 voldoet gemiddeld meer dan 90% van de typen installaties aan de wettelijke keuringsnorm.

Paragraaf 2 – Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen

2.1 Misbruik en oneigenlijk gebruik

In 2019 is in samenwerking met de departementen een centrale verwijsindex ontwikkeld met als doel misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies te voorkomen. Deze index is opgesteld conform de Algemene verordening gegevensbescherming. Medio 2019 is deze index actief in gebruik genomen. Daarbij moet worden opgemerkt dat Defensie een stabiele specifieke subsidieportefeuille kent en de bijdrage en uitvraag bij de centrale verwijzingsindex minimaal zal zijn. De index is een aanvulling

op de reeds bestaande departementale M&O-registratie betreffende subsidies. Binnen Defensie is het al aanwezige M&O-register verder geoperationaliseerd en nader uitgewerkt. Tevens is in 2019 gestart met het herijken van het interdepartementale Raamwerk Uitvoering Subsidies (RUS) en wordt op basis van de praktijkervaringen een geüpdate versie opgesteld.

2.2 Grote lopende IT-projecten

Jaarlijks rapporteert Defensie via het Rijks ICT-dashboard aan het Rijk over alle projecten met een IT-component van ten minste € 5 miljoen. De Tweede Kamer wordt over IT-projecten ten behoeve van wapensystemen geïnformeerd volgens het Defensie Projecten Overzicht. Nieuwe projecten met een IT-component van meer dan € 5 miljoen worden eveneens aangeboden aan het Bureau IT-toetsing voor een zogenaamde BIT-toets. In 2019 zijn er geen nieuwe projecten gepubliceerd op het Rijks ICT-dashboard. Er kwamen hiervoor geen nieuwe projecten in aanmerking. Afgelopen jaar is er 1 BIT toets geweest. Het programma GrIT is opnieuw getoetst (zie IT-beheer).

2.3 Gebruik open standaarden en open source software

Er is in 2019 niet afgeweken van het voorschrift.

2.4 Betaalgedrag

Defensie heeft over 2019 90,5 procent van de facturen tijdig betaald en dat is lager dan de streefnorm, waarbij 95 procent van alle facturen binnen 30 dagen na datum van ontvangst van de factuur moeten zijn betaald. Het percentage over 2019 is een verbetering ten opzichte van 2018, toen was het percentage tijdig betaald 87,6 procent. Er zijn verschillende oorzaken voor het niet behalen van de norm percentage tijdig betaald. Zo is sprake van een gecompliceerde keten door de vele koppelvlakken en een groot aantal lopende zaken en verander/verbetertrajecten die aandacht vergen. De personele ondervulling doet zich voor in de gehele keten, ook bij het FABK. Prioritering van dossiers, capaciteitsmanagement inclusief de inzet van inhuurkrachten geeft enige verlichting. De implementatie van E-facturatie leidt tot automatisering van handmatige werkzaamheden bij de factuurinname. Voor de langere termijn wordt gezien of robotisering het betaalproces verder kan helpen stroomlijnen.

2.5 Audit Comité

Het Audit Comité is het adviesorgaan van de SG met betrekking tot audit- en bedrijfsvoeringsaangelegenheden. Het Audit Comité Defensie is in 2019 zes keer bij elkaar gekomen. De voornaamste agendapunten betroffen de fysieke en sociale veiligheid binnen Defensie, de personele vulling, het programma GrIT, het strategisch vastgoedplan, de audit-planning en de aanpak van de aandachtspunten die door de ADR en AR zijn geconstateerd. In 2019 is de samenstelling van het Audit Comité aangepast. Hierdoor is er een betere verhouding ontstaan tussen interne en externe leden. Het aantal interne leden is verlaagd en het aantal externe leden is verhoogd.

2.6 Departementale Checks and balances

Om de inzet en kwaliteit van het instrument subsidie te bewaken en te verbeteren conform de regeling Defensiesubsidies, beoordeelt de betreffende beleidsdirectie in hoeverre de subsidie bijdraagt aan de beleidsdoelen. Ook is er sprake van een toets op doelmatigheid en rechtmatigheid door de verantwoordelijke control organisatie. Uniformiteit binnen de totale subsidie portefeuille van Defensie en aansluiting bij wet- en regelgeving, waaronder het Uniform Subsidiekader (USK), vormen hierbij tevens te toetsen elementen. Dit leidt tot een afgestemde risicoanalyse inclusief specifieke beheersmaatregelen die de basis vormt voor het al dan niet positief adviseren aan de beschikkende autoriteit. Ook wordt binnen de subsidie-portefeuille nadrukkelijk toegezien op naleving van de vijfjaarlijkse evaluaties conform Awb art. 4.24. In dit kader is in 2019 gestart met de evaluatie van de Defensiesubsidie Stichting Koninklijke Defensiemusea. Onderwerp van onderzoek zijn de doeltreffendheid en de effecten van de subsidie, de doelmatigheid en de vraag of subsidie het juiste instrument is om het Defensiebeleid uit te voeren. Afronding van de evaluatie is medio 2020 voorzien.

2.7 Normenkader financieel beheer

Er hebben in 2019 geen wijzigingen plaatsgevonden.

Paragraaf 3 – Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

3.1 Verbeteringen en vernieuwingen

Vernieuwing IT

In 2019 is de IT strategie 2019 – 2024 (Naar een informatiegestuurde, technologisch hoogwaardige en toekomstbestendige krijgsmacht) uitgebracht. In deze IT-strategie wordt de Defensienota verder geconcretiseerd. De IT-strategie is vertaald naar een uitvoeringsplan waarmee de doelen, mijlpalen en resultaten concreet in tijd zijn weggezet. Beperkende factor is het gebrek aan financiële middelen binnen de IT-band.

Toelagen en declaraties

Voor de processen toelagen en declaraties is het beheer en de rechtmatigheid van de personele uitgaven verbeterd in 2019. Dit heeft ertoe geleid dat de bevinding van de ADR, zoals gerapporteerd in het Auditrapport over 2018, is opgelost.

Vereenvoudiging regelgeving en processen

Mede in het kader van de beoogde wendbaarheid en het verminderen van bureaucratie zijn de activiteiten voortgezet om regelgeving en processen te vereenvoudigen. Vaak is een combinatie van beide aspecten nodig om concrete veranderingen te kunnen realiseren. De regeling Zelfstandige Kleine Aankopen (ZKA) biedt commandanten de mogelijkheid om snel in kleine behoeften te voorzien. In 2019 is een vergelijkbare regeling ingevoerd voor kleine aanpassingen aan infrastructuur. Op het gebied van regelgeving gaat het ook om het schrappen van regels die achterhaald zijn en om het waar mogelijk eenvoudiger maken van bestaande en nieuwe regels. Daarnaast analyseren we processen op mogelijkheden van vereenvoudiging, waarbij we ook beoordelen of bevoegdheden kunnen worden gemandateerd naar lagere niveaus in de defensieorganisatie. Dit

heeft onder meer geleid tot de start van een project om het behoeftestellingsproces Defensiebreed te vereenvoudigen.

3.2 Topstructuur en nieuw besturingsmodel defensie

Met een werkorganisatie is begin 2019 de nieuwe Topstructuur in werking getreden, met een duidelijke scheiding in de bevoegdheden en verantwoordelijkheden op het gebied van beleid, uitvoering en toezicht. De inrichting van het nieuwe Directoraat Generaal Beleid is uitgewerkt en opgenomen in het concept Voorlopig Reorganisatie Plan (cVRP) voor de nieuwe Topstructuur.

Parallel hieraan wordt een nieuw besturingsmodel voor Defensie uitgewerkt, waarbij de eerste ervaringen met de nieuwe Topstructuur worden meegenomen. In de eerste helft van 2020 zullen de personele, IT- en bedrijfsvoeringsketens worden doorgelicht op de huidige belegging van taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en de verdeling van personele capaciteit; dit in relatie tot de topstructuur en het besturingsmodel. Het streven is een nieuwe aanwijzing Besturen bij Defensie medio 2020 op te leveren.

3.3 Energietransitie

In het notaoverleg energietransitie (Kamerstuk [34 895, nr. 8](#)) is toegezegd de realisatie van doelstellingen op het gebied van de energietransitie te rapporteren. Het opstellen van het concrete plan van aanpak, zoals gevraagd tijdens het overleg over de initiatiefnota van het lid Belhaj van 10 september 2018 (Kamerstuk [34 895, nr. 8](#)), kost echter meer tijd dan verwacht. Het programmateam heeft in 2019 vooral gewerkt aan het verzamelen van gegevens over het energiegebruik en de energietransitie bij Defensie.

Op basis van de verzamelde gegevens werkt het team een concreet en in de tijd haalbaar pakket aan verduurzamingsmaatregelen uit. In het plan van aanpak wordt tevens de aansluiting gezocht met het Klimaatakkoord van 28 juni 2019. We werken samen met andere departementen aan een beter inzicht op welke terreinen we het meeste bijdragen aan de klimaatdoelstelling en stemmen onze maatregelen daarop af waar mogelijk. U ontvangt het plan van aanpak zodra het gereed is. Vervolgens is in de Defensie Energie en Omgeving Strategie 2019–2022 (Kamerstuk [33 763 nr. 152](#)) een overzicht van brandstofgegevens bij Defensie toegezegd te beginnen bij het Defensie Jaarverslag 2019 (nulmeting). Met onderstaande rapportage wordt hieraan invulling gegeven.

De geïnventariseerde en geanalyseerde energiegegevens betreffen zowel de brandstoffen voor vliegen, varen en rijden van defensiematerieel als elektriciteit en gas voor het vastgoed op de defensieobjecten zoals kazernes, haven- en luchtvaartterreinen en de activiteiten die hierin plaatsvinden.

Meet- en monitorproces

Defensie werkt eraan om in de komende jaren een beter inzicht in het energieverbruik te krijgen. Dit is van belang om analyses te kunnen maken en gerichte maatregelen te kunnen treffen om het energieverbruik te verminderen. Hiervoor wordt met ondersteuning van een extern adviesbureau stapsgewijs een gestructureerd meet- en monitorsysteem opgebouwd en de organisatie ingericht voor cyclisch analyseren en evalueren van de energiegegevens. We betrekken hierbij de ervaringen en inzichten van overige departementen.

Gelet op de omvang van de defensieorganisatie en diversiteit en geografische spreiding van defensieactiviteiten is het meten, analyseren en rapporteren van energieverbruik een complex vraagstuk. Zo moet voor het verzamelen van de brandstofgegevens geput worden uit verschillende bestanden aangezien brandstof uit verschillende aanvoerlijnen wordt afgenomen. Niet al deze bestanden zijn geschikt voor data-analyse. Daarom zijn waar nodig aannames gedaan en met kengetallen gerekend. De gegevens over elektriciteit en gas zijn per defensieobject (kazerne, luchtvaart- of haven terrein) goed inzichtelijk. Verbruik op gebouwniveau en eventueel proces gebonden verbruik in bijvoorbeeld werkplaatsen is echter nog zeer beperkt inzichtelijk.

Nulmeting

Het totale energieverbruik van roerende en onroerende goederen van Defensie in 2019 is gelijk aan 7.298 Terajoule en de totale CO₂-emissie door het verbruik van brandstoffen (inclusief gas) is 0,40 Megaton. In onderstaande figuren is de verdeling over roerende en onroerende goederen en voor de roerende goederen per brandstofsoort gegeven.

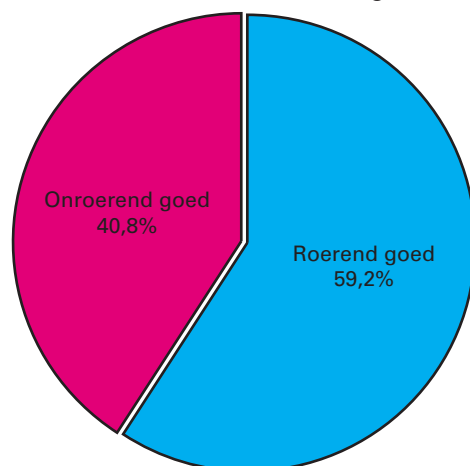
Onroerende goederen

Via het vastgoed is het afgelopen jaar 2.979 Terajoule verbruikt aan gas en stroom. Dit staat gelijk aan een CO₂-emissie van 0,28 Megaton. Defensie koopt echter 100% groene stroom in van Europese oorsprong, waarmee de uitstoot van de Defensie vastgoed op het conto komt van het aardgasverbruik, dit is 0,09 Megaton. Het Rijksvastgoedbedrijf bereidt een contract voor de levering van groen gas voor in 2020, waarmee de verwachting is dat de CO₂-emissie van Defensie vastgoed in de komende jaren verder zal dalen.

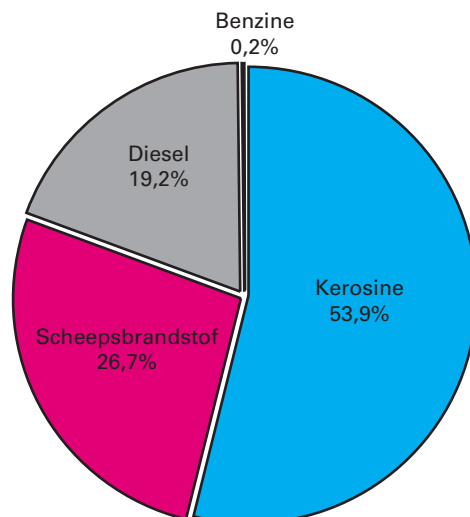
Roerende goederen

Defensie heeft in 2019 wereldwijd totaal ca. 120 miljoen liter brandstof verbruikt voor vliegen, varen, rijden en kampementen. Dit staat gelijk aan een CO₂ emissie van 0,31 Megaton.

Verbruik 2019 roerend/onroerend goed (%)

Verbruik 2019 roerend per brandstofsoort

C. JAARREKENING

7. DEPARTEMENTALE VERANTWOORDINGSSTAAT

Departementale verantwoordingsstaat 2019 van het Ministerie van Defensie (X) (bedragen x € 1.000)									
Artikel Omschrijving	Vastgestelde begroting				Realisatie			Verschil realisatie en vastgestelde begroting	
	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
TOTAAL	12.724.903	10.477.053	311.693	12.750.654	10.719.469	406.415	25.751	242.416	94.722
Beleidsartikelen	10.974.010	8.726.160	286.648	10.949.263	8.935.249	392.159	- 24.747	209.089	105.511
1. Inzet	171.739	199.488	6.707	149.075	167.502	11.141	- 22.664	- 31.986	4.434
2. Taakuitvoering zeesrijdkrachten	842.097	842.097	20.429	977.958	948.942	60.600	135.861	106.845	40.171
3. Taakuitvoering landstrijdkrachten	1.427.287	1.427.287	6.432	1.571.278	1.497.068	13.380	143.991	69.781	6.948
4. Taakuitvoering luchtsrijdkrachten	799.984	799.984	12.043	967.156	873.248	13.800	167.172	73.264	1.757
5. Taakuitvoering koninklijke marechaussee	405.344	405.344	4.587	459.738	460.388	12.478	54.394	55.044	7.891
6. Investerings krijgsmacht	5.115.563	2.839.964	123.056	4.266.773	2.523.054	110.797	- 848.790	- 316.910	- 12.259
7. Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieelorganisatie	932.220	932.220	32.406	1.156.093	1.071.291	80.178	223.873	139.071	47.772
8. Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Ondersteuningscommando	1.279.776	1.279.776	80.988	1.401.192	1.393.756	89.785	121.416	113.980	8.797
Niet-beleidsartikelen	1.750.893	1.750.893	25.045	1.801.391	1.784.220	14.256	50.498	33.327	- 10.789
9. Algemeen	105.779	105.779		103.992	93.786	894	- 1.787	- 11.993	894
10. Apparaat Kerndepartement	1.626.034	1.626.034	25.045	1.682.782	1.675.817	13.362	56.748	49.783	- 11.683
11. Geheim	7.586	7.586		14.617	14.617		7.031	7.031	
12. Nog onverdeeld	11.494	11.494					- 11.494	- 11.494	

8. SAMENVATTENDE VERANTWOORDINGSSTAAT AGENTSCHAP PARESTO

Samenvattende verantwoordingsstaat 2019 inzake baten-lastenagentschap van het Ministerie van Defensie (X) (bedragen x € 1.000)				
Omschrijving	1	2	3=2-1	Realisatie 2018
	Oorspronkelijke vastgestelde begroting 2019	Realisatie 2019	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	
1 Baten-lastenagentschap Paresto				
Totale baten	66.376	69.258	2.882	64.378
Totale lasten	66.376	71.027	4.651	65.786
Saldo van baten en lasten	0	- 1.769	- 1.769	- 1.408
Totale kapitaaluitgaven	235	- 66	- 301	382
Totale kapitaalontvangsten	0	0	0	0

De Regeling agentschappen en de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2020 laten enige ruimte voor interpretatie ten aanzien van de vraag wat als omzet van een baten-lastenagentschap kan of dient te worden aangemerkt. In bepaalde gevallen is hieraan daarom via de begrotingswet nadere invulling gegeven. Bij de herziening van de Regeling agentschappen in 2020 zullen verduidelijkingen worden aangebracht, zodat voortaan alleen bedragen die een directe relatie hebben met geleverde producten/diensten als omzet kunnen worden verantwoord en het niet meer nodig is in de begrotingswet nadere duiding te geven aan het begrip omzet. Om dit over 2020 mogelijk te maken, zullen door de regering voorstellen worden ingediend om de inmiddels door de Staten-Generaal goedgekeurde begrotingen bij supplettoire wet aan te passen in lijn met deze voorgenomen herziening van de Regeling agentschappen. Om ook over 2019 een transparant beeld te geven, is in de toelichting bij de jaarrekening van elk agentschap een nadere specificatie opgenomen van de gerealiseerde omzet, waaruit aard en omvang duidelijk blijken.

9. JAARVERANTWOORDING AGENTSCHAP PER 31 DECEMBER 2019

Staat van baten en lasten van het agentschap Paresto (Bedragen x € 1.000)				
(bedragen x € 1.000)				
	(1) vastge- stelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
BATEN				
Omzet				
– <i>waarvan</i> omzet moederdepartement	48.999	50.059	1.060	47.104
– <i>waarvan</i> omzet overige departementen	400	406	6	471
– <i>waarvan</i> omzet derden	16.077	17.303	1.226	15.718
Vrijval voorzieningen	–	–	–	–
Bijzondere baten	900	1.490	590	1.086
Rentebaten	–	–	–	–
Totaal baten	66.376	69.258	2.882	64.378
LASTEN				
Apparaatskosten				
– Personele kosten	42.173	44.449	2.276	41.097
<i>Waarvan</i> eigen personeel	36.688	37.047	359	33.606
<i>Waarvan</i> inhuur externen	5.100	6.900	1.800	7.035
<i>Waarvan</i> overige personele kosten	385	502	117	456
– Materiële kosten	23.964	26.445	2.481	24.527
<i>waarvan</i> apparaat ICT	425	695	270	449
<i>waarvan</i> bijdrage aan SSO's	1.125	0	– 1.125	826
<i>waarvan</i> overige materiële kosten	400	1.015	615	931
Afschrijvingskosten				
– Materieel	235	78	– 157	23
<i>waarvan</i> apparaat ICT	110	3	– 107	9
– Immaterieel	–	–	–	–
Dotaties voorzieningen				
Overige kosten	–	–	–	–
Bijzondere lasten	–	55	55	138
Rentelasten	4	–	– 4	–
Totaal lasten	66.376	71.027	4.651	65.786
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	–	– 1.769	– 1.769	– 1.408
Agentschapsdeel Vpb-lasten	–	–	–	–
Saldo van baten en lasten	–	– 1.769	– 1.769	– 1.408

Toelichting op de staat van baten en lasten

De totale omzet vanuit het moederdepartement, overige departementen en derden bestaat uit twee delen: de omzet bedrijfsvoering (verkopen) € 37,4 miljoen en de omzet werkgeversbijdrage € 30,4 miljoen.

Omzet moederdepartement (Bedragen in miljoenen euro's)	
Omzet moederdepartement	50,1
– Waarvan direct gerelateerd aan geleverde producten/diensten	20,5
– Waarvan overige ontvangsten/bijdragen van het moederdepartement	29,6

Het moederdepartement heeft een bijdrage aan het agentschap verstrekt ter grootte van € 29,6 miljoen voor de kosten van de basisproducten en -diensten die deels door Defensie gesubsidieerd worden via de werkgeversbijdrage.

Omzet bedrijfsvoering (verkopen)

Dit betreft in het boekjaar de door Paresto in rekening gebrachte opbrengst verkopen voor verrichte leveranties en diensten.

Omzet verkopen naar productgroep	Vastgestelde begroting	Realisatie 2019
<i>(bedragen x € 1.000)</i>		
Omzet regulier	26.100	26.319
Omzet niet regulier	9.406	11.059
Totaal omzet verkopen	35.506	37.378

De omzet bedrijfsvoering is onder te verdelen in de volgende productgroepen:

- De omzet regulier betreft onder andere de verkopen in de bedrijfsrestaurants en kantines op locaties;
- De omzet niet-regulier is omzet van onder andere evenementen, vergaderingen, diners en recepties die op locaties worden gehouden.

Omzet werkgeversbijdrage

De omzet werkgeversbijdrage (€ 30,4 miljoen) betreft de vergoeding die Paresto ontvangt voor de personele en materiële inzet op de locaties. Deze is hoger dan begroot door diverse loonbijstellingen vanwege het arbeidsvoorwaardenakkoord.

Rentebaten

In 2019 is er vanwege een lage rentestand geen deposito uitgezet en tevens geen rente ontvangen op de lopende rekening courant met het Ministerie van Financiën.

Bijzondere baten

De bijzondere baten betreffen voornamelijk betalingskortingen en producentenbonussen conform de contractuele afspraken en de suppletie van de belastingdienst over 2015 en 2016.

Personele kosten				
(bedragen x € 1)	Vastgestelde begroting		Realisatie	
	Vte'n	Prijs per Vte	Vte'n	Prijs per Vte
Militair personeel	77	€ 55.869	78	€ 58.871
Burgerpersoneel	646	€ 50.716	617	€ 53.441
Inhuur en uitzendkrachten	80	€ 63.900	110	€ 65.586
Totaal/Gemiddeld	803	€ 52.520	805	€ 55.209

Vanwege schaarste op de arbeidsmarkt blijft de vulling van vast personeel achter op de begroting. De gemiddelde loonsom van zowel vast personeel als inhuur is hoger dan begroot vanwege het arbeidsvoorwaardenakkoord. Daarnaast is er sprake van een hogere verlofschuld, waardoor de personele kosten hoger zijn dan begroot.

Materiële kosten

De post materiële kosten bestaat voornamelijk uit ingrediëntkosten (€ 24,7 miljoen) en is hoger dan begroot door een hogere omzet en problemen rondom de keukeninfra (achterstallig onderhoud). Hierdoor is er in een aantal gevallen sprake van calamiteitencatering en is de verspilling hoger.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten op het totaal van activa bedragen 78 duizend euro.

Bijzondere lasten

De bijzondere lasten hebben betrekking op facturen van leveranciers/lasten van voorgaand boekjaar.

Resultaatbestemming

Het resultaat over 2019 bedraagt –/– € 1,769 miljoen. Het resultaat wordt conform de vigerende regelgeving verrekend met het eigen vermogen. Dit is niet voor het gehele resultaat mogelijk, omdat het eigen vermogen niet toereikend is. Het restant, € 0,212 miljoen, dient aangezuiverd te worden vanuit het moederdepartement.

Balans per 31 december 2019

(bedragen x € 1.000)	31 december 2019	31 december 2018
Activa		
<i>Vaste activa</i>		
<i>Immateriële activa</i>	–	–
<i>Materiële vaste activa</i>		
<i>waarvan grond en gebouwen</i>	–	–
<i>waarvan installaties en inventarissen</i>	36	162
<i>waarvan projecten in uitvoering</i>	–	–
<i>waarvan overige materiële vaste activa</i>	246	264
<i>Vlottende activa</i>		
<i>Voorraden en onderhanden projecten</i>	582	567
<i>Debiteuren</i>	3.698	927
<i>Overige vorderingen en overlopende activa</i>	3.705	4.258
<i>Liquide middelen</i>	5.720	10.342
Totaal activa	13.987	16.520
Passiva		
<i>Eigen vermogen</i>		
<i>Exploitatiereserve</i>	1.557	2.965
<i>Onverdeeld resultaat</i>	– 1.769	– 1.408
<i>Voorzieningen</i>	–	–
<i>Langlopende schulden</i>		
<i>Leningen bij het Ministerie van Financiën</i>	–	–
<i>Kortlopende schulden</i>		
<i>Crediteuren</i>	6.608	6.922
<i>Belastingen en premies sociale lasten</i>	68	137
<i>Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën</i>	–	–
<i>Overige verplichtingen en overlopende passiva</i>	7.523	7.905
Totaal passiva	13.987	16.520

Toelichting op de balans

Activa

Materiële vaste activa

In 2019 is er voor 53 duizend euro geïnvesteerd en 119 duizend euro te laste van het resultaat geboekt.

Voorraden

De op de balans opgenomen voorraden betreffen de voorraden op de locaties van Paresto.

Debiteuren

De debiteuren bestaan voornamelijk uit vorderingen op het moederdepartement (€ 3,0 miljoen) en derden (€ 0,7 miljoen). De post debiteuren is gestegen ten opzichte van vorig jaar. Eind 2019 is een batch met facturen niet automatisch van Exact naar SAP gegaan. Dit heeft als gevolg dat de

facturen niet zijn betaald en de post debiteuren hoger uitvalt en de liquide middelen hierdoor lager uitvallen. Het effect hiervan is circa 2,3 miljoen euro.

Overige vorderingen en overlopende activa

Deze post is nader te specificeren in nog te ontvangen van het moederdepartement (€ 2,4 miljoen) en derden (€ 1,3 miljoen).

Liquide middelen

De post liquide middelen omvat vooral de gelden in rekening courant bij het Ministerie van Financiën (€ 5,7 miljoen). De afname in liquide middelen wordt met name veroorzaakt door een onjuiste verwerking van een batch facturen en het negatieve resultaat.

Passiva

Eigen vermogen

In 2019 heeft er geen uitkering aan het moederdepartement plaats gevonden. De grens voor het eigen vermogen 2019 is 3,2 miljoen euro (maximaal 5% van de gemiddelde omzet over de afgelopen 3 jaar). Gezien het negatieve eigen vermogen moet er in 2020 een aanzuivering van het eigen vermogen plaatsvinden van 0,2 miljoen euro vanuit het moederdepartement.

Leningen

Alle door Paresto opgenomen gelden bij het Ministerie van Financiën (leningen) zijn volledig afgelost.

Crediteuren

Het crediteurensaldo bestaat uit schulden op het moederdepartement (€ 4,8 miljoen) en derden (€ 1,8 miljoen).

Belastingen en premies sociale lasten

De belastingen en premies sociale lasten hebben betrekking op de btw aangifte van december.

Overige verplichtingen en overlopende passiva

Het saldo overige verplichtingen en overlopende passiva bestaat voornamelijk uit moederdepartement (€ 4,2 miljoen) en derden (€ 3,3 miljoen).

De vakantieverplichtingen aan het personeel bestaan uit € 1,7 miljoen te betalen aan vakantiedagen en € 1,0 miljoen te betalen aan vakantie-gelden. De stijging is mede te verklaren door een toenemend aantal vte'n bij Paresto. De overige schulden bestaan met name uit de salarissen van december.

Kasstroomoverzicht

(bedragen x € 1.000)

Omschrijving	(1) vastge- stelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2019 + stand deposito rekeningen	12.997	10.280	- 2.717
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	235	663	-
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	-	- 5.319	-
2. Totaal operationele kasstroom	235	- 4.656	- 4.891
Totaal investeringen (-/-)	-	66	66
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	-	66	66
Enmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-	-	-
Enmalige storting door het moederdepartement (+)	-	-	-
Aflossingen op leningen (-/-)	- 235	-	235
Beroep op leenfaciliteit (+)	-	-	0
4. Totaal financieringskasstroom	- 235	-	235
Rekening-courant RHB 31 december 2019 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4), de maximale roodstand is 0,5 miljoen €.	12.997	5.690	- 7.307

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de indirecte methode. Eind 2018 is de definitie van crediteuren en overlopende passiva gewijzigd ten opzichte van voorgaande jaren. De begroting 2019 was toen al vastgesteld. Dit heeft als gevolg, dat zowel de operationele ontvangsten als uitgaven buiten proportioneel hoog zijn.

Kasstroom uit operationele activiteiten

De kasstroom uit operationele activiteiten bestaat uit de kasstroom bedrijfsactiviteiten, de mutatie in het werkkapitaal en de ontvangen dan wel betaalde interest. De operationele kasstroom is lager dan begroot vanwege een hogere debiteurenstand en het negatieve resultaat.

Kasstroom uit investeringsactiviteiten

In 2019 is er voor 53 duizend euro geïnvesteerd en 119 duizend euro ten laste van het resultaat geboekt.

Kasstroom uit financieringsactiviteiten

In 2019 heeft er geen uitkering aan het moederdepartement plaats gevonden en is er geen beroep gedaan op de leenfaciliteit.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2019

De omzet bij Paresto bestaat uit verkopen van ingekochte producten. Er is geen sprake van productie en hierdoor dus geen kostprijs per product. De gekozen indeling in een specifiek deel en een generiek deel vloeit voort uit

de aard van de dienstverlening door Paresto. Gestuurd wordt op de brutomarge van de locaties. Hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd.

	Realisatie				Vastgestelde begroting
	2016	2017	2018	2019	2019
Generiek deel					
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	44.278	33.927	34.650	37.378	35.506
vte-totaal (excl. externe inhuur)	774	746	767	805	803
– waarvan in eigen dienst	678	656	659	695	723
– waarvan inhuur	96	90	108	110	80
Saldo van baten en lasten (%)	1,1%	– 1,1%	– 2,2%	– 2,6%	0,0%
Specifiek deel					
Aantal locaties	76	76	76	76	76
Productiviteit per medewerker (omzet per vte)	57.200	45.479	45.177	46.433	44.233
% Ziekteverzuim	7,3%	7,8%	8,5%	7,3%	8,0%
% Bruto marge locaties	38,9%	37,7%	34,8%	32,5%	38,0%

Het overgrote deel van de kosten van Paresto (ruim 90 procent) bestaat uit personeels- en ingrediëntkosten. De doelmatigheid komt met name tot uitdrukking in twee belangrijke graadmeters, de productiviteit per medewerker en het percentage bruto marge (inkoop ten opzichte van de omzet).

De productiviteit per medewerker is licht gestegen ten opzichte van 2018, dit vindt onder andere zijn oorzaak in een lager ziekteverzuim en een stijging van de omzet. Ultimo 2018 is het langdurig verzuim gestabiliseerd, waardoor het ziekteverzuim in 2019 is afgenomen met 1,2 procentpunt. De inhuur is toegenomen in zowel prijs (arbeidsvoorwaardenakkoord) als hoeveelheid (arbeidsschaarste).

De daling van de bruto marge met 2,3 procentpunt wordt voor een groot deel veroorzaakt door problemen rondom verouderde keukeninfra en ICT. Daarnaast droeg het preventief sluiten en/of omleggen van enkele keukens voor flinke verhoging van de post calamiteiten.

Beide graadmeters dragen bij aan een netto resultaat van –/– € 1,8 miljoen. Om het negatieve resultaat in de toekomst te beperken, zal Paresto inzetten op het aannemen van vast personeel en het daarmee terugbrengen van inhuur en het vervangen van infra en ICT.

10. SALDIBALANS

Toelichting behorende bij de saldibalans van het Ministerie van Defensie per 31 december 2019 (alle bedragen x € 1.000)

Activa				Passiva	
	31-12-2019	31-12-2018		31-12-2019	31-12-2018
Intra-comptabele posten					
1) Uitgaven ten laste van de begroting	10.719.464	9.416.881	2) Ontvangsten ten gunste van de begroting	406.410	664.415
3) Liquide middelen	48.751	74.173			
4) Rekening-courant Rijkshoofd-boekhouding			4a) Rekening-courant Rijkshoofdboekhouding	10.188.582	8.601.808
5) Rekening-courant RHB Begrotingsreserve			5a) Begrotingsreserves		
6) Vorderingen buiten begrotingsverband	57.103	51.287	7) Schulden buiten begrotingsverband	230.325	276.118
8) Kas-transverschillen					
Subtotaal intra-comptabel	10.825.316	9.542.340	Subtotaal intra-comptabel	10.825.316	9.542.340
Extra-comptabele posten					
9) Openstaande rechten			9a) Tegenrekening openstaande rechten		
10) Vorderingen	207.983	246.170	10a) Tegenrekening vorderingen	207.983	246.170
11a) Tegenrekening schulden	58.358	58.351	11) Schulden	58.358	58.351
12) Voorschotten	3.138.853	2.901.707	12a) Tegenrekening voorschotten	3.138.853	2.901.707
13a) Tegenrekening garantieverplichtingen	4.000		13) Garantieverplichtingen	4.000	
14a) Tegenrekening andere verplichtingen	11.570.592	9.522.648	14) Andere verplichtingen	11.570.592	9.522.648
15) Deelnemingen			15a) Tegenrekening deelnemingen		
Subtotaal extra-comptabel	14.979.785	12.728.874	Subtotaal extra-comptabel	14.979.785	12.728.874
Overall Totaal	25.805.101	22.271.214	Overall Totaal	25.805.101	22.271.214

Door afrondingen kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.

In 2019 worden alle balansposten tegen de koers van 31 december 2019 verantwoord. Uitgezonderd zijn de posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

Intra-comptabele posten

ad 1 en 2 Uitgaven ten laste en – ontvangsten ten gunste van de begroting.

Onder de posten uitgaven en ontvangsten zijn de per saldo gerealiseerde uitgaven en – ontvangsten opgenomen. De bedragen komen overeen met de bedragen uit de verantwoordingsstaat. Door een andere afrondings-systematiek is er een verschil met de verantwoordingsstaat waar per artikel naar boven wordt afgerond.

ad 3. Liquide middelen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 48.751 en bestaat uit de volgende saldi:

Kas	12.367
Bank	36.384
Totaal	48.751

ad 4 en 4a) Rekening-courant Rijkshoofdboekhouding

Deze post geeft per saldo de financiële verhouding met de Rijkshoofdboekhouding weer. Het bedrag is per 31 december 2019 in overeenstemming met de opgave van de Rijkshoofdboekhouding.

ad 6. Vorderingen buiten begrotingsverband

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 57.103.

Als criterium voor de toelichting van vorderingen geldt een grensbedrag van € 10.000.

Een vordering van € 16.864 betreft een voorschot op een derdenrekening voor het onderhoud van de Portugese M-fregatten dat door Defensie wordt uitgevoerd. Deze voorschotten zijn gebaseerd op een te verwachte cashflow die Defensie Materieel en Organisatie (DMO) voor het project verwacht te gaan maken. De cashflow wordt door DMO gemaakt en gecommuniceerd met de Portugese controller. Hierin neemt DMO alle contracten en kosten mee. Facturen van de uitgevoerde werkzaamheden bij DMO en DMI gaan van de derdenrekening af. De vordering is ingesteld op 28 november 2019 en het bedrag is ontvangen op 2 januari 2020.

ad 7. Schulden buiten begrotingsverband

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 230.325. Dit bedrag bestaat grotendeels uit af te dragen loonheffing en sociale lasten voor € 105.272 en daarnaast voor € 93.802 uit vooruit ontvangen gelden van derden voor nog te maken uitgaven. Het restant van € 31.251 betreft gelden die door Defensie worden aangehouden voor derden.

Extra-comptabele posten

ad 9. Openstaande rechten

Het saldo op de saldibalans is nihil. Voor zover aanwezig zijn deze posten opgenomen onder het bedrag van extra-comptabele vorderingen. Er wordt hiervoor geen aparte administratie gevoerd.

ad 10. Vorderingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 207.983.

Aard van de vordering	Bedrag
Personeel	6.820
Baten-lastendiensten Defensie	8.321
Medische bedrijven	7.940
Diversen	23.724
Buitenlandse mogendheden	4.888
Koninklijke Schelde Groep lening	4.418
Bijdrage Provincie Noord-Brabant	7.000
Verkoop overtollige goederen	86.535
Leningsconstructie ABP	58.339
Saldo vorderingen 31-12-2019	207.983

Als criterium voor de toelichting van vorderingen geldt een grensbedrag van € 10.000.

In verband met gesloten contracten met betrekking tot de verkoop van strategische goederen aan buitenlandse overheden heeft Defensie in de periode 2019 tot en met 2026 via Domeinen Roerende Zaken (directie van het Ministerie van Financiën) nog een bedrag van € 86.535 tegoed.

De vordering, ingesteld in 2004, op de Koninklijke Schelde Groep B.V. (KSG) van nominaal € 20.420, betreft een aan de KSG verstrekt krediet ter gedeeltelijke financiering van de investeringen voor herinrichting en verhuizing in verband met een nieuwe bouwplaats voor marine activiteiten op de locatie Sloegebied te Vlissingen. Begin 2018 is met de KSG een herzien aflossingsschema afgesproken met de laatste termijnbetaling in 2024. Het openstaande vorderingenbedrag op 31 december 2019 bedroeg € 4.418.

Een vordering van € 22.000 betreft een toegezegde bijdrage van de Provincie Noord-Brabant voor de bouw en inrichting van een onderhoudsfaciliteit voor F-35 motoren. Met de provincie is afgesproken dat deze bijdrage in vijf tranches wordt betaald, waarbij de eerste betaling van € 5.000 in 2018 plaats heeft gevonden. In 2019 heeft een betaling van € 10.000 plaatsgevonden, waarmee het openstaande vorderingsbedrag op 31 december 2019 € 7.000 bedroeg. Per 1 december 2020 wordt de laatste tranche voldaan. De toegezegde bijdrage kan via de exploitatie van de onderhoudsfaciliteit in latere jaren naar de provincie terugvloeien, waarbij rendement en risico zullen worden gedeeld tussen de investeringspartijen.

In de vorderingen is een bedrag van € 58.339 opgenomen voor de totale vordering (leningen) van Defensie aan het ABP. Als gevolg van de vereenvoudiging en vernieuwing van het militaire pensioenstelsel is sinds 2001 het militaire pensioen bij het ABP ondergebracht (Kamerstuk [26 686](#), nr. 5 d.d. 13 juli 2000). Omdat het bedrag dat wordt opgebouwd uit de pensioenpremies nog niet toereikend is om te voldoen aan de militaire pensioenverplichting, bestaat er een schuld (premietekort) van Defensie aan het ABP. Met instemming van het Ministerie van Financiën verstrekt Defensie daarom leningen aan het ABP; het ABP lost deze leningen inclusief rente na 10 jaar af aan Defensie. Deze constructie wordt

toegepast totdat het voordeel vanuit de lagere pensioenuitkeringen voldoende is om de schuld plus rente aan het ABP af te lossen. De huidige prognose is dat in 2018 de laatste lening nodig is ontvangen en dat de laatste aflossing in 2022 plaatsvindt. In 2019 zijn geen leningen afgelost of verstrekt.

Verdeling vorderingen naar opeisbaarheid

De verdeling van de vorderingen naar opeisbaarheid is hieronder in een tabel weergegeven.

Opeisbaarheid	
Direct opeisbaar	48.905
Op termijn opeisbaar	159.078
Geconditioneerd	–
Totaal	207.983

Vorderingen groter dan € 2.000 die in 2019 buiten invordering zijn gesteld

Er zijn geen vorderingen groter dan € 2.000 buiten invordering gesteld.

ad 11. Schulden

ABP-overgang kapitaaldeckingsstelsel militaire pensioenen

Voortaan zijn de schulden van Defensie bij het ABP voor de overgang op een kapitaaldeckingsstelsel voor militaire pensioenen opgenomen in de saldibalans. Zie hiervoor de toelichting bij de vorderingen. De totale schuld is gelijk aan de vordering en bedraagt € 58.339.

ad 12. Voorschotten

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 3.138.853.

Alle voorschotten van voor 2008 staan tegen de maandkoers van december 2007 gewaardeerd en de voorschotten vanaf 2008 zijn gewaardeerd tegen de op het moment van verstrekking geldende maandkoers. Uitgezonderd zijn de posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

De verdeling van de voorschotten naar ouderdom is vermeld in onderstaande tabel.

Jaar van ontstaan	Beginstand per 01-01-2019	Nieuwe voorschotten	Afgerekende voorschotten	Eindstand per 31-12-2019
≤2015	386.837		91.951	294.886
2016	168.389		46.720	121.669
2017	458.450		190.318	268.132
2018	1.888.031		1.555.231	332.800
2019		2.229.694	108.328	2.121.366
Totaal	2.901.707	2.229.694	1.992.548	3.138.853

Als criterium voor de toelichting van voorschotten geldt een grensbedrag van € 100.000.

Voor de declaraties van het ABP met betrekking tot de post-actieven is in 2019 een bedrag van € 1.323.160 betaald. De bedragen zijn in de financiële verantwoording 2019 als extra-comptabele voorschotten opgenomen.

Voor het project Verwerving F-35 staan er voorschotten open van in totaal € 120.582. Hiervan valt € 85.313 onder de noemer van voortgezette verwervingsvoorbereiding F-35. Dit bedrag is opgebouwd uit drie delen, namelijk een voorschot betreffende het *Production, Sustainment & Follow-on Development Memorandum of Understanding* (PSFD MoU), de aanschaf van het eerste en tweede Nederlandse F-35A toestel en voor overige zaken. Met het PSFD MoU uit 2006 streven Nederland, de Verenigde Staten en de zeven andere partnerlanden naar een doeltreffende en doelmatige samenwerking op het gebied van de productie, instandhouding en doorontwikkeling van de F-35. Dit MoU heeft een geldigheidsduur van 45 jaar en bevat afspraken over het management van het F-35 programma en over de financiële, contractuele en industriële aspecten.

Beide F-35 toestellen zijn in 2013 afgeleverd door de leverancier en door Nederland in gebruik genomen. Volledige verrekening van deze voorschotten zal pas plaatsvinden, nadat de financiële nacalculatie van de contracten is voltooid. Dit is aan de Kamer gemeld (Kamerstuk [26 488](#), nrs. [320](#) en [335](#)).

Naast bovengenoemde voorschotten met betrekking tot de voortgezette verwervingsvoorbereiding staan nog voorschotten open met betrekking tot de Nederlandse projecten als onderdeel van de ontwikkelingsfase van het F-35 programma (€ 14.641) en voor de toekomstige doorontwikkeling van de F-35 (€ 20.629).

Voor het project Chinook Vervanging & Modernisering staat een voorschot open van € 317.119. Dit voorschot bestaat uit meerdere voorschotbetalingen aan de Amerikaanse overheid op de *Foreign Military Sales cases* (FMS). Deze voorschotbetalingen zijn onderdeel van de *Special Billing Arrangement* die voor alle Nederlandse FMS contracten gelden en waarvoor maandelijks een betaalverzoek (*Special Bill*) aan Defensie wordt gericht. De uiteindelijke verrekening vindt plaats aan de hand van zowel *Billing Statements* als *Delivery Listings* met daarin de werkelijke kosten. Met de geplande levering van de nieuwe Chinooks in 2020 en 2021 zal dit voorschotbedrag steeds verder afnemen.

Het voorschot van € 101.900 betreft vooruitbetalingen conform de *special billing arrangement* op de FMS case voor de vervanging van de MK 48 torpedo door een nieuw type. De bedragen zijn betaald aan de Amerikaanse overheid voor de aanschaf van nieuwe systemen. De productie van deze systemen is vertraagd gestart, waar de voorschotbetalingen toch hebben plaats gevonden. Dit voorschot wordt in 2021 afgebouwd.

ad 13. Garantieverplichtingen

Het saldo op de saldibalans is € 4.000.

Per 31 december 2019 bestaan er twee openstaande garanties. De eerste betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekerbareid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is

geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen. In 2019 heeft geen uitkering plaatsgevonden.

De tweede betreft een garantstelling aan de stichting *Power Of Freedom*. Deze stichting organiseert de Invictus Games 2020. Met de garantstelling ondersteunt Defensie de Stichting financieel met een bijdrage van maximaal € 4.000, waar de Stichting in de jaren 2019 en 2020 een beroep op kan doen in geval van een dreigend cashflow probleem doordat betaling van de door de Stichting aangegane verplichtingen ten behoeve van de organisatie niet synchroon loopt met de via sponsoring verkregen of te verkrijgen middelen. In 2019 heeft geen uitkering plaatsgevonden.

ad 14. Andere verplichtingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 11.570.592. Met uitzondering van de termijncontracten staan alle verplichtingen in de administratie tegen de maandkoers. Reeds ingevoerde bestellingen en verplichtingen worden maandelijks geherwaardeerd tegen de dan geldende koers. De met termijncontracten afgedekte verplichtingen zijn opgenomen tegen de betreffende termijnkoers.

Bij de nieuw aangegane verplichtingen is uitgegaan van de methode van het opnemen in de rekening van zowel de positieve als negatieve bijstellingen van oude verplichtingen.

Andere verplichtingen 01/01/2019	9.522.648
Aangegane andere verplichtingen in verslagjaar	12.975.599
Subtotaal	22.498.247
Tot betaling gekomen in verslagjaar	10.927.655
Openstaande andere verplichtingen per 31/12/2019	11.570.592

Als criterium voor de toelichting van openstaande verplichtingen geldt een grensbedrag van € 100.000

De openstaande verplichting van € 603.456 betreft de Chinook Vervanging en Modernisering (Chinook V&M). Deze bestaat uit twee grote verplichtingen en een ondersteuningscontract met het NLR. De eerste grote verplichting betreft een FMS-verplichting voor de aankoop van veertien nieuwe Chinooks. Deze verplichting is aangegaan in 2015 met de *US Government*. De nieuwe helikopters zullen in 2020 worden geleverd. Na het aangaan van de verplichting is er voorafgaand aan levering al sprake van voorbereidende werkzaamheden en bijvoorbeeld transport. De tweede grote verplichting betreft een DCS (commercieel) contract met Boeing voor de modernisering van zes Chinooks. De verplichting is in 2017 aangegaan. De Chinooks zullen in 2021 worden gemoderniseerd. Daarnaast is er een langlopend ondersteuningscontract met NLR afgesloten. Deze verplichting behelst ondersteunende werkzaamheden voor de certificering van de Chinooks. Dit contract is in 2015 aangegaan. Het NLR zal gedurende de gehele looptijd van het project werkzaamheden voor het project Chinook V&M verrichten. Alle verplichtingen zijn inclusief btw.

De openstaande verplichtingen ter hoogte van € 924.160 betreffen verplichtingen binnen het *project Apache Remanufacture* (AH-64). Deze verplichtingen omvatten de levering van 28 helikopters van het type AH-64E plus een vluchtsimulator, reservedelen, speciaal gereedschap, opleidingen, documentatie en technische ondersteuning. De huidige vloot bestaat uit 28 AH-64D toestellen plus een vluchtsimulator. De toestellen worden ontmanteld en de daarvoor geschikte componenten van de AH-64D worden overgezet op de AH-64E. De vluchtsimulator voor het type AH-64D blijft in stand totdat de laatste AH-64D toestellen zijn vervangen door AH-64E. Het FMS contract is in het tweede kwartaal van 2018 gesloten met de Amerikaanse overheid (*US-Army*). De leveringen worden verwacht in de periode 2022–2025, tot die tijd is er sprake van voorbereidende werkzaamheden en transport. Er kunnen nog nabetalingen komen zodra de leveringen zijn afgerond.

Het project Verwerving F-35 omvat, naast de verwerving van nieuwe jachtvliegtuigen, tevens de verwerving van bijbehorende simulatoren, initiële reservedelen, infrastructuur, speciale gereedschappen, meet- en testapparatuur, documentatie, initiële opleidingen en transport, evenals de betaling van btw. In het projectbudget van € 4.766.500 (prijspeil 2019) zijn daartoe meerdere verplichtingen vastgelegd. Per eind 2019 zijn de contracten voor 34 van de 37 F-35 toestellen daadwerkelijk vastgelegd. Op dit moment zijn er twee individuele verplichtingen die de waarde van € 100.000 overschrijden, t.w. de contracten met *Lockheed Martin en Pratt & Whitney* voor het *Block Buy* contract (24 vliegtuigen). Het totaal van alle openstaande verplichtingen bedraagt € 1.905.085. Een nadere specificatie en toelichting op deze verplichtingen wordt in mei 2020 door middel van een financiële verantwoording in een aparte brief aan de Kamer gemeld.

Een openstaande verplichting van € 487.397 betreft het investeringsdeel van de *Design Build Finance Maintain en Operate* (DBFMO) constructie voor de Kromhout Kazerne (KHK). Als gevolg van de beleidslijn vastgoed is de DBFMO verplichting KHK in 2016 meerjarig vastgelegd op de investeringsbegroting voor de jaren tot en met 2035. De leverancier is Komfort door tussenkomst van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Het contractmanagement en beheer van het Komfortcontract is belegd bij het RVB. De betaling aan het RVB vindt plaats in maandelijkse termijnen.

Een soortgelijke verplichting betreft het investeringsdeel van de DBFMO constructie Nationaal Militair Museum (NMM) voor een bedrag van € 115.769. Deze verplichting is in 2016 meerjarig vastgelegd op de investeringsbegroting voor de jaren tot en met 2037. De leverancier is Heijmans. Het contractmanagement en beheer is eveneens belegd bij het RVB. De betaling aan het RVB vindt plaats in maandelijkse termijnen.

Voor het project Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) staan verplichtingen open van € 1.132.502 Hieronder valt een contract met PON voor de levering van 10 voertuigen in het 2020 en met Scania voor de levering van 2.758 voertuigen in de jaren 2020 tot en met 2024. Een contract met Mercedes voor de levering van 515 voertuigen in de jaren 2021 tot en met 2023 en een contract met Iveco voor de levering van 918 voertuigen in de jaren 2022 tot en met 2026. Daarnaast betreft het nog contracten met Marshall en A.M.A. Spa voor de levering van 1.524 containers in 2020 tot en met 2025. Tot slot behoort hiertoe een contract met Fa. Van Santen voor de levering van hefmiddelen voor containers in 2020 en 2021.

Een openstaande verplichting van € 385.400 betreft het deel waarvoor Nederland participeert in een internationaal samenwerkingsverband van twaalf landen, het *Strategic Airlift Capability* programma van de NAVO. Hierbij wordt gevlogen met drie Boeing C-17 Globemasters van de *NATO Airlift Management Agency* (NAMA) naar diverse missies. In 2019 is vooral gevlogen naar Afghanistan, Mali, Verenigde Arabische Emiraten en Jordanië voor het vervoer van mens en materieel. De betalingen en leveringen staan gepland tot en met 2033.

Een verplichting van € 172.050 vertegenwoordigt de totale bruto beschikbaarheidsvergoeding (BBV) voor het Defensie bewaking- en beveiligingssysteem (DBBS). Met het consortium Thales/Unica is hiervoor een contract afgesloten van vijftien jaar, dat afloopt in 2034. In 2020 wordt begonnen met het betalen van de BBV. Naarmate de transitiefase van het project DBBS vordert, zal de leverancier steeds meer defensielocaties in beheer hebben, en zal de BBV toenemen, totdat de transitiefase afgerond is. Vanaf dat moment zal de volledige BBV per kwartaal worden betaald.

Het project Defensie bewaking- en beveiligingssysteem (DBBS) heeft een openstaande verplichting van € 153.603. Het grootste deel hiervan betreft het investeringsdeel van het DBBS-contract met Thales Unica. Hiervoor worden de defensielocaties op het nieuwe DBBS ontsloten. Dit geschiedt in mijlpalen, waarvan de laatste, volgens de huidige planning, in 2023 betaalbaar zal worden gesteld.

Een openstaande verplichting van € 151.577 betreft het Nederlandse aandeel in de aanschaf van acht vliegtuigen inzake het multi-role tanken transportvliegtuigen (MRTT) project. Deze verplichting is inclusief toebehoren zoals de *Directed InfraRed Counter Measure* systeem (DIRCM) en *Intensive Care Units* (ICU), documentatie voor training, initiële reservedelen en het onderhoud voor de duur van twee jaar na aflevering van het eerste vliegtuig. De verplichting bestaat uit het contract met vliegtuigfabrikant *Airbus Defence and Space* (ADS) en *Elbit Systems Elector-Optics Elop Ltd*, door tussenkomst van NSPA, die eigenaar van de toestellen wordt. Alle rechten en plichten berusten echter bij de deelnemende landen die zich in een *Support Partnership* hebben verenigd. In het contract is een vaste prijs opgenomen. De vaste contractprijs is € 8.245 lager in de verantwoording opgenomen om aansluiting te houden met de gevolgde begrotingsystematiek waarin budget en verplichtingen in hetzelfde prijspeil luiden. Jaarlijks zal de verplichting worden bijgesteld tot de volledige contractprijs is bereikt.

Voor het project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) staat een verplichting open van in totaal € 102.960. Binnen de openstaande verplichtingen van het project VOSS vormt het contract Smart Vest ad € 82.632 (Nederland € 82.368, België en Luxemburg € 264) het belangrijkste deel. De verwerving van het Smart Vest bestaat uit een pre-serie waarin naast Nederland ook België en Luxemburg participeren, een serie productie, documentatie, training en reservedelen waartoe uitsluitend Nederland heeft besloten. De serie levering van het Smart Vest loopt nog tot en met 2022. De te betalen btw over het Nederlandse deel van het contract (€ 17.376) completeert het grootste deel van de lopende verplichtingen. De overige verplichtingen betreffen voornamelijk de inhuur van kennisinstituten en inhuur van specifieke kennis ter begeleiding van het project.

Een openstaande verplichting van € 134.829 betreft aangegane verplichtingen en FMS cases voor munitieleveringen in de periode 2020 tot en met 2030 bij diverse leveranciers. De leveringen vinden plaats conform de met de leverancier afgesproken en vastgelegde levermomenten.

De openstaande verplichting van € 101.234 betreffen een verplichtingen voor het verlengen van Patriot levensduur. *US Government* is de leverancier voor deze FMS cases. In totaal worden aan vier *Fire units* levensduur verlengend onderhoud verricht en aan twintig *Launching Stations*. Eén *Fire unit* heeft reeds het volledige programma ondergaan. Het tweede *Fire unit* komt medio juni 2020 terug naar Nederland. De derde *Fire unit* vertrekt medio maart 2020 richting de Verenigde Staten. De *Launching Stations* staan op de planning vanaf 2022. Er zijn onderdelen van de Patriot die intact blijven, onderdelen die gereviseerd worden en onderdelen die vervangen worden door nieuwe onderdelen en in de Verenigde Staten worden ingebouwd. De NE-B-WHJ is de grootste case € 96.963, daarnaast is er een case NE-B-WKO voor de upgrade van acht *Launching Stations* en een FMS case NE-B-WHK voor de aankoop van PEA BOX.

Project *Mine Counter Measure Capability* betreft een samenwerkingsproject met België, waarvoor een *Memorandum of Understanding (MoU)* getekend is, voor de gezamenlijke aankoop van zes Nederlandse en zes Belgische mijnenbestrijdingsschepen, tools en een gezamenlijke simulator. België is hierbij de *lead nation* en heeft het contract getekend. Leverancier van deze schepen is Fa. NAVAL waarbij de Nederlandse betalingen aan NAVAL via België lopen. Het openstaande bedrag is € 849.531. Volgens de huidige planning ontvangt Nederland in 2025 haar 1e schip.

Een openstaande verplichting van € 134.291 betreft drie FMS cases waarbij de voorlopige focus op de levering van één MQ-9 Reaper systeem en de pilotentraining ligt. De huidige verwachting is dat twee van de vier grondstations en twee van de vier onbemande MQ-9 Reapers begin 2021 geleverd zullen gaan worden. Medio 2021 zullen de overige twee grondstations en twee onbemande MQ-9 Reapers geleverd worden. De diensten en reserveonderdelen die ook zijn opgenomen op de *SMQ case* zullen gelijkmatig met de vliegtuigen en grondstations meegeleverd worden. Voor de pilotentraining geldt dat deze in december 2018 zijn gestart.

Een openstaande verplichting van € 169.744 betreft diverse vlieger gerelateerde opleidingscases waaronder een FMS verplichting voor het vorige *FT Hood* programma. *US Government* is de leverancier voor deze FMS case.

De openstaande verplichting van € 107.758 betreft veelal meerjarige onderhoudscontracten voor simulatoren. Dit zijn allerlei soorten simulatoren waarvan JIVC de instandhouding verricht voor de Defensieonderdelen. Voor de NH90 *Full Mission Flight Trainer* is in 2019 een nieuwe verplichting aangegaan voor een bedrag van € 31.300. Dit betreft ook maandelijks onderhoud. Daarnaast is een bestelling gedaan voor de aanschaf van software en hardware voor het TTP F-16 dat we Nederland heeft verkocht via Portugal aan Roemenië. Er is afgesproken dat deze voorzien is van de juiste Software en Hardware. Deze wordt door Nederland aangeschaft bij de leverancier Leonardo en deze worden verstrekt aan Roemenië.

Een openstaande verplichting van in totaal € 133.969 betreft de F-16. Voor de F-16 heeft Defensie een contract met de *US Government* afgesloten. Een openstaande verplichting van in totaal € 99.953 betreft de levering van goederen en diensten op deze FMS contracten. De *US Government* heeft diverse subleveranciers. Deze leveranciers leveren goederen zoals onderdelen en boekwerken en verrichten diensten zoals reparatie van artikelen en technische ondersteuning. Een verplichting van € 3.000 betreft de bijkomende kosten van F-16 FMS *cases* in beheer van DMO. De verwachting is dat deze in de periode van 2020 tot en met 2033 zal worden doorbelast (tot 10 jaar na contractdatum kunnen subleveranciers factureren conform Amerikaanse regelgeving). Bij de commerciële bedrijven staat voor € 34.253 aan bestellingen, blanket orders en deelfacturatie orders open. Al deze verplichtingen worden naar verwachting in de periode van 2020 tot en met 2023 geleverd en betaald.

Een openstaande verplichting van in totaal € 175.457 betreft de Apache. Voor de Apache heeft Defensie een contract afgesloten met de *US Government*. De *US Government* heeft subleveranciers zoals Lockheed Martin en Boeing. Deze leveranciers leveren goederen zoals onderdelen en boekwerken en verrichten diensten zoals reparatie van artikelen en technical support. Deze FMS contracten hebben een openstaande verplichting van € 131.461. Daarnaast staat er bij diverse commerciële bedrijven openstaande verplichtingen uit van in totaal € 43.996 voor uitbestedingen en de aanschaf van reserveonderdelen en diensten. De betalingen en leveringen staan gepland tot en met 2024.

ad 15. Deelnemingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt nihil.

11. WNT-VERANTWOORDING 2019 MINISTERIE VAN DEFENSIE

Op www.topinkomens.nl vindt u het geldend normenkader voor 2019: de Wet normering topinkomens (WNT), het Uitvoeringsbesluit WNT, de Uitvoeringsregeling WNT, OenA's en een overzicht van de geldende bezoldigingsmaxima.

De geldende wet- en regelgeving is leidend.

De Wet normering topinkomens (WNT) bepaalt dat de bezoldiging en eventuele ontslaguitkeringen van topfunctionarissen in de publieke en semi-publieke sector op naamsniveau vermeld moeten worden in het financieel jaarverslag. Deze publicatieplicht geldt tevens voor topfunctionarissen die bij een WNT-instelling geen – al dan niet fictieve – dienstbetrekking hebben of hadden. Daarnaast moeten van niet-topfunctionarissen de bezoldiging (zonder naamvermelding) gepubliceerd worden indien deze het wettelijk bezoldigingsmaximum te boven gaan. Niet-topfunctionarissen zonder dienstverband vallen echter buiten de reikwijdte van de wet.

Voor dit departement heeft de publicatieplicht betrekking op onderstaande functionarissen. De bezoldigingsgegevens van de leden van de Top Management Groep zijn opgenomen in het jaarverslag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het algemeen bezoldigings-maximum bedraagt in 2019 € 194.000.

Eind 2019 is gebleken dat het overzicht Topinkomens 2017 en 2018 ten aanzien van een aantal topfunctionarissen een fout bevatte die ertoe leidt dat er alsnog over dat desbetreffende jaar sprake is van een onverschuldigde betaling. De gecorrigeerde overzichten zijn ingevoegd.

Bezoldiging van topfunctionarissen in Euro's

Naam instelling top-functionaris	Naam	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Datum	Omvang dienstverband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belasting) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	BAUER	COMMANDANT DER STRUJDKRACHTEN				1,00	nee	173.553,24	16.818,65	190.371,89	194.000,00	
						(1,00)		(166.786,41)	(15.112,02)	(181.898,43)		

Naam instelling	Naam top-functienaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe basis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2018))	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	BEKKERING	HOOFD PMV-NAVO	31-07-2019	31-07-2019	1,00 (1,00)	nee	140.899,82 (157.173,43)	9.362,43 (14.208,17)	150.262,25 (171.381,60)	112.679,45	Totale overschrijding van € 37.582,80. Deze is veroorzaakt door WUL-compensatie van € 3.368,64 die in 2019 is betaald. Conform artikel 3, tweede lid de Uitvoeringsregeling WNT 2019 worden deze nabetaalingen toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. De rest van de overschrijding (€ 34.214,16) wordt veroorzaakt door een afkopsom niet-opgenomen vakantiedagen.

Naam instelling	Naam top-functionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
											<p>Conform artikel 2, tweede lid, onderdeel i, onder 2° van de Uitvoeringsregeling WNT 2019 wordt deze afkoopsom niet tot de bezoldiging gerekend indien het het wettelijk minimumaanspraak op vakantie betreft, die niet vervallen is omdat de topfunctionaris redelijke kerwijs, aantoonbaar niet heeft op kunnen nemen binnen de vervalt termijn en die niet verjaard is op grond van de verjaarstermijn.</p> <p>Betrokkene heeft een functie gehad die in de Dienst Buitenlandse Zaken Voorzieningenstelsel (DBZV-regeling)</p>

Naam instelling top-functio- naris	Naam	Funcitie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Omvang dienst- verband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuur- basis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoe- dingen (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigings- maximum	Motivering (indien overschrijding)
											<p>viel. Voor aanvang van de functie is het verlof op grond van zijn aanstelling bevroren. Gedurende zijn functie heeft betrokkene op grond van de DBZV-regeling verlof genoten. Na afloop van de functie is het bevroren verlof uitbetaald bij einde dienstverband. Betrokkene heeft op grond van zijn functie geen mogelijkheid gehad zijn verlof aan te wenden. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.</p>
MINDEF	BEULEN	COMMANDANT DER LANDSTRIJD- KRACHTEN /			1,00	nee	162.567,80	16.966,97	179.534,77	194.000,00	
		BIJZONDERE PERSONEELS- ZAKEN MD PER 28 AUGUSTUS 2019			(1,00)		(157.628,16)	(14.971,24)	(172.599,40)		

Naam instelling top-functionaris	Naam	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
	MINDEF BRINK, VAN DEN	COMMANDANT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE /			1,00	nee	160.727,40	16.049,88	176.777,28	194.000,00	
		BIJZONDERE PERSONEELS-ZAKEN MD PER 1 AUGUSTUS 2019			(1,00)		(155.138,23)	(14.148,24)	(169.286,47)		
	MINDEF BROEKS	DIRECTOR GENERAL IMS		31-08-2019	1,00	nee	152.657,76	10.699,92	163.357,68	129.156,16	Totale overschrijding van € 34.201,52. Deze is veroorzaakt door WUL-compensatie van € 3.548,04 die in 2019 is betaald. Conform artikel 3, tweede lid

Naam instelling	Naam top-functionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belasting) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
											Uitvoeringsregeling WNT 2019 worden deze nabetaalingen toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. De rest van de overschrijding (€ 30.653,48) wordt veroorzaakt door een afkoopsoniet-opgenomen vakantiedagen. Conform artikel 2, tweede lid, onderdeel i, onder 2° van de Uitvoeringsregeling WNT 2019 wordt deze afkoopsoniet tot de

Naam instelling	Naam top-functionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in (+ tussen haakjes) omvang in 2018	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
					(1,00)		(151.904,49)	(14.148,24)	(166.052,73)		bezoldiging gerekend indien het het wettelijk minimumaanspraak op vakantie vervallen is omdat de topfunctionaris zedelijke kerwijs, aantoonbaar niet heeft op kunnen nemen binnen de vervalt termijn en die niet verjaard is op grond van de verjaars-termijn. Betrokkene heeft op grond van zijn functie niet voldoende mogelijkheid gehad zijn verlof aan te wenden. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.

Naam instelling top-functionaris	Naam	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
	MINDEF DUREN, VAN	COMMANDANT DEFENSIE ONDERSTEU- NINGSCOMMANDO	30-04-2019		1,00	nee	95.720,52	5.349,96	101.070,48	63.780,82	Totale overschrijding van € 37.289,66. Deze is veroorzaakt door WUL-compensatie van € 3.309,00 en een vergoeding reistijd dienstreizen ZZF van € 48,28 die in 2019 zijn betaald. Conform artikel 3, tweede lid Uitvoeringsre- geling WNT 2019 worden deze nabeta- lingen toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. De rest van de overschrijding (€ 33.932,38)

Naam instelling	Naam top-functionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
											<p>wordt veroorzaakt door een afkoopsom niet-opgenomen vakantiedagen. Conform artikel 2, tweede lid, onderdeel i, onder 2° van de Uitvoeringsregeling WNT 2019 wordt deze afkoopsom niet tot de bezoldiging gerekend indien het wettelijk minimumaanspraak op vakantie betreft, die niet vervallen is omdat de topfunctionaris ze redelijkerwijs, aantoonbaar niet heeft op kunnen nemen</p>

Naam instelling top-functionaris	Naam	Funcitie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
	MINDEF EICHEL-SHEIM	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN	13-06-2019		(1,00)	nee	(157.540,01)	(14.148,24)	(171.688,25)	107.364,38	binnen de vervalttermijn en die niet verjaard is op grond van de verjaringstermijn. Betrokkene heeft op grond van zijn functie niet voldoende mogelijkheid gehad zijn verlof aan te wenden. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.
	MINDEF GRIENSVEN, VAN	INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJDKRACHTEN /			1,00	nee	160.839,44	16.049,88	176.889,32	194.000,00	
		BIJZONDERE PERSONEELS-ZAKEN MD PER 29 NOVEMBER 2019			(1,00)		(160.250,90)	(14.687,66)	(174.938,56)		
	MINDEF KRAMER	COMMANDANT DER ZEESTRIJDKRACHTEN			1,00	nee	161.421,11	16.049,88	177.470,99	194.000,00	
					(1,00)		(157.275,64)	(14.148,24)	(171.423,88)		

Naam instelling top-functie-	Naam naris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	LAAN, VAN DER	CORPS COMMANDEER 1GNC /			1,00	nee	155.349,40	16.049,88	171.399,28	194.000,00	
		HOOFD PMV-NAVO PER 17 JUNI 2019			(1,00)		(178.734,14)	(14.148,24)	(192.882,38)		
MINDEF	LEIJTENS	COMMANDANT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE	02-09-2019		1,00	<= 12 mnd	53.435,70	5.308,91	58.744,61	64.312,33	
MINDEF	LUYT	COMMANDANT DER LUCHTSTRIJD-KRACHTEN			1,00	nee	178.466,21	16.109,81	194.576,02	194.000,00	Overschrijding van € 576,02 door WUL-compensatie die in 2019 is betaald. Conform artikel 3, tweede lid Uitvoeringsregeling WNT 2019 worden deze nabetaalingen toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.
					(1,00)		(178.310,24)	(14.264,09)	(192.574,33)		
MINDEF	SPRANG, VAN	INSPECTEUR GENEERAAL DER STRIJDKRACHTEN	22-11-2019		1,00	nee	15.335,86	1.734,11	17.069,97	21.260,27	

Naam instelling top-functionaris	Naam	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
	MINDEF VERBEEK	COMMANDANT DEFENSIE ONDERSTUUNINGSCOMMANDO	22-04-2019		1,00	nee	110.546,24	11.071,62	121.617,86	135.002,74	
	MINDEF WAARD, DE	DIRECTEUR DEFENSIE MATERIEEL ORGANISATIE			1,00	nee	161.023,16	16.049,88	177.073,04	194.000,00	
	MINDEF WIJNEN	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN /			(1,00)	nee	(155.576,89)	(14.148,24)	(169.725,13)	194.000,00	Totale overschrijding van € 3.830,42. Deze is veroorzaakt door WUL-compensatie van € 3.695,96 die in 2019

Naam instelling top-functionaris	Naam	Funcitie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
											is betaald.
											Conform artikel 3, tweede lid Uitvoeringsregeling WNT 2019 worden deze nabetaalingen toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding. De rest van de overschrijding (€ 134,46) wordt veroorzaakt door een onverschuldigde betaling, deze wordt in 2020 teruggevorderd.
		COMMANDANT DER LANDSTRIJDKRACHTEN PER 28 AUGUSTUS 2019			(1,00)		(156.913,86)	(14.208,17)	(171.122,03)		

Naaft de hierboven vermelde functionarissen zijn er geen andere functionarissen die in 2019 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden.

Bezoldiging van niet-topfunctionarissen boven het individueel toepasselijk drempelbedrag in Euro's

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belasting) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	CHIRURG			1,00 (1,00)	184.376,41 (150.662,19)	14.202,57 (18.605,00)	198.578,98 (169.267,19)	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
MINDEF	VOORZITTER LZV			1,00 (1,00)	184.557,31 (179.422,97)	19.414,08 (17.527,92)	203.971,39 (196.950,89)	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
MINDEF	CHIRURG			1,00 (1,00)	187.990,85 (179.570,61)	19.414,08 (18.247,19)	207.404,93 (197.817,80)	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belastingen (+ tussen haakjes bedrag in 2018))	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	CHEF MILITAIR HUIS			1,00 (1,00)	199.722,47 (156.932,13)	16.007,16 (14.121,00)	215.729,63 (171.053,13)	194.000,00	Diensttijd gratificatie, zonder gratificatie geen overschrijding.
MINDEF	LONGARTS			1,00 (1,00)	184.588,35 (177.311,17)	19.414,08 (17.527,92)	204.002,43 (194.839,09)	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
MINDEF	ANESTHESIOLOOG			1,00 (1,00)	188.436,20 (148.769,52)	19.315,32 (17.608,98)	207.751,52 (166.378,50)	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belasting) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	ANESTHESIOLOOG			1,00	198.427,57	19.653,83	218.081,40	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een toelage officieren medisch specialist.
MINDEF	COMMANDANT NLD SOCOM			1,00	182.397,89	16.561,40	198.959,29	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
MINDEF	INTERNIST			1,00	193.319,75	24.031,32	217.351,07	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belastingen) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	ANESTHESIOLOOG			1,00	188.668,56	19.414,08	208.082,64	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.
MINDEF	VLUCHTCDT C-130 /			1,00	183.290,57	13.769,97	197.060,54	194.000,00	Voorschot bindingspremie, zonder premie geen overschrijding.
	HFD OPS VLCHT C130 PER 16 DECEMBER 2019			(1,00)	(89.434,99)	(9.924,04)	(99.359,03)		
MINDEF	SPECIAL ASST TO COM AIRCOM			1,00	178.558,14	16.007,16	194.565,30	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
				(1,00)	(167.346,75)	(14.121,00)	(181.467,75)		

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belastingen) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	ANESTHESIOLOOG			1,00	195.245,37	19.414,08	214.659,45	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.
				(1,00)	(187.187,35)	(21.244,07)	(208.431,42)		
MINDEF	REVALIDATIEARTS			1,00	185.939,59	19.414,08	205.353,67	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.
				(1,00)	(179.469,83)	(17.527,92)	(196.997,75)		
MINDEF	ANESTHESIOLOOG			1,00	179.615,48	21.923,56	201.539,04	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
				(1,00)	(151.790,29)	(16.910,75)	(168.701,04)		
MINDEF	FACULTY ADVISOR			1,00	219.667,15	15.613,60	235.280,75	194.000,00	Bijzondere tegemoetkoming, zonder deze tegemoetkoming geen overschrijding.
				(1,00)	(117.821,93)	(14.036,76)	(131.858,69)		

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belastingen) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	KNO-ARTS			1,00	187.102,21	19.414,08	206.516,29	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.
MINDEF	INSTROOM BURGERS			(1,00)	(178.840,54)	(17.527,92)	(196.368,46)		
MINDEF	INSTROOM BURGERS			1,00	180.406,18	33.031,95	213.438,13	194.000,00	Betrokkene heeft als gevolg van een rechtszaak met terugwerkende kracht salaris over 2016, 2017 en 2018 ontvangen. Op grond van artikel 3, tweede lid Uitvoeringsregeling WNT is deze bezoldiging toerekenbaar aan desbetreffende kalenderjaren.
MINDEF	OOGARTS			1,00	183.009,79	15.922,92	198.932,71	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
MINDEF	OOGARTS			(1,00)	(1.151,48)	(0,00)	(1.151,48)		
MINDEF	OOGARTS			(1,00)	(169.897,17)	(17.330,40)	(187.227,57)		

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	ANESTHESIOLOOG			1,00	184.344,65	18.311,76	202.656,41	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019.
MINDEF	VAP ZWEVEND MET TPP COGP LTC			1,00	179.971,20	15.042,78	195.013,98	194.000,00	Betrokkene heeft als gevolg van een rechtszaak met terugwerkende kracht salaris over 2015, 2016, 2017 en 2018 ontvangen. Op grond van artikel 3, tweede lid Uitvoeringsregeling WNT is deze bezoldiging toerekenbaar aan desbetreffende kalenderjaren.
MINDEF	COORD DEFCERT SR			1,00	192.786,40	11.954,75	204.741,15	194.000,00	Betrokkene heeft als gevolg van een promotie met terugwerkende kracht salaris over 2013 tot en met 2018 ontvangen. Op grond van artikel 3, tweede lid Uitvoeringsregeling WNT is deze bezoldiging toerekenbaar aan desbetreffende kalenderjaren.

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2018)	Beloning plus kostenvergoedingen (belastingen) (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Totale bezoldiging in 2019 (+ tussen haakjes bedrag in 2018)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	HOOFD WETENSCH ONDERZOEKSGR /			1,00	191.217,99	19.414,08	210.632,07	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.
	STRAT ADV WETENSCH ONDERZ PER 1 JUNI 2019			(1,00)	(180.991,87)	(17.527,92)	(198.519,79)		
MINDEF	ZIEKENHUISAPO-THEKER			1,00	193.516,88	19.660,39	213.177,27	194.000,00	Overschrijding i.v.m. WUL-compensatie welke is uitgekeerd in 2019 met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2014 en tegemoetkoming vrijval werkgeverspremie pensioenen boven € 100.000,- over 2018 welke is uitgekeerd in 2019 en een aanvullende toelage officieren medisch specialist.
				(1,00)	(184.628,50)	(17.527,92)	(202.156,42)		

Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er geen andere functionarissen die in 2019 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden.

Bezoldiging van topfunctionarissen in Euro's 2018

Naam instelling top-functionaris	Naam	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Datum	Omvang dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2017)	Op externe basis (nee; > 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belasting (+ tussen haakjes bedrag in 2017))	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Totale bezoldiging in 2018 (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
	MINDEF BAUER	COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN				1,00	nee	166.786,41	15.112,02	181.898,43	189.000,00	
			(1,00)					(153.375,04)	(13.012,73)	(166.387,77)		
	MINDEF BEKKERING	HOOFD PMV-NAVO				1,00	nee	157.173,43	14.208,17	171.381,60	189.000,00	
			(1,00)					(150.142,90)	(12.870,00)	(163.012,90)		
	MINDEF BEULEN	COMMANDANT DER LANDSTRIJDKRACHTEN				1,00	nee	157.628,16	14.971,24	172.599,40	189.000,00	
			(1,00)					(150.598,44)	(13.068,66)	(163.667,10)		
	MINDEF BRINK, VAN DEN	COMMANDANT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE				1,00	nee	155.138,23	14.148,24	169.286,47	189.000,00	
			(1,00)					(150.511,16)	(12.956,80)	(163.467,96)		
	MINDEF BROEKS	DIRECTOR GENERAL IMS				1,00	nee	151.904,49	14.148,24	166.052,73	189.000,00	
			(1,00)					(150.427,16)	(12.870,00)	(163.297,16)		
	MINDEF DUREN, VAN	COMMANDANT DEFENSIE ONDERSTUUNINGSCOMMANDO				1,00	nee	157.540,01	14.148,24	171.688,25	189.000,00	
			(1,00)					(150.048,48)	(12.870,00)	(162.918,48)		
	MINDEF GRIENSVEN, VAN	INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJDKRACHTEN				1,00	nee	160.250,90	14.687,66	174.938,56	189.000,00	
			(1,00)					(141.004,01)	(12.438,15)	(153.442,16)		
	MINDEF KRAMER	COMMANDANT DER ZEESTRIJDKRACHTEN				1,00	nee	157.275,64	14.148,24	171.423,88	189.000,00	
			(1,00)					(42.157,30)	(3.920,55)	(46.077,85)		

Naam instelling	Naam top-functio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Op externe inhuur- basis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Omvang dienst- verband in (+ tussen haakjes omvang in 2017)	Beloning plus kostenvergoe- dingen (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Totale bezoldiging in 2018 (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Individueel toepasselijk bezoldigings- maximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	LAAN, VAN DER	CORPS COMMANDER 1GNC			nee	1,00	178.734,14	14.148,24	192.882,38	189.000,00	Overschrijding i.v.m. tegemeet- koming vrijval werkgevers- premie pensioenen boven € 100.000,-, welke met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2015 is uitgekeerd in 2018. Dit bedrag wordt conform artikel 3, tweede lid van de uitvoeringsre- geling van de WNT 2018 toegerekend aan het jaar waarin deze is opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.
						(1,00)	(147.368,30)	(12.870,00)	(160.238,30)		

Naam instelling	Naam top-functio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Omvang dienst- verband in (+ tussen haakjes omvang in 2017)	Op externe inhuur- basis (nee; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoe- dingen (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Totale bezoldiging in 2018 (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Individueel toepasselijk bezoldigings- maximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	LUYT	COMMANDANT DER LUCHTSTRIJD- KRACHTEN			1,00	nee	178.310,24	14.264,09	192.574,33	189.000,00	Overschrijding i.v.m. tegemoet- koming vrijval werkgevers- premie pensioenen boven € 100.000,-, welke met terug-werkende kracht vanaf 1 januari 2015 is uitgekeerd in 2018. Dit bedrag wordt conform artikel 3, tweede lid van de uitvoeringsre- geling van de WNT 2018 toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.
					(1,00)		(168.031,25)	(13.068,63)	(181.099,88)		

Naam instelling	Naam top-functio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Omvang dienst- verband in (+ tussen haakjes omvang in 2017)	Op externe inhuur- basis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoe- dingen (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Totale bezoldiging in 2018 (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Individueel toepasselijk bezoldigings- maximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	MIDDENDORPTOPMANAGER	E			1,00	nee	30.617,87	1.293,92	31.911,79	16.052,05	Totale overschrijding van € 15.859,74. Deze is veroorzaakt door uitbetalen van niet verleende vakantiedagen en vakan- tiegeld. Op grond van artikel 3, tweede lid uitvoeringsre- geling 2018 zijn het uitbetalen van vakantie- dagen van 2017 (€ 356,80) en vakantiegeld 2017 (€ 5.973,94) toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het resterende bedrag van de overschrijding (€ 9.529,00) wordt als onverschul- digde betaling in 2020 terugge- vorderd.
			31-01-2018		(1,00)		(161.427,30)	(13.241,96)	(174.669,26)		

Naam instelling	Naam top-functio- naris	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Omvang (+ tussen haakjes omvang in 2017)	Op externe inhuur- basis (nee; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoe- dingen (belast (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Totale bezoldiging in 2018 (+ tussen haakjes bedrag in 2017)	Individueel toepasselijk bezoldigings- maximum	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	WAARD, DE	DIRECTEUR DEFENSIE MATERIEEL ORGANISATIE			1,00	nee	155.576,89	14.148,24	169.725,13	189.000,00	
MINDEF	WIJNEN	PLAATSVER- VANGEND COMMANDANT DER STRIJD- KRACHTEN			(1,00)		(175.693,24)	(12.870,00)	(188.563,24)	189.000,00	
					1,00	nee	156.913,86	14.208,17	171.122,03	189.000,00	
					(1,00)		(68.729,01)	(6.344,17)	(75.073,18)		

Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er geen andere functionarissen die in 2018 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigings- maximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden.

Bezoldiging van topfunctionarissen in Euro's 2017

Naam (gewezen) top functionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband	Datum einde dienstverband	Dienstverband in haakjes omvang in 2016	Op externe inhuurbasis (nee, ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning onkostenvergoedingen (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Voorzieningen t.b.v. betaalbaarder termijn (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Totale bezoldiging in 2017 (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
BAUER	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN /			1,00	nee	153.375,04	13.012,73	166.387,77	181.000,00	
	COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN PER 5 OKTOBER 2017			(1,00)		(147.986,53)	(11.152,98)	(159.139,51)		
BEK-KERING	HOOFD PMV-NAVO			1,00	nee	150.142,90	12.870,00	163.012,90	181.000,00	
BEULEN	COMMANDANT DER LANDSTRIJDKRACHTEN			(1,00)		(79.973,74)	(6.626,41)	(86.600,15)		
BRINK, VAN DEN	COMMANDANT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE			(1,00)		(119.268,84)	(9.400,32)	(128.669,16)		
BROEKS	DIRECTOR GENERAL IMS			1,00	nee	150.511,16	12.956,80	163.467,96	181.000,00	
DUREN, VAN	COMMANDANT DEFENSIE ONDERSTUUNINGSCOMMANDO			(1,00)		(147.817,05)	(11.152,98)	(158.970,03)		
				1,00	nee	150.427,16	12.870,00	163.297,16	181.000,00	
				(1,00)		(147.991,21)	(11.152,98)	(159.144,19)		
				1,00	nee	150.048,48	12.870,00	162.918,48	181.000,00	
				(1,00)		(61.923,82)	(5.143,37)	(67.067,19)		

Naam (gewezen) top functionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband	Datum einde dienstverband	Dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning onkostenvergoedingen (+ belast) (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Totale bezoldiging in 2017 (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
GRIENS- VEN, VAN	INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJD- KRACHTEN	23-01-2017		1,00	nee	141.004,01	12.438,15	153.442,16	170.090,41	
HOITINK	INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJD- KRACHTEN		31-01-2017	1,00	nee	54.261,47	1.072,50	55.333,97	15.372,60	Totale overschrijding van € 39.961,37. Deze is veroorzaakt door uitbetalen van vakantiegeld, eindejaarsuitkering en een diensttijdgratificatie. Op grond van artikel 3, tweede lid uitvoeringsre- geling 2017

Naam (gewezen) top functionaris	Funcctie	Datum aanvang dienstverband	Datum einde dienstverband	Dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning onkostenvergoedingen (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Totale bezoldiging in 2017 (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
			(1,00)			(161.512,75)	(11.467,42)	(172.980,17)		zijn het uitbetalen van eindejaarsuitkering 2016 (€ 814,92) en vakantiegeld 2016 (€ 5.204,91) toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het resterende bedrag van de overschrijding (€ 33.941,54) wordt als onverschuldigde betaling in 2020 teruggevorderd.
KRAMER	COMMANDANT	1-09-2017	1,00	nee	42.157,30	3.920,55	46.077,85	55.539,73		
	DER ZEESTRIJD-KRACHTEN									
LAAN,	CORPS		1,00	nee	147.368,30	12.870,00	160.238,30	181.000,00		
	VAN DER COMMANDER									
	1GNC		(1,00)		(108.452,39)	(8.519,68)	(116.972,07)			
LUYT	COMMANDANT		1,00	nee	168.031,25	13.068,63	181.099,88	181.000,00		Overschrijding van € 99,88. Deze wordt veroorzaakt door een onverschuldigde betaling, deze wordt in 2020 teruggevorderd.
	DER LUCHT-STRIJD-KRACHTEN		(1,00)		(89.753,04)	(6.614,58)	(96.367,62)			

Naam (gewezen) top functionaris	Funcctie	Datum aanvang dienstverband	Datum einde dienstverband	Dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning onkostenvergoedingen (+ belasting) (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Totale bezoldiging in 2017 (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
MIDDENDORP NAGER E				1,00	nee	161.427,30	13.241,96	174.669,26	181.000,00	
VERKERK DER ZEESTRIJD- KRACHTEN	COMMANDANT		30-09-2017	(1,00)	nee	(158.880,73)	(11.358,51)	(170.239,24)	135.378,08	Bij uitdiensttreding is het verlofsaldo en het saldo vakantiegeld uitgekeerd. Deze bedragen worden conform artikel 3, tweede lid van de uitvoeringsregeling van de WNT 2017 toegerekend aan het jaar waarin deze zijn opgebouwd en niet aan het verslagjaar. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.

Naam (gewezen) top functionaris	Funcctie	Datum aanvang dienstverband	Datum einde dienstverband	Dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning onkostenvergoedingen (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Totale bezoldiging in 2017 (+ tussen haakjes omvang in 2016)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Motivering (indien overschrijding)
WAARD, DE	DIRECTEUR DEFENSIE MATERIEEL ORGANISATIE			1,00	nee	175.693,24	12.870,00	188.563,24	181.000,00	Overschrijding van € 7.563,24. Deze wordt veroorzaakt door uitbetalen diensttijd gratificatie van 35 jaar. Bij de vorige verantwoording is deze gratificatie onrecht als toegestane overschrijding aangemerkt. Het bedrag van € 7.563,24 zal als onverschuldigde betaling in 2020 teruggevorderd worden.
WIJNEN	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN	03-07-2017		1,00	nee	68.729,01	6.344,17	75.073,18	90.252,05	

Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er geen andere functionarissen die in 2017 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden.

D. BIJLAGEN

BIJLAGE 1: TOEZICHTRELATIES RECHTSPERSONEN MET EEN WETTELIJKE TAAK (RWT'S) EN ZELFSTANDIGE BESTUURSORGANEN (ZBO'S)

Deze bijlage bevat informatie over het toezicht op rechtspersonen met een wettelijke taak (rwt's) en zelfstandige bestuursorganen (zbo's). De bijlage bestaat uit een overzichtstabel met rwt's en zbo's die onder het desbetreffende moederdepartement vallen, de begrote en gerealiseerde bijdrage vanuit het moederdepartement, overige departementen en eventuele bijzonderheden. De focus ligt op de departementale bijdragen aan rwt's en/of zbo's omdat dit een departementale verantwoordelijkheid betreft. Het Ministerie van Defensie kent drie rechtspersonen met een wettelijke taak (RWT), namelijk de Stichting Ziektostenverzekering Krijgsmacht (SZVK), de Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) en de Koninklijke Stichting Defensiemusea (KSD).

Overzichtstabel rwt's en zbo's van Defensie (bedragen x € 1.000)

SZVK						
	Begrote bijdrage moederdepartement aan rwt/zbo	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan rwt/zbo	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden	
Bedrag	3.291	3.215	–	–		Nee
Bijzonderheden						–
SWOON						
	Begrote bijdrage moederdepartement aan rwt/zbo	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan rwt/zbo	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden	
Bedrag	16.149	16.082	–	–		Ja
Bijzonderheden						Minder uitgaven voor vergaderingen en extra inkomsten uit subsidie/bijdragen voor bijvoorbeeld onderzoeken.
SKD						
	Begrote bijdrage moederdepartement aan rwt/zbo	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan rwt/zbo	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden	
Bedrag	16.300	16.300	–	–		Ja
Bijzonderheden						Jaarverslag 2019 SKD is nog niet goedgekeurd. Pas na deze goedkeuring is met 100% zekerheid te melden of andere departementen geen bijdrage hebben geleverd.

De Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht heeft als taak te zorgen voor het beheer en het uitvoeren van de ziektekostenverzekering voor militairen in actieve dienst. Deze militairen zijn niet verzekerd op grond van de Zorgverzekeringswet (ZVW), maar zijn wettelijk verplicht gebruik te maken van de zorgverlening door of vanwege de militair geneeskundige diensten van de Krijgsmacht, zoals vastgelegd in hoofdstuk 9 Algemeen Militair Ambtenaren Reglement (AMAR) en de Regeling ziektekostenverzekering militairen.

De Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) ziet in het kader van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek toe op het wetenschappelijke niveau van het onderwijs en onderzoek op de Nederlandse Defensie Academie. De stichting verzorgt de wetenschappelijke bachelor en master programma's als onderdeel van de officiersopleiding, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat zij opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt ze wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen.

De Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD) draagt zorg voor het beheren van de museale collectie van Defensie (Nationaal Militair Museum (NMM), Mariniers-museum, Marinemuseum en Museum der Marechaussee). Zij stelt zich daarnaast ten doel de bezoekers aan de hand van een uiteenlopend activiteiten aanbod, met vaste en tijdelijke exposities, inzicht te laten verwerven in de betekenis van de krijgsmacht voor onze samenleving in heden, verleden en toekomst.

BIJLAGE 2: AFGEROND EVALUATIE EN OVERIG ONDERZOEK

In deze bijlage is een overzicht van al het evaluatie- en overig onderzoek opgenomen. De tijdshorizon van de programmering sluit aan bij de periode t-4 tot en met t (2019).

Artikel 1 – Inzet		
Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
	Beleidsdoorlichting Budget Internationale Veiligheid	2017
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Evaluatie convenant FNIK	2020
	Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2018	2019
	Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2017	2018
	Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2016	2017
	Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2015	2016
	Evaluatie van het beleid ten aanzien van inhuur en inzet van lokaal personeel bij Nederlandse missies	2016
	Evaluatie inzet Nederlandse militairen in 2014	2015
	Tussentijdse evaluatie Nederlandse bijdrage MINUSMA	2015
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
3. Overig onderzoek		
	IBO «Zicht op gereedheid»	2017

Artikel 2 – Taakuitvoering CZSK

Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen	Marinestudie 2005	2016
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

Artikel 3 – Taakuitvoering CLAS

Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen	Nationale veiligheid, samenwerking met civiele partners	2017
	Omvorming 13 ^{de} Gemechaniseerde brigade	2019
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

Artikel 4 – Taakuitvoering CLSK

Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen	Vorming joint Defensie Helikopter Commando	2019
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

De toenmalig Minister van Defensie heeft toegezegd (Kamerstuk [31 516, nr. 21](#)) de Tweede Kamer in 2018 de beleidsdoorlichting Vorming Defensie Helikopter Commando te zullen toesturen. Omdat het opstellen van de

beleidsdoorlichting helaas meer tijd heeft gekost dan gedacht, is deze eind 2019 naar de Kamer gestuurd.

Artikel 5 – Taakuitvoering KMar		
Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

Artikel 6 – Investerings krijgsmacht		
Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen	COTS/MOTS	2020
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Evaluatie Defensie Materieel Proces	2015
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		
	KBA onderzeebootcapaciteit	2018
	IBO Meer «Bang for the Buck»	2015

Artikel 7 – Ondersteuning krijgsmacht door DMO		
Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen	COTS/MOTS	2020
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

Artikel 8 – DOSCO

Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
	Flexibel Personeelssysteem	2015
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

Artikel 9 – Algemeen

Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Subsidie Koninklijke Stichting Defensie Musea	2019
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		

Artikel 10 – Apparaat kerndepartement

Artikel	Titel/Onderwerp	Jaar van afronding
1. Ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Evaluatie Veteranenbeleid 2011–2016	2016
2 Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Overig onderzoek		
	Cyber initiatief Operatie Inzicht in Kwaliteit	2023

Er zijn geen onderzoeken uitgevoerd in artikelen 11 en 12. Ook zijn er geen nieuwe beleidsplannen (ex ante) in 2019 (bijvoorbeeld een brief aan de Kamer, AMvB of wet) te vermelden.

Door deelname aan de Rijksbrede Operatie inzicht in kwaliteit heeft Defensie gewerkt aan het doorontwikkelen van de evaluatiecyclus, van ex ante tot en met ex post, waarbij doelstellingen, doelmatigheid, doeltreffendheid en financiële consequenties inzichtelijk worden gemaakt.

BIJLAGE 3: INHUUR EXTERNEN

Ministerie van Defensie Verslagjaar 2019 (Bedragen x € 1.000)

Programma- en apparaatskosten	
1. Interim-management	3.313
2. Organisatie- en formatieadvies	1.409
3. Beleidsadvies	3.385
4. Communicatieadvisering	1.234
Beleidsgevoelig	9.340
5. Juridisch advies	335
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	128.061
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	2.076
(Beleids)ondersteunend	130.472
8. Uitzendkrachten (formatie en piek)	81.267
Ondersteuning bedrijfsvoering	81.267
Totaal uitgaven inhuur externen	221.079

In 2019 geeft het Ministerie van Defensie € 136,5 miljoen uit aan externe inhuur binnen haar apparaatsuitgaven. De inhuur binnen de investeringsprojecten en de inhuur voor de inzet in het buitenland bedraagt € 77,7 miljoen (programma uitgaven). De kosten van inhuur door de batenlastendienst Paresto bedraagt € 6,9 miljoen.

De personele uitgaven (incl. pensioenen en werkkostenregeling) komen uit op een bedrag van € 5,7 miljard. Het inhuurpercentage van Defensie, conform de Rijksbrede normering, komt uit op 3,9 procent.

Inhuur externen buiten raamovereenkomsten 2019

Aantal overschrijdingen maximumuurtarief	Geen
Toelichting	Er is niemand gecontracteerd, die een uurtarief heeft dat hoger is dan € 225 per uur (excl. btw).

BIJLAGE 4: INTEGRITEITSMELDINGEN

Sinds 2012 heeft Defensie de rapportagesystematiek inzake integriteit in overeenstemming gebracht met de sector Rijk. In 2019 zijn 458 integriteitsmeldingen in de registratiesystemen over een (vermoedelijke) integriteitschending gedaan.

De drie meest voorkomende geregistreerde typen van (vermoedelijke) integriteitschendingen zijn

misdragingen in de privésfeer, ongewenste omgangsvormen en oneigenlijk gebruik van dienstmiddelen/overschrijding interne regels. De meldingen over misdragingen in de privésfeer zijn vaak agressiemeldingen die betrekking hebben op gedragingen in de vrije tijd van de medewerkers. In de meeste gevallen is de KMar hier betrokken in het kader van de afhandeling van de melding.

De vermeende meldingen over ongewenste omgangsvormen gaan voornamelijk over intimidatie, agressie en kwaadspreken.

De vermeende meldingen over het oneigenlijk gebruik van dienstmiddelen of overschrijding interne regels gaan voornamelijk over niet volgen van procedures, druggebruik of het voor ander gebruik dan bedoeld inzetten van dienstmiddelen/faciliteiten.

Type (vermeende) integriteitschendingen	2018	2019
Financiële schendingen	46	46
Misbruik positie, bevoegdheden en belangenverstrengeling	10	20
Lekken en misbruik van informatie	37	54
Misbruik van geweldsbevoegdheid	2	3
Ongewenste omgangsvormen	136	118
Misdragingen in de privésfeer	103	119
Oneigenlijk gebruik van dienstmiddelen/overschrijding interne regels	120	98
Totaal	454	458

Bron: registratiesysteem «Melding Voorvallen» en «Politie Bedrijfs Processen Systeem»

Integriteitsonderzoeken

Uit de interne inventarisatie blijkt dat er naar aanleiding van de vermoedens van de integriteitschendingen in totaal 107 (exclusief KMar) integriteitsonderzoeken zijn uitgevoerd. Naar aanleiding van de integriteitsonderzoeken zijn er in totaal 27 (exclusief KMar) integriteitschendingen geconstateerd.

KMar

De op de Politiewet gebaseerde taken en verantwoordelijkheden van de KMar leiden ertoe dat ten opzichte van de andere Defensieonderdelen meer gedragingen van KMar personeel als integriteitskwesties kenbaar worden bij het Cluster Integriteit van de KMar. Daarbij komt dat de KMar het gedrag van haar medewerkers strikter normeert en aan lichte schendingen een zwaarder gewicht toekent. Dat resulteert in beduidend hogere onderzoekscijfers. Omdat onderzoeken naar integriteitsschendingen en de daarop volgende rechtspositionele trajecten binnen de KMar door verschillende afdelingen worden verricht, worden de cijfers van beide afdelingen apart weergegeven.

In 2019 zijn 129 rechtspositionele trajecten gestart bij de KMar. In 2019 zijn in totaal 128 rechtspositionele trajecten afgerond. In 94 gevallen heeft dit geleid tot de conclusie dat er sprake was van een integriteitsschending.

Maatregelen

De volgende maatregelen zijn in 2019 naar aanleiding van een integriteitschending genomen:

- 45 ambtenaren zijn ontslagen;
- In 36 keer is een ambtsbericht opgemaakt of is de ambtenaar berispt;
- 12 keer heeft verplaatsing plaatsgevonden;
- In 107 keren is een andere maatregel genomen;

Een aantal uitgevoerde integriteitonderzoeken leidden tot meerdere maatregelen. In de overige gevallen is over de afdoening van het incident nog niet besloten of de afdoening is nog niet geregistreerd.

Zie voor meer diepgang het Jaarverslag Integriteit Defensie 2019.

BIJLAGE 5: RAPPORTAGE BURGERBRIEVEN

Bezwaarschriften				
Aantal verslagjaar (nieuw)	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen ingebrekestellingen	Aantal betaalde dwangsommen
31	4 (41)	9,8%	1	(€) 610

Klachten			
Aantal verslagjaar	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal betaalde dwangsommen
468	412	88%	

Wob-verzoeken				
Aantal verslagjaar	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen ingebrekestellingen	Aantal betaalde dwangsommen
128	113	89%	15	(€) 0

Wiv-verzoeken				
Aantal verslagjaar	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen ingebrekestellingen	Aantal betaalde dwangsommen
62	33 (33)	100%	0	(€) 0

Rijksoverheid – e-mailberichten en telefonie			
Aantal ontvangen via rijksoverheid in verslagjaar	Aantal doorgestuurd naar Defensie	Percentage doorgestuurd naar Defensie	Aantal betaalde dwangsommen
9.764	1.592	16,3%	

Toelichting:

Het aantal gerapporteerde klachten over 2019 betreffen de klachten van burgers in de zin van hoofdstuk 9 Algemene Wet Bestuursrecht (103), de klachten met betrekking tot de Koninklijke Mareschausee in de uitvoering van artikel 4 Politiewet 2012 (365) en de klachten binnengekomen bij de Militaire Luchtvaart Autoriteit.

Tevens bleek het mogelijk om voor 2019 ten aanzien van bezwaarschriften specifiek te rapporteren over het aantal bezwaarschriften ingediend door burgers. Bij de behandeling van deze bezwaarschriften is geadviseerd door de Commissie van Advies Bezwaarschriften Defensie (WOB, MLA, WIV).

Naast de bovengenoemde categorieën heeft het Ministerie van Defensie in 2018 tevens 279 burgerbrieven ontvangen.

BIJLAGE 6: OVERZICHT MELDINGEN BEDRIJFSVEILIGHEID

Overzicht meldingen bedrijfsveiligheid 2019

In 2018 is aan de Tweede Kamer toegezegd voortaan in het jaarverslag een overzicht op te nemen van het aantal en het type meldingen van voorvallen. Er zijn in 2019 totaal 4.765 meldingen¹³ (alleen bedrijfsveiligheid) gedaan, een stijging van ruim 15% t.o.v. 2018. We kennen drie soorten meldingen voor fysieke veiligheid: onveilige situaties, incidenten en ongevallen, waarbij de ernst van het letsel of de schade kan worden vermeld («categorie», waarbij categorie 0 de minst ernstige categorie is en categorie 4 zeer ernstige incidenten en ongevallen betreft). In onderstaande tabel staan de meldingen, zoals deze zijn ingediend geordend naar onderwerp. De getallen geven het aantal instanties aan, dat er door de melder voor het onderwerp is gekozen (één melding kan dus meerdere onderwerpen bevatten).

Onderwerp ¹	Onveilige situaties ² , incidenten ³ en ongevallen ⁴ gerelateerd aan:	totaal	categorie ⁵				
			0	1	2	3	4
Agressie en geweld	handgemeen tussen defensiepersoneel en civilisten NB.: Dit betreft agressie tegen Defensie personeel moet vastgelegd worden onder «Agressie» bij voorval categorie «Ongewenste omgangsvormen / gedrag» bij voorval type «Integriteitsschendingen.	60	31	21	6	1	1
Arbeidsmiddelen of machines	het omgaan met gereedschappen, machines en installaties	420	221	149	40	8	2
Asbest	een (mogelijke) blootstelling aan asbest in gebouwen, materieel of p (oefen)terreinen	39	34	3	0	2	0
Biologische gevaren	een (potentiele) blootstelling aan biologische gevaren en besmetting door derden. Denk aan door dieren overdraagbare ziekten zoals ziekte van Lyme (tekenbeten), vectoren, besmetting door dierlijke resten en tetanus.	267	232	28	1	5	1
Brandveiligheid	daadwerkelijke brand, (potentiele) brand onveilige gebeurtenissen, incl situaties met brandmeld- en	239	160	59	11	6	3
Duiken	duikarbeid en overige arbeid onder overdruk.	62	40	19	2	1	0
Elektrische veiligheid	het in aanraking (kunnen) komen met (hoog) spanning in gebouwen, wapensystemen en installaties en bij	134	93	29	9	1	2
Infra/installaties	gebouwen, infra gebonden installaties (kranen, steiger, slagbomen, roldeuren etc.) en (oefen) terreinen.	596	358	177	43	11	7
Kleding of uitrusting	kleding en (persoonsgebonden) uitrusting.	222	132	48	40	1	1
Koude/hitte/klimaat	klimatologische omstandigheden (door weer/klimaat, maar ook door gebouw of werkplek), die (kunnen) leiden tot onderkoeling, hitteletsel, blikseminslag of verminderd presteren.	142	98	29	12	1	2

¹³ Meldingen die in 2019 zijn gedaan, kunnen voorvallen betreffen uit eerdere jaren.

Onderwerp ¹	Onveilige situaties ² , incidenten ³ en ongevallen ⁴ gerelateerd aan:	totaal	categorie ⁵				
			0	1	2	3	4
Laser aanstraling	ongewenste aanstraling van luchtvaartuigen met lasers.	13	12	0	1	0	0
Geluid	(mogelijke) gehoorschade. Hieronder vallen ook schades veroorzaakt door geluid aan bestaande infra en of het milieu	100	41	26	27	5	1
Gevaarlijke stoffen	de opslag/overslag van en het werken met gevaarlijke stoffen (incl. onbedoelde blootstellingen).	381	273	79	17	11	1
Grondgebonden wapens	het omgaan met grondgebonden wapensystemen (diverse wiel/rups/pantservoertuigen, geleide wapens etc.).	35	10	15	8	0	2
Luchtvaart gerelateerd	grond- en vliegbewegingen en bij het onderhoud van luchtvaartuigen. Hieronder vallen ook runway incursions, FOD (foreign object damage) en de omgang met UAV's.	492	424	43	13	9	3
Munitie	het omgaan met munitie en springstoffen (incl. ongewenste werking, verkeerde opslag en onjuiste uitlevering) al dan niet in relatie tot het wapen(systeem.).	197	143	31	17	5	1
Scheepvaart gebonden	de maritieme systemen, het varen met schepen en het onderhoud daaraan	173	83	68	19	3	0
Sport/fysieke training	het beoefenen van sport en fysieke training tijdens diensturen, incl. incidenten door lichamelijke inspanningen. (v.b. initiële basis trainingen en militaire zelfverdediging)	324	43	148	108	21	4
Straling	het omgaan met stralingsbronnen (zowel optisch, ioniserend als niet-ioniserend) zoals zenders, radio-actieve bronnen en lasers.	14	9	3	2	0	0
Valscherm-springen	valscherm-/parachutespringen	25	4	10	5	5	1
Vervoer	verkeer en vervoer, incl. intern transport op defensielocaties	1.052	196	720	102	27	7
Voedsel/waterveiligheid	het voorzien in/bereiden/nuttigen/bewaren van voedsel en drinkwater.	70	55	6	2	4	3
Wapens	het omgaan met wapens zoals (ongewild) afvuren van schoten (in ontladbak), een ongewenste werking van een wapen/storingen.	201	128	47	23	3	0
Werken op hoogte	het werken op hoogte (op gebouwen, wapensystemen, op klimtorens, touwen hindernisbanen en tijdens fastropen, abseilen etc.	53	34	8	7	3	1
Overige fysiek	de fysieke gesteldheid van defensiepersoneel of ingehuurd werknemers. Hieronder vallen onwel worden en opnames in het ziekenhuis als gevolg van aandoeningen/incidenten/ongevallen tijdens het uitoefenen van de dienst.	425	144	147	95	30	9

Onderwerp ¹	Onveilige situaties ² , incidenten ³ en ongevallen ⁴ gerelateerd aan:	totaal	categorie ⁵				
			0	1	2	3	4
Overige	die niet onder een van de overige onderwerpen kan worden vastgelegd m.u.v. Overige-Fysiek. «Overige» mag niet gebruikt worden voor het melden van (mogelijke) integriteitsschendingen. Gebruik hiervoor het voorval type «Integriteitsschendingen»	746	421	237	51	24	13
Overlijden buiten diensttijd	Defensiemedewerkers die buiten dienstverband of diensturen overlijden.	39					
Overlijden in diensttijd	Defensiemedewerkers die gedurende diensttijd overlijden als gevolg van een natuurlijke oorzaak	3					

¹ Een melding van één voorval kan meerdere onderwerpen betreffen.

² Een situatie die zou kunnen leiden tot een incident of ongeval.

³ Een gebeurtenis die het potentieel heeft (fataal) letsel aan een persoon dan wel schade aan een zaak of het milieu te veroorzaken.

⁴ Een gebeurtenis die (fataal) letsel aan een persoon dan wel schade aan een zaak of het milieu veroorzaakt.

⁵ De ernstcategorie is afhankelijk van het persoonlijk letsel of schade aan materieel of milieu. Bij een cat 0 is er geen letsel of schade, cat 1 licht letsel (geen ziekte verzuim) of schade (tot 50 k-euro) en cat 4 zwaar letsel (ziekenhuisopname langer dan 24 uur) of schade (meer dan 250 k-euro).

BIJLAGE 7: LIJST MET AFKORTINGEN

AAR	After Action Review
AADG	Adaptief aan de Grens
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ADR	Auditdienst Rijk
ADS	Airbus Defence and Space
AGBADS	Army Ground Based Air Defence System
AH-64D	gevechtshelikopter
AI	Artificial Intelligence
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMBV	Alkmaarklasse Mijnenbestrijdingsvaartuig
AMO	Algemene Militaire Opleiding
AMvB	algemene maatregel van bestuur
ANA	Afghan National Army
AO	Algemeen Overleg
AOO	Adjutant Onderofficier
AOR	Auxiliary Oil Replenishment ship (Vloottanker)
AOW	Algemene Ouderdoms Wet
AR	Algemene Rekenkamer
ARAR	Algemeen Rijksambtenarenreglement
ASL BISL	Application Services Library Business Information Services Library
ASN	Administratief Serie Nummer/ Advanced Shipment Notice
ASSF	Afghan Special Security Forces
ATF ME	Air Task Force Middle East
ATG	Amphibious Taskgroup
ATV	All Terrain Vehicle
AV	Arbeidsvoorwaarden
AWACS	radarvliegtuig
AWB	Algemene wet bestuursrecht
bbp	Bruto Binnenlands Product
BBV	Bruto Beschikbaarheids Vergoeding
BC	Brigade Commandanten
BEL	België
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BHOS	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
BIR	Baseline Informatiebeveiliging Rijk
BIT	Bureau ICT-toetsing
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BKI	BeleidsKader Inzet
BNMO	Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslichtoffers
BOE	Bijzondere Organisatie Eenheid
Boxer	Pansterwielvoertuig
BS	Bestuursstaf
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten

btw	Belasting toegevoegde waarde
BVM	Besluitvormingsmemorandum
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C-130	transportvliegtuig
cao	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CATG	Commander Amphibious Taskgroup
CBMI	Capacity Building Mission Iraq
CBO	Crisisbeheersingsoperaties
CBRN	chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) middelen
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CE-pakket	Chemical Energy beschermingspakket
CHU	Counter Hybrid Unit
CIS	Communicatie- en Informatiesystemen
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchstrijdkrachten
CMF	Combined Maritime Forces
CMH	Centraal Militair Hospitaal
CMR	Carcinogene, Mutagene en Reproductietoxische -stoffen
CMS	Combat Management System
CNA	Camp New Amsterdam
CO ₂	Koolstofdioxide
CODEMA	Commissie Ontwikkeling Defensie Materieel
CODEMO	Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COTS/MOTS	Commercial/Military Off The Shelf
C-RAM	Counter Rocketers, Artillery & Mortars
CRC	Crowd and Riot Control
CRvB	Centrale Raad van Beroep
CSOCC	Composite Special Operations Component Command
CSS	Combat Support Ship
CTIVD	Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
CV-90	Infanterie Gevechtsvoertuig
cVRP	concept Voorlopig Reorganisatie Plan
CZSK	Commando Zee Strijd Krachten
DAP	Defensie Afstoot Plan
DBBB	Defensie Brand- en Bedrijfsstoffen Bedrijf
DBBS	Defensie Bewaking- en Beveiligingssysteem
DBFMO	Design, Build, Finance, Maintain and Operate
DCA	Dual Capable Aircraft
DCC	Defensie Cyber Commando
DCS	Defensie Cyber Strategie
DCS	Digital Combat Simulator
DDG	havenbeveiliging

DefCERT	Defensie Computer Emergency Response Team
DEU	Duitsland
DGI	Duurzame gezondheid en inzetbaarheid
DGLC	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando
DHC	Defensie Helikopter Commando
DIRCM	Directed InfraRed Counter Measure systeem
DIS	Defensie Industrie
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
DLP	Defensie Lifecycle Plan
DMF	DefensieMaterieelbegrotingsFonds
DMI	Directie Materieële Instandhouding
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Projecten
DmunB	Defensie Munitiebedrijf
DNK	Denemarken
DOKS	Defensie Operationeel Kledingsysteem
DOSCO	Defensie OndersteuningsCommando
DPO	Defensieprojectenoverzicht
DTO	Defensie Telematica Organisatie
DVOW	Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen
EDA	European Defence Agency
EDF	Europees Defensiefonds
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme
EES	Europees In- en Uitreissysteem
eFP	enhanced Forward Presence
EJM	EindeJaarsMarge
eNRF	enhanced NATO Response Force
EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
ERP M&F	Enterprise Resource Planning Materieellogistiek & Financiën
ESSM	Evolved Sea Sparrow Missile
ETIAS	Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem
EU	Europese Unie
EU NAVFOR MED	European Union Naval Force Mediterranean
EUBAM	European Union Border Assistance Mission
EUBG	European Battle Group
EUCAP	European Union Capacity Building
EULEX	European Union Rule of Law Mission
EURODAC	Databank met vingerafdrukken van asielzoekers
EUTM	European Union Trainings Mission
EUVIS	Europees Visum Informatiesysteem
EV	Eigen Vermogen
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F&C	Financiën en Control
F-16	Jachtvliegtuig

F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FMS	Foreign Military Sales
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FOD	Foreign object damage
FOST	Flag Officer Sea Training
FOXTROT	Draadloze IT infrastructuur en command- en controlsystemen
FPS	Flexibel Personeelssysteem
FRONT	Future Relevant Operations with Next Generation Technology & Thinking
FRONTDOOR	Toegangspoort voor iedereen die wil samenwerken met Defensie
FRONTEX	Frontières extérieures (agentschap inzake buitengrenzen EU)
FSE Mirage	Forward Support Element Mirage
GEN	Generaal
GO	Geoefendheid
GPOI	Global Peace Operations Initiative
GPW	Groot Pantserwielvoertuig
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HB	Handboek
HCFK	Chloorfluorkoolstofverbinding
HCSS	Het Den Haag Centrum voor Strategische Studies
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HNS	Host Nation Support (gastlandsteun)
HOV	Hydrografisch opnamevaartuig
HQ	Head Quarters (brigade hoofdkwartier)
HR	Human Resources domein
HRB	Hoog Risico Beveiligers
IAMD	Integrated Air & Missile Defence
IB	Informatie Beheer
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICU	Intensive Care Units
IenW	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
IFFG	Initial Follow On Forces Group
IGK	Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
IGV	Inspecteur-Generaal Veiligheid
IMG	Inspectie Militaire Gezondheid
INF	Intermediate-Range Nuclear Forces
ISD	Innovatiestrategie Defensie
ISIS	Islamitische Staat
ISR	Information Storage and Retrieval
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IV	Informatievoorziening
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JenV	Ministerie van Justitie Veiligheid

JIVC	Joint Informatievoorzieningscommando
JSS	Joint Support Ship
KAP	Kapitein
KCT	Korps Commando Troepen
KDC-10	tankvliegtuig
KHK	Kromhout Kazerne
KIC	Kennis en Innovatie Convenant
KMar	Koninklijke Marechaussee
KN	Kilo Newton
KOL	Kolonel
KORV	Kader Overname Rijksvastgoed
KPI	Key Performance Indicator
KPL	Korporaal
KPU	Kleding en Persoonlijke Uitrusting
KSG	Koninklijke Schelde Groep B.V.
KWCARIB	Kustwacht in het Caribisch gebied
LB	leverbetrouwbaarheid
LCF	Luchtverdedigings- en Commandofregatten
LCP	Load Carriage & Protection systemen
LCVP	Middelzwaar Landingsvaartuig
LKOL	Luitenant-Kolonel
LNT	Luitenant
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LOCC	Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum
LOFTA	Law and Order Trust Fund
LPD	Landing Platform Dock
LPO	Loon- en Prijsbijstelling
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
M&O	Misbruik en oneigenlijk gebruik
MAJ	Majoor
MALE UAV	Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle
MANPAD	Man Portable Air Defence
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MARKAZ	Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne
MARSOF	Marine Special Operations Forces
MBMD	Maritime Ballistic Missile Defence
MBO	Middelbaar BeroepsOnderwijs
MBS	Maritime Battle Staff
MCG	Marine Combat Group
MFF	Multipurposefregat
MG	Materiële Gereedheid
MGGZ	Militaire Geestelijke GezondheidsZorg
MGZ	Militaire Gezondheidszorg
MHK	Militair Huis van de Koning

MILSATCOM	Militaire Satelliet Communicatie
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIP	Militair Invaliditeits Pensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MK46	torpedo
MK48	torpedo
MKB	Midden- en KleinBedrijf
MKBA	Maatschappelijke Kosten Baten Analyse
MLA	Militaire Luchtvaart Autoriteit
MLMM	Modernisation LCF Mission Management
MLU	Midlife Update
MMR	Multi Missie Radar
MOC ABNL	Maritime Operation Centre Admiraliteit Benelux
MOD	Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
MOU	Memorandum of Understanding
MPO	Materieelprojectenoverzicht
MPZ	Militaire Politie Zorg
MQ-9	MALE UAV
MRAT/SRAT	Medium en Short Range Anti-Tank
MRTT	Multi Role Tanker-Transporttoestel
MSC Zoe	Mediterranean Shipping Company Zoe (containerschip)
MTF	Medical Treatment Facility
MTV	Mobiel Toezicht Vreemdelingen
MvD	Ministerie van Defensie
NAFIN	Netherlands Armed Forces Integrated Network
NAMA	NATO Airlift Management Agency
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NATOPS	Nationale Operaties
NAVO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NBOF	Niet Beschikbaar Op Functie
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
NH-90	Helikopter
NK-skills	Nationaal Kampioenschap vaardigheden
NLD	Nederland(se)
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLTC	Netherlands Liaison Team CENTCOM
NLVD	Stichting Nederlandse Veteranendag
NMI	Nederlands Meetinstituut
NMM	Nationaal Militair Museum
NO	Nota Overleg
NOW	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek
NRF	NATO Response Force

NRI	NATO Readiness Initiative
NS2AU	Nato Support to African Union
NSE	National Support Element
NSPA	NATO Support and Procurement Agency
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OG	Operationele Gereedheid
OM	Openbaar Ministerie
OP SEA GUARDIAN	Operation Sea Guardian – Allied Maritime Command
OPS	Operations
OPV	Oceangoing Patrol Vessel
PAL	Provincial Airlines Limited
PC-7	Lesvliegtuig
PD	Plaatsvervangend Directeur
PEA	Peripheral Electronic AssemblyOnderkant formulier
PED	Processing Exploration Dissemination
PESCO	Permanent Structured Cooperation
PG	Personel Gereedheid
PPS-aanbesteding	Publiek Private Samenwerking
PSFD MoU	Production, Sustainment & Follow-on Development Memorandum of Understanding
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
PV	Permanente Vertegenwoordiging
PvA	Plan van aanpak
PW	Politie Wet
Q&A	Question and Answer
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RHB	Rijkshoofdboekhouding
RHIB	Rigid Hull Inflatable Boats
RI&E	Risico Inventarisatie en – Evaluatie
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
ROC	Regionaal Opleidings Centrum
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RSM	Resolute Support missie
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVU	Regeling voor vervroegde uittrekking
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
S-400	Russisch luchtverdedigingssysteem
SAC	Strategic Airlift Capability
SAP	Systeme, Anwendungen und Produkte (Systemen, Applicaties en Producten)
SBK	Sociaal Beleidskader
SDM	Stichting Defensiemusea
SGT	Sergeant
SIB	Stuurgroep Informatie Beleid

SIC	Snel Inzetbare Capaciteiten
SIRT	Shot Indicating Resetting Trigger
SIS	Schengen Informatiesysteem
SKD	Stichting Koninklijke Defensiemusea
SLD	Soldaat
SM	Sergeant-Majoor
SM 2	Luchtdoelraket
SM2-III A	Standard Missile 2 Block III A
SMART-L radar	Signaal Multibeam Acquisition Radar for Targeting, Longrange
SNMG1	Standing NATO Maritime Group One
SOAT	Special Operation Advisory Team
SOCOM	Special Operations Command
SOF	Special Operations Forces
SOLTG	Special Operations Land Task Group
SOMTG	Special Operations Maritime Task Group
SOWC	Special Operations Warfare Centre
SSCG	Station Schip Caribisch Gebied
SSO	Single Service Organisation
SVP	Strategisch Vastgoedplan
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TEN	Tactical Edge Networking
TITAAN	Theatre Independent Tactical Army and Airforce Network
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
TOC	Territoriaal Operatie Centrum
TOD	Toelage Onregelmatige Dienst
TSC	Target Support Cell
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
UGM	Uitkeringswet Gewezen Militairen
UIM	Unit Interventie Mariniers
UKW	Uitkeringswet
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNMISS	United Nations Mission in the Republic of South Sudan
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
US	United States
USK	Uniform Subsidiekader
USSC	United States Security Coordinator
UvA	Universiteit van Amsterdam
V&M	Vervanging en Modernisering
VAO	Voorgezet Algemeen Overleg

VB	voorraadbeschikbaarheid
vfonds	veteranenfonds
VJTF(A)	Very High Readiness Joint Task Force (Air)
VJTF(M)	Very High Readiness Joint Task Force (Maritime)
VK	Verenigd Koninkrijk
VL	Veteranen Loket
VMG	Verbeterde materiële gereedheid
VN	Verenigde Naties
VOSS	Verbeterd Operationeel Systeem Soldaat
VP	Vereniging Veteranen Platform
VPB	Vennootschapsbelasting
VPD's	Vessel Protection Detachments
VS	Verenigde Staten
VSHORAD	Very Short Range Air Defence
vte	Voltijdsequivalent
VUT/WUL	Vervroegde UitTreding/Wet Uniformering Loonbegrip
WGO	Wetgevings Overleg
WIV	Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten
WLS	Wissel Laad Systeem
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WNT	Wet Normering Topinkomens
WOO	Wetenschappelijk Onderzoek
WOPT	Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens
WTB	Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen
ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
ZKA	Zelfstandige Kleine Aankopen
ZVW	Zorgverzekeringswet
ZZF	Zaterdag, Zondag, Feestdag
ZZP	Zelfstandige Zonder Personeel